

यादगिता शुक्रममुक

क्रीयर-माय्यानार्ग्या-क्रब् जाया-मद्यव।

त्वमाभागभक भागम शृङ्गाभाष.

প্রিপ্রিয়াজেশর বুসাবুতসামাধ্যায়িসর বর্তী ভটাচার্য্য মহাশক্তিত

অমুবাদ ও ভাবার্ড।

श्चीयुक ज्वनकुक शिव कर्क्क । ते नः नीलमणि गिर्वा बेहि हहेरक क्षका निज।

क्रियं के बंगम्हा रस्य (कार वस्त्यां कारण २००० भारताक कारण क्रियं के बंगम्हा रस्य (कारण यह कारण यह कारण वह कारण व

भन ১००১ माल।

नेन्त्रा

" बैठ द कर्षकिल श किक्छा भाग छ।

(र पानिनातायन की क्रका! विद्या! তোমাকে नत-लाक পূর্ণভাবে অবতীর্ণ করাইবার জন্য জন্মাদি-(দব-গণ যে পুরুষ্মুজের দারা স্তৃতি করেন, স্নান, পূজা, द्वें, नियम, श्यामि मकल कृर्धार्थे (ये পুরুষসূক্ত অতীব প্রয়োজনীয়, সেই সাক্ষাৎ-মুক্তিপ্রদ পুরুষদূক্ত খানির ভাবার্থের সহিত ভাষান্তরিত कतिलाग। नाथ। ভालई इंडिक, मनेई इंडिक, जाशि भ जना नाशी निर्श (यदश् कृषि (यद्गर्भ वााथा। कता ইয়াছ— অভার্যামিন্! অভারে বদিয়া তুমি (यक्तर्भ (लथाইয়ाছ, আমি সেইরূপ লিখিয়াছি মাতা। অতএব করুণাময়! দয়া করিয়া এই কর্মের ফল তুমি -গ্রহণ কুর। প্রাণনাথ। আমি ভোমাকৈ দিয়া निक्छित त्रिलाम हेि ; शर्यिकानभी मन ५०००। -महाग्रमणि छिहीन, छातूल-लाषादत-छाम्यान

শ্ৰিক্সবৃত দেবশ্ৰ্মা।

अथ प्रवस्ताम्।

(क्रम्)

यी सायणाचार्यप्रणीतभाष्योपेतम्।

त्रीगणेशाय नमः । सङ्ख्यीर्षेति घोडश्चं घरं स्क्रम् । नारायणो नाम ऋषिः । अस्या चिष्ट्प् । शिष्टा अनुष्ट्भः । अव्यक्तमण्डादिविलक्षणक्षेतनो यः प्रकाः "प्रका च परं विचि" दित्यादिश्रतिषु अस्थिः स देवता । तथा चानुकान्तम्— "सङ्ख्यां घोषां घोडश नारायणः पौरुष मानुष्ट्भं चिष्ट्वनं तिस्ति गतो विनियोगः"—

त्व प्रथमा-

॥ *॥ हरि छ ॥ *॥ सहस्रशीषां पुरुषः सहस्राणां सहस्राणां सहस्राणां सम्भूमं विश्वतो हत्वाऽत्यतिष्ठह्याङ्गलम् ॥ १॥

सवप्राणिसमिष्कियो ब्रह्माग्डदेहो विराडाखो यः पुरुषः सोऽयं सङ्ख्यीषा । सङ्ख्याब्स्य उप-लच्चणत्वादननेः शिरोभियंत द्रत्यथः ! यानि सर्व-प्राणिनां शिरांसि तानि सर्वाणि तदेहान्तः पातित्वा-सदीयान्येवेति सङ्ख्यीषंत्वम् । एवं सङ्ख्याच्तं सङ्ख्याच्वं च । स पुरुषो भूमिं बङ्गाण्डगोलक-क्यां विख्वतः सर्वतो द्रत्या परिवेध द्रशाङ्गलपरिमितं देशमत्यतिष्ठद्रतिकस्य व्यवस्थितः । दशाङ्गलमित्य-पलच्चणम् - ब्रह्माण्डाद्विरिपि सर्वतो व्याप्यावस्थित दृत्यथः ॥ १ ॥

षय हितीया---

पुरुष एवेदं सर्वं यज्ञू तं यज्ञ भव्यम्। ज्ञास्त्राचार्यस्थानीयद्नेनातिरोहित॥ २

यदिदं वर्तमानं जगत्तर्वं पुरुष एवं । यञ्च ध्रुतमतीतं जगद्यञ्च भट्टं भृविष्यज्ञगत्तरिप पुरुष एवं । यथाऽज्ञिन्तरुपे वर्तमानाः प्राणिदेशः सर्वेऽपि विराटपुरुषस्थावयवास्ययेवातीतागामिनोरिप कल्प-योद्रष्ट्यमित्यभिप्रायः । उत्त अपि च । अन्तत्वस्य देवत्वस्थायमीशानः स्वामी । यद् यस्नात्कारणाद्वेन प्राणिनांमचेन भोग्येन निमिन्नेनातिरोहति स्वकीयां कार्णावस्थामितकस्य परिद्यमानां जगदवस्था प्राप्तीति तस्नात्प्राणिनां कम्पालभोगाय जगदवस्था प्राप्तीत तस्नात्प्राणिनां कम्पालभोगाय जगदवस्था-स्वीकाराचेदं तस्य वस्तुत्वमित्यर्थः । ३ ॥

नरम्ब दीयम

षय ततीया-

यतीतानागतवर्तमानक्पं जगद्यावदस्येतावान्स-विश्विष्ठ पुरुषस्य महिमा स्वकीयसामध्येविश्रोद्यः न त तस्य वास्तवं स्वक्रपम् वास्तवस्तु पुरुषः सतो महिन्द्योऽपि ज्यायानितश्येनाधिकः । एतच्चोभयं स्पष्टीिकयते—सस्य पुरुषस्य विश्वा सर्वाणि भूतानि ' काळच्यवर्तीिन प्राणिजातानि पाद चतुर्थोशः। सस्य पुरुषस्थाविष्टं चिपात्स्वक्ष्य मन्दतं विनाशरितं सिद्दि स्रोतनास्मके स्वप्रकाशस्त्रक्षपे व्यवतिष्ठतः इति श्रेषः । यद्यपि सत्यं सानमननं बस्नोत्यान्वातस्य प्रवस्ताय द्रयपाया सभावात्स्वस्थत्यत्ययं निक्पित्र-

युषवर्षाम् ।

स्य चतुर्धी-

त्रिपादूर्ध उद्देश्वष्यः पादोऽस्थेहाभव-त्यनः । ततों विक्रवङ् व्यक्रामसाधना-नशने श्राभ ॥.४॥

तुमशकां तथाऽपि जगदिदं बह्मस्वरूपापेश्वाऽस्प-मिति विवेश्वितत्वात्पादत्वोपन्यासः ॥ ३॥

े योऽयं चिपात्परंषः संसारस्पर्यरिक्तो बद्धास्त-द्याः सोऽयमूर्षे उदैत्—ं अस्तादम्तानकार्यात्यंसा-राद्विभिर्तोऽचत्येगुणदोषेरंसृष्ट उत्कर्षेण स्थितवान्। स्थितस्य तस्य योऽयं पादो लेगः सोऽयमिष्ठ मायायां पुनरभवत्—स्थिसंचाराग्यां पुनःपुनरागच्यति । पद्धा सर्वस्य जगतः परमासंलेग्यतं भगवताऽप्रक्रम् । "विष्टम्याचितं स्वत्स्तमेकांग्रेन स्थित्। जग" दिति । तत्से मायायामागत्यं चन्तरं विष्यस् देवतिर्थगादि-

त्रुरवदीयम् स्य पञ्चमी-

'त्रचादिराळजायत विराजो चिषिपूर्णः। स जातोचायरिच्यत पञ्चाद्विमिमयोपुरः॥५

. क्षेण विविधः सन् व्यकासद्वाप्तवान्। किं क्रताः साधनानधने सभि। सभितक्य साधनं भोजनादिः व्यवचारोपेतं चेतनं प्राणिजातम् सनधनं तद्रचित-सचेतनं गिरिनद्यादिकम् तदुभयं यथा स्थानया स्वयमेव विविधो भूत्वा व्याप्तवानित्ययः ॥ ४ ॥

विष्य व्यक्तामहिति यदुक्तं तदेवाच प्रपश्यते—
तसादिति । तसादादिपुरुषादिराड्बद्धाण्डदेरोऽजांयतोत्पनः। विविधानिराजन्ते वस्तुन्यचेति विराट्।
'विराजी अधि' विराड्देरस्थोपरि तमेव देरमधिकरणं
कला पुरुषसादेशाभिमानी कचित्पुमानजायत सोऽयं
सर्वदेशन्तवेद्यः प्रमाखा। स एव स्वकीयया मायया
विराड्देरं बद्धाण्डक्रपं स्वशा तच्च कीवक्रपेण प्रिम्स

चय घषी-

यत्प्रचेण हिवां देवा यत्त मतन्वत।.

वसन्तो अस्यासी दाज्यं ग्रीसर्ध्मः ग्राड्विः॥६

बद्धाण्डाभिमानी देवताला जीवोऽभवत्। एतचाथर्वणिकां उत्तरतापनीये विश्वष्टमामनिक — 'स वां
एष भूतानीन्द्रियाणि विराजं देवताः कोशांच च्हा ।
प्रविश्वाच्छो चढ दव व्यव्हरकाको माययेवेति"।
स जातो विराट्पुरुषोऽत्यरिच्यतातिरिकोऽभूहेवितयेड्मनुष्यादिक्रपोऽभूत्। प्रचाहेवादिजीवभावादुर्धं
समिं ससर्जेतिशेषः । सृशो भूमेः च्रष्टेरनन्तरं तेषां
जीवानां पुरः ससर्ज। — पूर्वन्ते सप्तभिधादिभिरिति
पुरः श्रदीराणि॥ ॥ ॥

द्यदा पूर्विताममेश्वेन ग्रारिष्ट्रामनेषु सत्य देवा उत्तरस्थितिश्वार्थं वाश्वद्रव्यक्षानुत्यकालेन स्विरंतारा-मुंभवात्प्रवाद्यक्षेत्र सनसा स्विष्टेन संवत्य प्रवेष

ऋग्वेदीयम्

चय सप्तमी-

तं युन्नं बहिषि प्रौद्यनपुरुषं जातसग्रतः।
तेन देवा चयजनत साध्या सपयस्य ये॥ ७

ध्रवाखेन हिविषा मानमं यत्तमतत्वतान्वतिष्ठन्।
तदानीमख यत्तस्य वसन्तः वसन्तत्तिवाऽऽव्यमासीदभूत्। तमेवाऽऽव्यत्वेन संकल्पितवन्त इत्ययः।
एवं यीषा इध्य चासीत्। तमेवेध्मत्वेन संकल्पितवन्तं
दत्त्वयः। तथा घरद्वविरासीत्। तामेव प्रोडाधादिहविद्देन संकल्पितवन्त द्रत्ययः। एवं पूर्वं प्रवास्य
हविःसामान्यक्तपत्वेन संकल्पः चनन्तरं वसन्तादीनामांच्यादिविधोषक्रपत्वेन संकल्प द्रति द्रष्टव्यस्॥ ६॥

यश्च यश्वसाधनभूतं तं पुरुषं पश्चलभावन्या यूपे वंश्वं विश्वित्मानसे यश्चे प्रीश्वन्त्रोश्चितवन्तः । कीष्ट्रशिक्षश्चाऽऽह—अग्रतः सर्वस्टः पूर्वं पुरुषुं

षथार्था-

तसाद्यज्ञात्मव्हृतः संस्तं एषद्गज्यम्।

पद्मनाञ्चने वायुव्यानार्ण्यान् ग्राम्याञ्च ये॥ ८॥

जातं पुरुषलेनोत्पन्नमेतञ्च प्रागेवोक्तम् "तसाहिराळजायत विराजो यि पूरुष्" इति तेन पुरुषक्षपेण
प्रशुना देवा ययजना मानसंयागं निष्पादितवन्त
इत्यर्थः । के ते देवा इत्यन्ताऽष्ट—साध्याः व्हिसाधनयोग्याः प्रजापतिप्रधत्यसदतुक्त्वा ऋषयो मनः
द्रष्टारच ये सन्ति ते सर्वेऽप्ययजनोत्पर्यः ॥ ०॥

'सर्वेद्धतः' सर्वात्मनः पुरुषो यश्चिन्यके इत्यते स्वीत्यं सर्वेद्धत्ताहणात्। तस्मात्पूर्वोक्तान्मात्-यद्वात्प्षदाच्यं दिश्वित्रमाच्यं संभतं संपादितम्। द्वि चाऽद्धं चेत्येवसादि भोग्यंजातं संपादित-

चाव दीयम

यय नवसी-

निस्ति यद्वात सर्व इतः स्वामानि जिद्दि । इत्यंसि जिद्दि तसाद यजु सस्मादजायत ॥ ६॥

मित्यर्थः । तथा वायव्यान् वायुदेवताकां साँ स्नोकप्रसिद्धानारस्थान् पश्चेत्रके उत्पादितवान् । स्नारस्थाः
परिसादय स्वथा ये च प्रास्था गवास्तादय स्नानिप
चके । पन्प्रनामन्तरिच्चद्वारा वायुदेवतात्वं यजुर्वोद्धार्थे
समान्वायते—" वायवस्थेत्याः, वायुवी सन्तरिचस्थाध्यचाः । सन्तरिच्चदेवत्याः खलु वे पश्चः । वायव
एवनान् परिददातीति "॥ ८॥ (ते व्या १ १। १)

सर्वज्ञतस्यात्व्वीकाद्यशाह्यः सामानि क्षिरे उत्ययाः । तस्याद्यशा कन्दंसि गायच्यादीनि अश्विरे। तस्यद्यशाद्यज्ञायत । १ ॥

षय दशमी-

तसारुषा चनायमा ये के चोभयारतः। गाबोच जित्ति तसात्तसाज्जाता चना ऽवयः॥ १०॥

अधैकादशी—

यत्प्रतं व्यद्धः वातिधा व्यवस्पयन्। मुखं विसस्य की बाह्न का जुकं पादाः उच्चेते॥ ११॥

यय द्वादशी—

माम्राणोऽस्य मुखमासीद्रवाहू राजन्यः ख्रतः। ज्रद्ध तदस्य यद्देश्यः पद्रस्यां ख्रद्रो चजायत॥ १२॥

प्रश्नोत्तरक्षपेण ब्राह्मणादिव्हर्ष्टं वक्तुं ब्रह्मवादिनां प्रका उच्चन्ते । प्रजापतेः प्राणक्षपा देवा यद् यदा पुरुषं विराष्ट्रपं व्यद्धः संकल्पेनोत्पादितवन्तस्त-दानीं कितिधा कितिभः प्रकारेव्यकल्पयन्? विविधं किल्पितवन्तः । सस्य पुरुषस्य सुखं किमासीत्? की बाक्ष् सभूताम् ? का अक्ष ? की च पादी उच्चेते ? प्रयमं सामान्यक्षपाः प्रश्नाः पञ्चासुखं किमित्यंदिना विश्वेषविषयाः प्रश्नाः ॥ ११ ॥

यदानीं पूर्विक्षप्रश्नानासुत्तराणि दर्शयति। यस प्रजापते निद्वाची नाह्यणत्वजातिविधिष्टः पुरुषो

षथ च्योदशी-

चन्द्रमा मनसोजातश्वकोः सूथी श्रजायत्। मुखादिन्द्रश्वामिश्व प्राणाद्वायरजायत॥१३

सुखमासी नाखादत्यन इत्ययः । योऽयं राजन्यः चिवयत्वजातिविधिष्टः सवाह्रकतोवाक्तत्वेन निष्पाः दितो वाक्रयामृत्यादित इत्यर्थः । तत्तरानी- भया प्रजापतेयद् यावृक्त तृद्ध्यो वैद्यः संपन्नः अद्यामृत्यादितु इत्यर्थः । तथाऽस्य पद्स्यां पादास्यां स्पूदः सूद्रवंजातिमान्प क्षोऽज्ञायत । इयं च सुखादिस्थोवाद्याधादीनामृत्यत्त्रियं जःसं हितायां सप्त-मनायके— स मुखतिख्य हतं निरमिमीते त्र त्यादी विस्यष्टमान्नाता सतः प्रश्लोत्तरे उसे सपि तत्यर- विस्थिमानाता सतः प्रश्लोत्तरे उसे सपि तत्यर-

यथा दथाच्यादिष्ट्रव्याचि गवादयः प्रथम ऋगादि-वेद्वा बाह्यचादयो मनुष्याच तसादुत्यका एवं चन्द्रा-

महम्ब दीयम्

मय चर्रहेशी— नाभा मासीदन्तरिसं यीष्णी द्यीः समवर्तत । पदस्यां भूमिदिशः स्रोत्रा-स्रा लोकाँ स्रवत्पयन् ॥ १४ ॥

दयो देवा अपि तस्तादेवोत्पना इत्याह । प्रजा-पते भनसः सकाशा चन्द्रमा जातः । चन्नो चन्द्रभः स्वयोग्यजायत । अस्य मुखादिन्द्रचानिच देवा-वृत्यनो । अस्य प्राणा द्वायुरजायत ॥ १३॥

यथा चन्द्रादीन्त्रजापतेर्मनः प्रसत्योऽकल्पसंस-यान्ति दिवा देवा चव-यवा चक्लपयमुत्पादितवनः । एतदेव दर्भयति— नाम्याः प्रजापतेर्नाभे रन्ति दिश्लमासीत् । शीर्षाः शिरंभो द्यौः समव्रतेतोत्पचा । चस्य पद्भ्यां पादास्यां भूमिक्तवा । स्था चाद्रस्यां पादास्यां भूमिक्तवा । स्था चोचादिश उत्पन्ताः ॥ १८ ॥

चथ पच्चेदशी—

सप्तास्यासन् परिषयक्तिः सप्त समिषः शताः। देवा यद्यन्तं तन्वाना सबधुनपुर्ण पशुस्॥१५

यस्य सांकल्पिकस्य यश्वस्य गायच्यादीनि सप्त क्टन्दांसि मरिधय चासन् । ऐष्टिकस्वाऽऽहवनीयस्व. चयः परिधय उत्तरवेदिकास्य चादित्यच सप्तमः परिधिप्रतिनिधिक्तपः। अत एवाऽऽमायते—" न पर-सात्परिदधात्यादिलो होवोद्यन्परसाद्रसा ५ स्थप-, इन्तीति"। तत एते चादित्यसहिताः सप्त परिधयोऽज सप्तक्तियाः । तथा समिध सिःसप्त चिराणित-सप्तसंख्याका एकविंग्रतिः इताः। "दाद्य मासाः पच्चतंवस्य इसे लोका असावादित्य एकवि " प्रति यताः पदार्थी एकविंग्रतिदास्युक्तेध्मत्वेन भाविताः। ,यद्यः प्रवो वैराजोऽस्ति तं प्रवः देवाः प्रजापति-प्राणिन्दियक्तपा यशं तन्याना सानसं यशं कुर्वाणाः पशुमवन्नित्वराट्पुरवमेव पशुलेक भावितवनाः। एतदेवाभिगेत्य पूर्वच यत्मचचेण चिन्नेत्युक्तम् ॥ १५ ॥

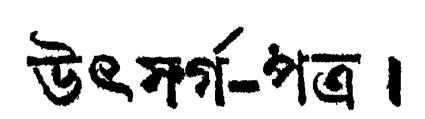
ष्यथ घोडशी-

यसेन यसमयजनत देवास्तानि धर्माणि प्रथमान्यासन् । ते च नार्क महिमानः

सचन्त यत्र पूर्वे साध्याः सन्ति देवाः॥१६

पूर्वं प्रगञ्जेनोक्तमधं संज्ञिणाच द्रश्यति—देवाः
प्रजापितप्राणक्या यज्ञेन यथोक्तेन मानसेन संकल्पेन
यज्ञं यथोक्तयज्ञख्कपं प्रजापितमयज्ञन्त पूर्जितवन्तः। तखात्पूजनाक्तानि प्रसिद्धानि धर्माणि जगदूपविकाराणां धारकाणि प्रथमानि संख्यान्यासन्।
एतावता कृष्टिप्रतिपादकक्त्कभागार्थः संस्ट्छीतः।
यथोपासनतत्प्रजाज्ञवादकभागार्थः संस्ट्छीतः।
यश्चित्वराट्प्राप्तिकपे नाके पूर्वे साध्याः प्रातना
विराद्धपाक्तिसाधका देवाः सन्ति तिष्ठनितं तं नाकं
विराद्धपाक्तिसाधका देवाः सन्ति तिष्ठनितं तं नाकं
विराद्धपात्रिकपं खंगं सिद्धानसदुपासका सहावानः
सक्ति समवयन्ति प्राप्तवन्ति॥१६॥ सा० भा० पूर्णस्॥

॥ *॥ इति अवेदीयपुरुषसूत्तंसम्पूर्णम् ॥ *॥

রাজসাহি জেলান্তঃপাতি "বলিহার" রাজ্যাধিপতি বিদাংবর বিনয়োদার্য্যদাতৃত্বাদি বিবিধগুণগুণালস্কুতহৃদয়, সোম্যে য়ুধিষ্ঠিরোপম,
ধর্মে য্যাতি-সদৃশ, জ্ঞানে জ্রীরামসদৃশ, বৈরাগ্যে নব্যোগি-সদৃশ,
উদার্য্যে রস্তিদেব সদৃশ,

विकत्रकमत्न,

धार्यमीय এই পুরুषम् ক্তামুবাদখানি

অভিশ্ৰদ্ধার সহিত

मम्भामक-कर्क् क उৎमर्शीकुछ इशेल। •

मन्त्रीषक

শীরকারত সামাধ্যায়ি সরক্তী ভট্টাচার্য। সম ১৩০১ সাম। রাশীপুর্থিয়া।

शास्त्रिय भूक्य स्टब्लं व श्राम २ विषयाव"

भू हो।

	মন্ত্রাক। পৃষ্ঠাক।
5	'তাত্যতিঠদশাস্ত্রং'ইহার ৫ প্রকার অর্থ ১ ১ হইতে ৪
	পশ্বরের জগজপতা্শীকার ২
91	বিরাটের চারিপাদ এবং যোডশ কলা ৩ ৬>৪
8	मखन ७ निखन बदमद विरङ्ग ७ .:. "७- १
a i	রক্ষের অভিমনিমিটোপাদানকারণভা ৩ ৭
& 1	মারিকগুণব্রয়ের নানাবিভেদ ৩ ৮
91	বেদে ব্যবহৃত আদিপুরুষই পুরাণের আদি-নারায়ণ ৮
b- 1	(वर्ष वर्त्राकांवजारतत्र कथा ७ २ शृक्ष हिं प्राची
2	(वटन जनमाशो नांत्रांशरणंत्र कथा ७ ১० हिल्लानी।
301	বেদের ত্রিপাদ্ এবঁং পৌরাণিক ত্রিপাদের সামঞ্জস্য "
166	আদি-নারায়ণের উর্দ্ধে উদ্ভ থাকার
	সম্বন্ধে ৫ প্রকার তাতি চমৎকার তার্থ ৪ ১৫—১৭
1 54	कोरवज्ञ मश्माज्ञ इरक भूमः १ धूर्णम ७ वरमा ३ धूर्णम ৮
	बन्नात उर्दर्शांख व ३४>३
281	ব্রনার স্বয়ংভূ হিরণাগভ, ইত্যাদি নানা-
	विध नाम घडेवाज कारण निर्दाहन 🗷 ১৯—२०
3 n	बसर्ड एकि এवर बसार्ड एकि ए ैं २०—२৮
551	अश्वाद्यात श्रेत भविदिनी अञ्चनकरमत
	স্ফিই ব্রদ্ধত্তক্তি এবং তাহা এক-
	বারমাত্র হইয়াছে আর কথনও
	महाक्षणम स्हैरव मां १०२३
	" धार २ २ ७ (एथ ।

स्डीशंज।

5.4

•	•	মস্ত্ৰাক ৷	श्कांक।
>91	খণ্ডপ্রলয়ের পর যে হফি তাছাই রহ্মাকৃত	•	
•	স্টি, ব্ৰহ্মক্তস্ফি বার বার হয়	•	202 ~
•		4	3, २० (मर्थ।
3b-1	कर्षात्मय अवश् जाङ्गानतम् नात्म त्मयङा	विविध	३५ ८ मथ ।
166	भूर्सकर्माज्ज्ञभ जो वगरणज्ञ स्थि		>
201	দেবগণের বিরাট্পুরুষকে আছবি দিবার		27-00
25 1	रियोनम ७ रामधिला अधिगरनंत छेर्পरि	उ मच दिक	' Φ
? ? !	युक्त ना इहेरल प्रवर्ण मनुमा श्रमाम (कार		
	জাতিরই উৎপত্তি হয় না, স্বভরা		
•	' আদিভূত সেই বিরাট্যতের কর্ত		
	ঋষিগণ ও দেবগণ তথন ফোথা ছইত	3	
	ेळां भटनन, এ ७ द्विराय मौगारमा	y	100 mm 22
२७।	वमखश्रद्र कीवगतीरतत शुक्ति व्या क		
	এবং শ্রীমাঝড়ভেইয়া শরীর সকল		
	নীরস হয় কেন! ইত্যাদি: মীমাংসা		99
581	मित्रगटनत निज्ञाहेयरक अहे वह भूताहे भूताह	4	•
	ব্রহ্মাকেই পশু করিয়া যুপে বাঁধিয়া ছিলেন এবং উৎসর্গ করিয়াছেন	A	14 () 4 () .
3 Ar 3	। ছলেন এবং ডেংশ্য কাররাছেন । সাধানামক যাগকর্তা দেবগণ এবং ঋশিগ		७ १
ζπ. ι	चेच्चारमञ्जानका प्राचित्रका एक्ष्या । । । । । । । । । । । । । । । । । । ।		\$98&
> 4. i	स्थिक क्षं अरमक (म्थिया म्हम् ७ जो इ	त रहेकर	Øb8 o
291	মুক্তপুরুষ এবং ঈশ্বর উভয়ের পার্থক্য কি		80-82
	ঋষিগণই যদি বেদমন্ত সকলের প্রকাশ		4
	ভবে একার মুখকমল হইতে বেদ		
Å	আবিভাৰ এবং আমি বায়ু ও সূ		•
	ছইতে ঋকু যজুঃ ও সামবেদের আ	'	
	ভাব—এসঞ্চল কথার কি অভিপ্রা	য়,	
	जिबियां अस्म त गोगांश्मा	. 9	6828

		•
	ম্জ্ৰাস্ক।	श्कंक ।
1 6 <i>5</i>	বেদে ঋষিগণের নাম এবং পুজের মৃত্যুত্তে পিভার শোক বর্ণনাদি দেশিয়া বেদ,	
	মহাভারতাদির মু্যায় পুরুষ রচিত,	
	केश्वतानी नरह विल्यां मरमङ এवर	
	ভাষার মীমাংসা ৭	89-40
901	বেদের শ্বিগণ মনুষা নীছেন কিন্তু আধ্যা-	
	• ज्यिक, এण्डिवरिय अध्युष्टम् त्र मखः १	a s
021	মানস্যাগকর্ত্-দেবগণের তথন কিরপ	
	भंदीत हिल? भ	an-ta
92	সক্ষিত্যক্ত ভইতে দধি, য়ত প্ৰভৃতি ভোগ্য .	•
	বস্তু সকল এবং ভাযজ্ঞীয় পশু সকলের স্থাটি	aai
991	সন্বিভ্ৎযত্ত কাছাকে কছে? এনং দ্ধি	•
	श्रुजिनिहेरा कि? ৮	a 4 a 9
७८।	অন্নের অর্থাৎ ভাতেরও এক প্রকার কল	
	जारह हे	09-09
Da 1	मन्ति ए राष्ट्र इहेर अयोगित जाविष्ठीव	
-	এবং ঐ সকলবেদের লক্ষণ 🔊	ap-00
७७।		
	বিরোধাশকা এবং ভাছার•মীমাংসা 🔊 🔐	30-05
991	যজীয় পশুসকলের স্ফি এবং যজীয় ও	
	अथकोत পश्च काशंदक करह, ভाहांत्र भीभांश्मा	\$3m-\$8
1 AD	'আনির্ভাব' স্থলে উৎপত্তি এবং	
	" डेल्लें छि" ऋरम कल्लाना भरक्र	٠,
•	ব্যবহারের তাৎপর্যা ১১ ৬	७ हिल्लनी
1 60	विद्राहितक शेख कल्शनां कदिएक स्टेटम "	*
	কি কি আবশ্যক? > > >	4990
801	মানস্যাগকর্ভ দেবগণের মানসকপ্পনার	
ì	ष्ठांत्रा अधिष्ठाङ् দেবগণের আবির্ভাব ১%	9 🐞

श्ठीक्डा।

. .

₽	মন্ত্রাক। পৃত্যকা।
05.1	वाश्वनामि होशिंह जाि नहर, किस
% → 1	ं চারিটি বর্ণ মার ५२ १५—१५
851	" ব্ৰাদ্ধিকখন শুদ্ৰ হইছে পাবে না এবং
~ ()	भूम ७ कथन जाका १ कहेर के शादत मां"
	এতদ্বিষয়ক মন্বচনের বিস্তৃত ব্যাথা ও ভাবার্থ ৭৮
8 • 1	কর্মদারা আর এখন নূতন করি । বাদ্ধণ
	क्टेट्ड शिर्तिन। >> b>
\$ 8	বিশ্বামিত্রের তুলা দ্বিতীয় এপর্যান্ত কেছ
	क्य नाई, क िल्यां पिई ७ वास्त १८७
4	, भारत, इंज्यानि वियरसत मोगारभा >> ৮७৮8
'8 A	खाञ्चनानि मञ्चलक्ष महार्च প ত अलि ब मो गार्मा ১२ ৮৫, ৮৬, ৮৭
891	बाभाग्य गूर्थ अधि जा्न, এই क्षराम
	বাক্যের ভাৎপর্য্য ১২ ৮৯
891	শুর ও কারস্থাক । ইজিনের তাহার মীমাংসা ১২ ১০
81 I	জাকাশাদি মহাভূত নিচয়ের সৃষ্টি এবং
	লয়ের বৈজ্ঞানিক রীতিতে অতি যুন্দর
	वाशा ३२ ३८ ३७
	मिकि ७ श्री दक्ष प्रति जिसि विध ३२ २४
ao j	চল্র সূর্যা ইন্র আমি ও বায়ু, ইহারা চেত্র
	कि छाट्डिन ? इंडांत्र योगारमा ১७ ১०७, ১०६
42	C उटम अफ़्रिमार्थ मकत्न्द्र ८ ५७८मद्र मा न्न
	वावहात (कन ? ভाहांत मोगारमा ১৩ ১०৫, २०७
451	यक्ष्याक् विकार कर । देशाम किकार
	रत्र ? একদিণে কর্ণ স্থাপন ক্রিয়াও
· •	সকলদিশের শব্দ শুনিক্তে পায় কেন?
A A	देजां पित शोषाश्मा ३८ ১०৮, ১०৯
	केश्वरत भगर्भर कल ३६ ३६ ३५,३३७ शर्म किङ्कर्भरक्ष श्राहक श्रीतक श्र
亚世 1	

ভূমিকা এবং কৃতভ্ততা-মীকার।

বড়ই ক্ষোভ রহিল, প্রকৃত বেদ যে কি পদার্থ তাহা অর্থাড়াবে (मथा हेट निविनाम ना। ; जा ककान य गाहा मत्न क तिर उद्दि বেদকে তদমুরূপ দাঁড় করাইতেছে। সম্পূর্ণ তিনটি বেদ (তিন বেদের তিনটি শাখা) রীতিমত ব্যাখ্যা ও বঙ্গামুবাদ সহ মুদ্রিত ও প্রকাশিত কুরিতে গেলে অন্যন ১২ বৎসর কাল সমান পরি-শ্রমের অবিশ্রক এবং অন্যুন ২।৩ লক্ষ টাকা মূল ধনের আব-शका क्रमा का न (यान क्रमा क्राया नाहर्व," स्वार भ इत्रामारक अन्य कथन है सान निर्देश। उदय गृश्च करेटल ७° হইতে পারে, অপেকাকৃত অল্প বায়দাধা কার্যা তাহাতেই সম্প্রতি इस्तार्थन कहा इडेल। जाककान जाभाष्ट्रित प्रमक्टर्य, आफापि कार्या, এবং ত ডিন্ন দোল চুর্গোৎসব প্রভৃতি অন্তান্ত হিন্দুয়ানি কার্যাসকলে যে সকল বৈদিকস্প্তশুজালর সর্বদা ব্যবহার হই-दुर्हा, जामि वृक्षण मर्तिम। वावश्या वे मकन जिलावश्रक মন্ত্র'ণ্ডলির প্রকৃত পাঠ এবং প্রকৃত অর্থ পরিগ্রহের জন্ম কতিপয় স্জের মূল, ভাষা এবং তাহার বঈভাষায় তার্বাদ ও ভাবার্থ-ভাষা প্রস্তুত করিয়া প্রকাশ করিতে দুঢ় সঙ্কল করিয়াছি। পুরুষ-স্ক, প্রজাপতিস্কু, প্রতঃশারণস্কু, রাত্রিস্কু, অদিতিস্কু (দেবীস্ক্র) আদিতাস্ক, রুদ্রস্ক (রুদ্রাধ্যায়) শিবসঙ্গুস্ক, বিষ্ণুস্ক (বিষ্ণুদংহিতা) পিতৃস্ক (পিতৃসংহিতা) গণ্পতিস্ক (कारणभगश्र्वा) ইত্যাদি প্রায় २०।२৫ शामि श्रृक প্রকাশ कतिएक भाति त्वरे जामात है है भिक्ति रहा। यक ति भारधनी, युक्-. र्विनी ७ मागरवनी जिविध जाभाग चाहिन स्वताः जिनदिस तरे **এই সকল স্কুভালি প্রকাশ করিতে খ্ইবে, সম্প্রতি ধাথেদের** পুরু । তুর্দা প্রকাশিত হইল। তুর্দাৎদবের অব্যবহিত

পরেই ভরসা আছে অগ্রাহা বেদেরও পুরুষস্কগুলি প্রকাশিত

इहेरव। शरत रामन २ अर्थ मिकिक इहेर्ड थाकिरव र्डमनि এक अकि कि विया एक मैकल अका भिक इहेट । क्ष्रक्षत वामना, भटव ममख्ड एमहे कक्षणामरम्ब हेट्या। यिन वल्लन धकागा जारभक्षांक्र अञ्चनाम भाषा इहेर्ग अञ्चन २। ७ मरुख है। कौत रा जावश्र करहेर व जाहार ज जनूमां ज मर्लिश नाहे তবে আমার ভায় দীনহানের এরপানাহদ কেন ? এ জিজ্ঞানা-त्रभ छेट्त पिट्निছ्। कलिकाना, ১৯ गर मीलगणि पिट्नि द्वीह निवामि খ্যাতনামা (वृनिः। पि विज्लाक) शार्मिकाश्राना, मञ्जा, পরমকল্যাণভাজন ভীশীসুক্ত বাবু কুনুদর্ক মিতা মহাশয় এক खावन कित्रिया या इध्या इटेश। (निना खार्थनाय) मूजनार्थ >००५ একশত টাকা প্রদান করেন, বলাবাত্ল্য ভাহাতেই আমি সাহসী इन्द्रेश हि ज्वर (मर् ज्विमि ज्ञागात क्रिय जक्ते। जामा-वीज छ উপ্ত হইয়াছে। বাস্তবিক এখনও প্রকৃত ধার্মিক ধনবানের সংখ্যা নিতান্ত বিরল নহে। তাঁহাবা এরাপ সদ্প্রীন্তের অনুস্রথ कत्रिःल ज्यामात्र मदमऋत ज्यवश्च मिक्र इङ्केटल शाद्य व्यङ्खव निष्क्ष्ट থাকা অপেকা চেষ্টা করাই যুক্তিযুক্ত। এইরূপ স্থির করিয়া আমি ঈদুশ অর্থবায়সাধ্য কার্যো হস্তকেপ করিলাম। একণে অক্ বিনীতভাবে প্রার্থনা, ধার্মিক ধনবান্গণ আমার অতি পরিশ্রম-দাধা পুরুষস্জানুবাদ খানি মনোঘোগী ক্টয়া পাঠ क तिटल रे व्याबि, (य উদেশো প্রকাশ করিলাম, সেইটি সিদ্ধ করিবার জন্ম আপন আপন গুরু পুরোহিতগণকে এক একখানি कित्रिया श्रामान कितिलाई आभि कुछार्थ छान कित्र है छि।

কলিকাতা, । সম্পাদক, প্রকাশক ও স্বতাধিকারী, ২২নং দরজাপাড়া খ্রাই) প্রাপ্রকার্ত সামাধ্যায়ি সরস্বতী।

. सरधिमीय शुक्षयङ्ख्जत * तक्राञ्चराम

এবং

ভাবার্থভাষ্য॥

()

বিরাট্পুরুষ বা বিধাতৃপুরুষের মন্তক অসংখ্য, চক্ষ্ণ অসংখ্য, পাদও অসংখ্য। তিনি ত্রহ্মাণ্ড গোলক সর্বতোভাবে ব্যাপিয়া দশাঙ্গুল অতি-জ্যু পূর্বক অধস্থিত রহিয়াছেন॥

ভাতভাষ্য। চৈত্তন্য দ্বিরিধ, ব্যক্তি এবং সমষ্টি। ব্যষ্টিচৈতন্য সমষ্টিচৈতন্যের এক একটি অংশ মাত্র।

* এই স্তৈর মূলমন্ত ১৬টি। ইহা ঋথেদের ১০ম মণ্ডলের নথতিতম (৯০) স্ক্র। নারায়ণ ঋষি এই স্তৈক্তর আবির্ভাব-কর্তা। প্রথমাবধি ১৫টি মন্ত্রের ছন্দঃ অমুষ্ট্রপ্। ষোজ্প মন্ত্রের ছন্দঃ ত্রিষ্ট্রপ্। অমুষ্ট্র ছন্দঃ ৩২ অক্সরে এবং ত্রিষ্ট্রপ্ছন্দঃ ৪৪ অক্রের হইয়া থাকে। পৃষ্ঠ জীবগঁণ আঘর। ব্যক্তিটিতনা। আমাদের বিধাতৃপুরুষ বিরাটকে সমন্টিটিতনাকহৈ। আমরা অভীত অনাগত ভেদে অসংখ্যা। স্কুরাং আমাদের মস্তকাদি অবয়ব সকলও অসংখ্যা। আমাদিগকে লইয়াইত বিরাটি? স্কুরাং, বিরাটের মস্তকাদি যে অসংখ্য ভাষাতে আর সন্দেহ কি
। গ্রেক্তান ইহাঁর দশাস্থল অভিক্রম করা কি, অবধান করুন।—

(ক) পূর্বাদি দশ দিক্ বিধাতার দশটি অঙ্কুলি
সদৃশ, কেননা লোকে অঙ্কুলি দ্বারাই শুন্যের উপরে
দিগকে কণ্ণানা করিয়া রাখিয়াছে, ফল্ডঃ সব
শুন্য। স্কুরাং অঙ্কুলি-নির্দ্ধিট দশ দিক্ পদার্থ
একটা অপেক্ষা বুদ্ধির কণ্ণানা মাত্র। এইরপ কণ্ণানা
আছে বাহাতে, ভাহাকে 'দশাঙ্কুল' কহে। এই
অর্থে মূলাজ্ঞান বা মায়া দশাঙ্কুল শকের অভিধেয়
হবল। বিরাট্আত্মা এই মায়াকে অভিক্রম পূর্বক
(অর্থাৎ জীবের ন্যায় অধীন না হইয়া বরং মায়াকেই
নিজের অধীনা করিয়া) মায়ী বা মহেশ্বর হইয়াছেন।
(ব্য) সায়ণাচার্যের মতে দশাঙ্কুল শকের দশ সংখ্যাটি
বিবক্ষিত নহে অর্থাৎ বিশেষণ না হইয়া 'কাকেভ্যঃ

প্রথম শন্ত।

पधि तकाजार इंश्व काश्व हेशनक इंग्वाहि। অতএব দশাসুল শবে সমস্ত একাও দেশকেই ব্ঝা-हेरव। अज्ञार "ममाञ्चल পরিমিত দেশ অভিক্র করিয়াছেন'' ইহার অর্থ— জ্বলাণ্ডের বাহিরেও আছেন धहेक्तभ इहेल॥ (श) खाधना ममाञ्चलि भएक भिक्रिमार्ग यां बुबिदा (कनना शतियान, मन्छि अङ्गलि इक्टाइके कि श्रिक क्हेंगा थारक। मभाक्रील + या-मभाञ्चल। छार्थाए शतिभिन्छ। "मभाञ्चलर छान्छा- • चिष्ठे९" অर्था९ পরিমিত স্থান ত্রন্ধাওকে অভিক্রম कितिशा व्यवस्थान कितिए इटिशन । जित्र १ (भर्य १ मर्विए छ।-ভাবে ত্রক্ষাও গোলক ব্যাপিয়া ত্রক্ষাণ্ডের বাহিরেও রহিঁয়।ছেন" এইরূপ অর্থই পর্যাবসিত হইতেছে কি ना १ (घ) अथवा ममि जिङ्गीन आছে याश्राज, এইরূপ যখন দশাসুল শকের ব্যাকরণ-নিষ্পান্ন-অর্থ इक्ल ज्थन "मभाञ्चल" नलिए इस এवर भाम नुवी-रेर्व। "मभाकून क जिनि अ जिन्म क ति हा। अ रिहा-ছেন" •অর্থাৎ বিধাতা আয়াদের হাতেরও বাহ্রি পাদের ও বাহির হইয়া আছেন। ফলিভার্থ—আমরা मठनन्य श्रुष्पापि पानक्रि रखिक्याषात्रा उँ दिएक

গ্রহণ করিতে অসমর্থ এবং ভীর্থাদি পর্য্যটন রূপ शास्त्र जिञ्जानाता जेक्यां भित्र जिञ्जानाता ।। (७) अथवा नगिष्ठ अङ्गूलि धतियात्वत जनक अर्थार गार्थक। धरे गार्थक थारक यास्टि अर्थाए धरे क्रा भागर्थ कि ? शरियान, अज्ञा माजून भारक পরিমাণ বুঝিতে হইল। "ভিনি দশাসুলকে অভি क्य कतिया विशाहिन" ইহার অর্থ—"ভিনি পরিমাণকে তাতিক্রন করিয়া রহিয়াছেন " এইরূপ त्विराज इहेरव। ए। थां विशाज्यक्य खकाण वाशिया चाष्ट्रम वलिल, जिका ७ त श्रीयान नहेया विभाज्युक्रवतः अर्थात्रगान आमिल। — लाक तुबिर्व, ব্রেনাও যভ বড় বিধাভার শরীরও ভাবৎ পরিমাণ। এইরপ সন্দেহ ভঞ্জনার্থ বেদ স্বয়ংই বলিভেছেন "जाना जिलेर मभाकूलर" कार्यार जिनि खकारि वार्िश थाकिना उजाए अतिगापक अविवय ক্রিয়া রহিয়াছেন অর্থাৎ ত্রকাতের বাহিরেও রহিয়া-(छ्न। "जार्जा जिल्ला भाक्षणा " (वामन धरे जाराभात याङ्गा ভয়ে ৫ প্রকার মাত্র অর্থ বলিলাম॥

দিতীয়•মন্ত।

(**)

• এই পরিদুশ্যমান চ্রাচর সমুদায় জগৎ, এই-কাপ অতীতকালিক সমুদ্য় জগৎ ও ভাবি কালের সমুদ্য় জগৎ, সমস্তই সেই পরাৎপর বিরাট-পুরুষের অবয়ব জানিবে এবং ইনিই প্রাণি-গণকে অমর (দেবতা) করিয়া থাকেন। যেহেতু প্রাণিগণের ভোগের জন্য নিজ কারণাবস্থা পরিত্যাগ পূর্বক কার্য্যাবস্থা অথাৎ জগজপতা স্বীকার করিয়াছেন॥

ভাত ভাষ্য। এই জগৎই কাহারও সহস্কে বর্গ এবং কাহারও সহস্কে নরক হুইয়া থাকে। ভগবান্ যদি ব্যাং এইরপা অচিন্তা শক্তি লইয়া জগদবস্থা প্রাপ্ত না হন ভাহা হইলে একই বস্তুর ব্যর্গ নরকত্বরূপা বিৰুদ্ধ ধর্মের প্রকাশ হওয়া অসম্ভব। নাস্তিকগণ অবশ্য বলিবেন ইহা প্রকৃতির বুঁভাব কিন্তু আন্তিকগণ বলেন—" যাহাকে নাস্তিকেরা প্রকৃতির বভাব বলে. আমরা ভাহাকেই এশ্বরিক অচিন্তা-শক্তিণবলি।" (9)

ভূত-ভবিষ্যৎ-বর্ত্তমান-কালাত্মক যৎ-যাবৎঅনুভূত অনুমিত ও অনুশ্রুত জগৎ, এসমস্তই
সেই সর্বতামুখ বিরাটের মহিমা—অর্থাৎ
মায়িক ৰূপ মাত্র, তিনি কিন্তু ইহা অপেকা
অনেক বৃহৎ। যেহেতু ত্রৈকালিক-ভূতসমুদায়ৰূপী এই জগৎ, ইহার একপাদ মাত্র।
অবশিষ্ট আরও তিনটি পাদ আছে, উহা
অমৃতস্বৰূপ। সেই অমৃতাত্মা পাদত্রয়, ইহার
স্বপ্তকাশস্বৰূপে অবস্থিত রহিয়াছে॥

ভাত ভাষ্য। ত্রন্ধ সন্তণ ও নির্ত্তণভেদে দ্বিষিধ।
ইহাঁর চারিপাদ। তন্মধ্যে একপাদ লইয়া,সন্তণ ত্রন্ধ।
অর্থাই জগদবন্ধা প্রাপ্ত ত্রন্ধা বা বিরাট্পুক্ষ। অবশিষ্ট পতিন পাদ নির্ত্তণ ত্রন্ধকে লক্ষ্য করিতেছে।
নির্ত্তণত্রন্ধও দ্বিধ। কুটন্থ ও কারণশরীর। যাহার
শরীর কার্য্যাত্মকও নহে কারণাত্মকও নহে অয়োঘন

• 計

তৃতীয় गञ्ज।

(নেয়াই) তুলা নির্বিকার ভাঁহাকে কূটন্থ ব্রহ্ম কহে।

এবং যিনি কার্যা জগতের অভিন্ননিমিতোপাদান
কারণন্ত্রপ অর্থাৎ ফুটের উপাদান কারণ সৃত্তিকা
এবং নিমিত্ত কারণ কুস্তকার, এই হুইটি কারণ ভিন্ন ২।
ইনি সেরপ নহেন ক্রিন্ত ইনি জগজাপ কার্যার
সৃত্তিকান্থানীয় উপাদান কারণ ও বটেন এবং কুস্তকার
স্থানীয় দিমিত্ত কারণও বটেন। ইহাকেই বলে
"অভিন্ননিমিতোপাদান কারণ"। এইরপ কারণ
শরীরী ব্রহ্মকে প্রুতিতে নির্ত্তণ বলিয়া প্রতিপন্ন
করিয়াছেন। (*) ভবে কুটন্থবৎ নির্বিকার ও

শতথাচ শ্রুভি:— (শ্বেভাশতর) একোদেবঃ সর্কাভূতের গুড়ঃ (১) সর্কারাণী (২) সর্কান্ত জারায়া (৬)।
সর্কাধান্তঃ (৪) সর্কান্ত মিবাসঃ (৫) সাক্ষী (৬) চেতা (৭)
কেবলো (৮) নির্ভাণত (৯)॥ "একোদেবঃ" এই পদের
৯টি বিশেষণ দেখুন। তন্মধ্যে প্রথম দ্বিতীয় তৃতীয় ও পদিনবিশেষণ দারা ভাঁহার উপাদানকারণতা প্রতিপাদিত হইয়াছে। এবং চতুর্থ বিশেষণদারা, নিমিত্তকারণতা স্পষ্ট হইয়াছে। পরে ষষ্ঠ সপ্তম অন্তম ও নবম বিশেষণ দারা এই আভিন্ননিমিত্তোপাদান স্করপ অর্থাৎ কারণশ্রীরী ব্রহ্ম বা আদিনারায়ণের নির্ভাণত্ব স্পষ্টই অভিহিত হইরাছে।

शक्य. श्रुकः।

निर्लिश नरइन। श्रासिक अविभिन्ने अगुन अतिश भागजर এই काष्रण भरीती खाचा वर्ज्यान जानिय। মায়িক গুণত্তায়—সভ্রজঃভমঃ বা সুখ হুঃখ মোহ বা খেত রক্ত কৃষ্ণ বা প্রকাশ প্রবৃত্তি নির্তি বা উৎপত্তি न्हिं लिश वा (मवष मञ्चाष পভष वा खाचानष ক্ষজিয়ত্ব শুদ্রত বা পুণ্য পাপ স্তব্ধতা বা প্রাতঃ यथाक् माशक वा ज्वान धर्म अधर्म वा देवताना जैधरा . चरिताभा वा चिश्चिल मृजिका वा सः चूवः चूः हेजानि जित्र वस्तु करक। यिनि अहे जित्र मासिक বস্তুগুলিকে অধিকার করিয়া ত্রিবুদ্রাপে প্রতিভাত इहेट ए हुन, छ। हार कहे म ७० जम वा कार्या जम वा कित्रगार्ज वा विधाजा वा वित्राहिश्रुक्य वा विधा-नরाशि या পিভামহ বা পদ্যোনি বা কমলাসন, इंजािम करक। इंदांत जािम शूक्य वा जािम ज्या (शिनि काরণ-শরীরী বলিয়া নিরূপিত হইয়াছেন) याँ श्राह्म रे जिश्र कि जामि निर्ण न जम विलया निक्र श्र कित्रलाम, ভाँহাকে বেদে আদিপুৰুষ কহে। এই आपिशुक्यक (श्रीतानिकशन आपिनातात्राम-मुखित श्राथाय धकार्वजाल भाग्निज वलिया वर्गना कतिया

থাকেন * পুৰুষ হুক্তের ১ম মন্ত্রে বিরাটপুরুষের উৎপত্তি এই কারণ-শরীরী আদিপুরুষ হুইতেই বর্ণিত
ইুইবে। এই নির্গ্রণ বা কারণ ব্রহ্ম চতুষ্পাদ এবং
যোড়শকল হুইভেছেন। ব্রহ্মা বা বিরাটপুরুষ

* (क्वल ध्वार्ण जारक् अमन नरक् द्वरमञ्ज जारक्। বরাহাবতারের কথা আছে। তবে অবশা ঠিক্ পুরাণ বর্ণিভরূপ नट्। कात्नक चल इटेट डेक्क कतिए भातिकाम किस প্রস্তাব অতিবৃহৎ হইয়া পড়িবে স্তরাং কতিপয় স্থল হইতে উদ্ব করিয়া দিতেছি। বিশ্বাসি ধার্মিক পাঠকগণ নোধ হয় পাঠ कतिया जाकः भर (भोतानिक जांथायिका वा उज्जमस्य वर्गा मक्न একেবারে সম্পূর্ণ কল্পিত ব্লিভে সাহস করিবেন না। পুরা-ণের বর্ণনাতে অবশ্য কিছু অধিক মাত্রায় জালফারিকত্ব আছে। মহাভারতের শকুন্তলাকে কালিদাস যেমন নিজ শকুন্তলাতে অধ্য-धिक माजाইয়ाছেন, বৈদিক আখ্যায়িকা সকলকেও পুরাণকর্ত্ত। निक श्वाराव मर्था महैका जक खालाक पिया कि किए जावार्थ ধরিয়া অধাধিক সাজাইয়াছেন॥—ক্ষণ্ড মজুঃ সংহিতাতে সপ্তম-काएक এইরাপ আছে ''আপোবা ইদ মতো সলিল মাসীৎ উস্মিন্ প্রজাপতিব্যায়ু ভূঁতা চরৎ স ইমা মপশ্যৎ তাং বরাহো ভূতা হরৎ ভাং বিশ্বকর্মা ভূতা বামার্ট্র সা প্রথত, সা পৃথিব্যভবৎ" हेलामि। এবং ঋথেদের প্রজাপতি সুক্তে—" আপোই यम् दूह्छी-र्विथमायन् गर्डर प्रधाना जनयकी त्रिशः " हेला पि— এই मख একার্পবজল ইত্যাদির বর্ণনা আছে। প্রজামতি স্কটি সানু-

ইহার যে একটি পাদ লইয়। প্রকাশ পাইতেছেন (জগদ্রুপে) সেই পাদটির নাম সত্তা। এই সত্তা-রূণী পাদ বা অংশ না থাকিলে মায়িক জগতের সাংব্যবহারিক সত্যত্ব বা অন্তিত্ব প্রপুষ্ঠাবৎ হইয়া যাইত। কারণত্রন্ধকে আমি অতঃপর বেদের ভাষায় ব্যবহার করিতেছি। বেদে ইহাঁকে ত্রিপাদ্ পুরুষ ও বিফু শন্দেও ব্যবহার করিয়াছেন। বিফুর সত্য জ্ঞান ও অনস্ত এই তিন পাদ, * চতুর্থ পাদ

বাদ সৃদ্ভিত করিব, তথন পাঠ করিয়া ইহার বিভৃত ভাবার্থ অবগত চইনে। এইরপ তৈতিরীয় শাখার আরণাককাণ্ডে প্রথম প্রপাঠকের ত্রয়োবিংশ অনুবাক দেখুন—" আপোবা ইদ মাসন্ৎদলিশমেব। স প্রজাপতি রেকঃ পুষরপর্ণে সমতবং। তস্যান্তর্মনিদি কামঃ সমবর্তিত ইদং স্বজের মিতি" এবং এয় প্রপাঠকে ত্রয়োদশানুবাকে "অদ্ভাঃ সভ্ত" এই মন্ত্রে এবং মাধ্যনিদী শাখার উত্তরনারায়ণস্ততিতে "অদ্ভাঃ সভ্তঃ" এইমন্ত্রে স্বস্তি আছে। এইরূপ সমস্তই প্রজাপতি স্ক্রের মধ্যে থাকিবে। এখন বাহুলাভয়ে ক্ষান্ত হইতে হইল।

* "সত্যং জ্ঞান মনস্তং ব্রহ্ম" (তৈঃ আঃ প্র০ ৮।অ০ ১ম) শ্রুতি দেখুল। পৌরাণিক মতে অমৃত ক্ষেম ও অভয় নামে তিন-পাদ। অর্থাৎ সত্যকৈ অমৃত, জ্ঞানকে ক্ষেম এবং অনম্ভকে অভয় বলিয়া গ্রহণ করিয়াছেন। আমি চারিবেদের পুরুষ

তৃতীয় মন্ত্ৰ।

महिज , तिह्या हि वला इहेगा हि वर्षा व्यविष्धे धहे সভ্যাদি পাদত্রয় ভাহার নিজের যে স্বপ্রকাশাত্মক স্বরণ ভাহার সহিত নীরক্ষীরবৎ একতা হইয়া অমৃত হইয়াছে। অর্থাৎ এই ভিনের একত্রই মুক্তি বা रैवकुर्छ। " जिशामच्यामृज् मिवि" याद्यां जानू वाम " সেই অমৃত পাদত্রয় স্বপ্রকাশস্ক্রপে অবস্থিত রহি-शाष्ट्र" अर्के का रहेशाष्ट्र। अर्क्षण अरे यश्भित्र ভাবার্থ সম্পূর্ণরপে প্রকাশিত হইল। অভঃপর একা • বা বিষ্ণুর চতুষ্পাদ্ সম্বন্ধে আরও কিঞ্ছিৎ অন্য শ্রেত্যক্ত মীমাংসা করা যাউক। ছান্দোগ্য ত্রান্ধ-ণৈর চতুর্থ প্রাপাঠকে র্য, অগ্নি, হংস এবং মদ্ত ইহাদের সহিত সত্যকামের সংবাদে যেরূপ বর্ণিত হইয়াছে ভাহার ভাবার্থ সংক্ষেপে প্রকাশ করা गाई एड हि— " श्रुका नि छ। ति हि फिक् छ। ति हि खक्षकला

স্কু প্রকাশ করিয়া দর্বশেষে শ্রীমন্তাগবতীয় পুরুষ স্কুটাও প্রকাশ করিব ইচ্ছা আছে। পাঠকগণ উহা পাঠ করিলে প্রিয়াণিক মতে কতটুকু পার্থক্য স্থাৎই ব্রিয়াণ লইতে পারিবেন।

25

(কলা ষোড়শ ভাগের এক. ভাগ মাত্র) এই কলা **छ**ङ्खेरा बस्तत धक शाम। इंशत नाम श्रकाभ-वान्। প্রকাশবান্ পাদ ব্রেক্সের প্রথম পাদ इहेट जिल्ला शृथियो, जाखा दिक, ब्रालाक अ मयूज এই ঢারিটি কলাতে আর একট্রিপাদ। ইহার নাম व्यनख्यान्। व्यनख्यान् खाक्तत विजी स भाम करे-(তছে। जार्री, स्र्गा, ठक्क, विद्वार- धरे ठाति। • ज्यान् बिषान् ज्जीय भाष। এই পाष बय সর্প। ত্রন্ধের স্থাকাশসরপে ভাবস্থিত রহিয়াছে। (যে মন্ত্রের ভাবার্থ প্রকাশ হইভেছে (महे मञ्जानूवान এই नगर्य जात्र এकवात (मधुन) প্রাণ চক্ষুঃ শ্রোক্ত বাক্—এই চারিটি কলাতে আর একটি পাদ। ইহার নাম "আয়তনবান্"। আয়তন-वान् अवस्मात छङ्थं भाष। এই আয়ভনবান্ नामक চতুর্থ পাদে অনন্ত ব্রহ্মাণ্ড অবস্থিত রহিয়াছে। এই ठजुन्भाम (याष्ड्रभकल खचारे, श्रुक्वविनि कावन-भवीती निखंग जन्न-कार्शाट्यांशाटक कामिनातात्रात वा विक्रु करङ जिनि हैनि; इडेन् जिनि, जथाणि এथानि

তৃতীর মন্ত।

একটি সন্দেহবজ যে সহসা আসিয়া, মুর্ছাকে व्यानियः मिट्डिष्ट।—आमिनाताय्यं निर्श्वन, धकथा (क ना चौकांत्र करतः जांशात भातीत नाहे (जाराना ভাঁহাহইতে উৎপন্ন বিরাটের আছে) সুভরাং সেই অবয়বশুন্য অপরিমিতাকার কারণত্রেমার वा कला किक्रां इख्या मखव?—"भिता नाखि भिता राथा" मन्म मखश्रामाण इहेशा उठिन। अड-এব ছান্দোগ্যঞ্জির এরপ ত্রন্ধ চতুষ্পাদ-বর্ণনের তাৎপর্য্য कि?—উত্তর—(সায়ণাচার্য্য মতে) 'এই व्यन ख बका ७ ७ डेक का रूप मही ही खक्ष व्यापका , অতি কুদ্র' এই মাত্র পাদ চতুষ্টয় বর্ণনার বিব-কিতার্থ। অথবা (শঙ্করাচার্য্যমতে) ব্রহ্ম নিরবয়ব क्रेट्ल ७ डाँश्त याशां , भावश्वा १ এই याशांत অবয়ৰত্ব ভাহাতে আরোপ করিয়া ভাহাকে চতু-ष्णाम ऋष्ण वर्गन करा इहेशाएए। खर्थाए छेणामैनात জना नित्र राभ वार्भित वार्ति भी, (ज्ञानिर्। (पर्थ अब भागामि জनिত यां छी भूजामि জनिত या शृश শ্যা প্রভৃতি জনিত ভোগ হয় । কেবল ভোগ অপ্রসিদ্ধ। স্থতরাং ভোগ করিভে হইলে যেমন

व्यन्न भागामित मर्मर्ग वालाग्राम्थाक ज्ञाभ देभामना कतिएक इन्टेल अभाग्नात अ९भ धान् । अवन्य कर्त्वा। व्यक्षिक कि, खक्त त्रक्ष वा नित्रत्य धक्र ग'ज ख्वानि अ দেখ মায়ার অংশ গৃহীত হইয়াছে যেহেতু বৃহৎ ख्वान, क्युम ख्वान मार्थिक, धवः निववश्य ख्वान, खव-য়ব জ্ঞান সাপেক। তবেই দেখ, মায়ার অংশ গ্রহণ ना। इहेट कि भारत ना। खकारक 'का उत्रह्' এই মাত্রভাবনা করিভে হইলেও যোলকলা এবং চারি পাদ এই রূপ মায়ার অংশে (অর্থাৎ মায়িকভাব श्वारा ताथिय।) অত্যে কণ্পানা করিতে হইবে, পরে উপাসনা করিতে পারিবে, নতুবা এপর্যান্ত এমন कान छे भार वा यु कि छे ९ भन्न इस नाई यन्त्रात्रा विना याशात माशाया खरनात नित्रभञ्चत्रभे थार्नित वियश ट्रेंटि পाরে!! এ वियश्ति विखात विमाख-पर्मन—दैक्ष एव अथादित २ स्थापत २ अथिएत ७७ मर्थाक নূত্র (বুদ্ধার্থঃ পাদাবং) এবং ভাষার শাক্ষরভাষা मिविद्राय পर्याप्ता हमा कि जिल्ल वृचिए भारियम ॥

(B)

ত্রিপাদ্ পৃষ্ণ উদ্বে উদিত রহিয়াছেন।
তাঁহার একপাদ সাত্র মায়াতে পুনঃ পুদঃ
আসিতেছেন। মায়াতে আসিয়া অনন্তর স্বয়ংই
তেতন ও অতেতন-বহুল বিবিধক্ষপী জগৎ হইয়া
ব্যাপিয়া রহিয়াছেন॥

ভাতভাষ্য। ত্রিপাদ্ পুক্ষ বলিতে বিরাটের প্রামাদের বিধাত্পুক্ষের) অভিন্ননিমিভোপাদান কারণ-শরীরী নিশুণ ত্রেলা, যাহাঁকে আদিপুক্ষ বা বিফু বা আদিনারায়ণ কহে। পূর্ব মন্ত্রে ইহার পরিচয় দেওয়া হইয়াছে। ইনি "উর্দ্ধে উদিত রহিয়াছেন।"—অর্থাৎ (ক) সংসারে থাকিয়াও পাঁকাল মৎস্য-বৎ সংসারের গুণদোষ স্পর্শরহিত। ইহা সায়ণ মতে।—(খ) অথবা ইনি "বৃহত্ত্রর পরাকান্তা এবং সুল্মত্ত্বেরও পরাকান্তা" এইরূপ অর্থ কর। কঠঞাতি এবিষয়টি স্প্রত করিয়াছেন যথা— "ইন্দ্রিয়েভাঃ পরাছ্র্যা অর্থভান্ত পরং মনঃ। মনস্ক্র পরা বৃদ্ধিরাত্বা মহান্ পরঃ। মহুভঃ পরমব্যক্ত

यशाकार शुक्यः शंतः। ,शुक्या च शतः कि खिर मा काष्ठा मा পর। গভিঃ।"—(গ) অথবা উর্জ্বলিভে मह्यिक्षांन लाक अर्थाए मज्रालाक वृक्षिएं इरेरव । "উर्फ् উদিত রহিয়াছেন," বলাতে অমাত্র (ভুঃ जूवः यः महः जनः जभः ॥ क्रां क्रां (लाक) जिभाम् श्रुक्य शृं इहेशा तिहिशा हिन—खं डणे व कि जि विलि डि-(इन—" এय मर्सियु ভূতে यु शूर्ण जा न প্রকাশতে" . তবে বুদ্ধি यদি অগ্রা। হয় অর্থাৎ সভ্যালোক গভা হয়, ভাহা হইলেই ভাছাকে দেখিতে পাইবে—" দৃশ্যতে व्याशा बुका। स्याशा स्यामिकि छि:।"—(घ) व्या "উর্জে উদিত রহিয়াছেন" বলিতে "তিনি জাগ-जिक पूर्थित वाद्य बहेत्रा विमामान" এहेत्रश अर्थ कर । अज्य किन्जि विलिज्जि (पथ—" स्र्या यथा मर्कालाकमा ठक्क न लिलाएक ठाकूरिय वीश्रामारियः। একশ্রথা সর্বভূতান্তরাত্মান লিপ্যতে লোকড়ংখেন वाशः" वाश्वा पूर्या, मकल एक्ट्राई वाश्विष्ठा इ-দেবভা (ভিনি অধিষ্ঠাত্ত্ত্যাগ করিলে, চক্ষু থাকি-তেও লোকে দেখিতে পায় না) বটেন কিন্তু চক্ষুর গোলকদ্বরে যাহা কিছু রক্তত্ব পীতজাদি দোষ

পডে, ষাহাকে চক্ষুর বাহিদেরর রোগ কহে ভিনি কি धरे वाशुप्तायशिलात्रवाता मर्ज्या है इन? क्थनरे ना। महेक्र महे अक अधि और कार्यक (आफि-नात्राय्य) कार्याखचा (विताष्ट्रिक्य) इहेया मकल ভূতের অন্তরে অন্তর্যামীরূপে অন্তরের (জীবের) অधिष्ठाञ्चित्र विशेष ति हिंशा हिन, में जा जा जिल्ला (महे असुरत्रत (कीर्वत) वाद्य (पाय (पूःथ) ভাহা হইতে ভিনি একেবারে পৃথক্ (অসংস্পৃষ্ট). त्रश्चित्र क्षानित्। (६) व्यथना—"जिनान् श्रेक्य, উर्फि উদিত রহিয়াছেন'' বুলিতে এইরূপ ভাবার্থ প্রকাশ কর।—এই যে গ্রাভ্যহ পরিদৃশ্যমান स्र्ग,— धडनीय (य आजा, — डिनिर्रे जिशान् शुक्य। हिन উध्वि व्यर्था प्रात्नाक প্रक्रिक्श देश রহিয়াছেন। এই জনাই আর্য্যশান্তে সুর্য্য-व्याचारक गांशजी (यमगांजा विलया वल्ल वर्नना अ श्रधान উপাদনা বিহিত क्रेशाएए। स्था-आया यে जिलाम् शूक्य ज्लमस्य ज्ञानक व्यक्ति व्यमान खकूयम्ह (सः य ३। २० ३३६) किंखु आज ना, हिलानी

অনৈক বৃহৎ হইয়া উঠিলে। একদে অন্য অংশের ভাবার্থ বলা যাউক।—"ইহার একপাদ যাত্র মায়াতে পুনঃ পুনঃ আসিতেছেন"; পূর্বযন্ত্রের ভাবার্থে ব্রেলার চারিটি পাদই নিরূপিত হইয়াছে স্মরণ কর। এখানে একপাদ বলিতে চতুর্গ আয়তন্বান্ নামক পাদ বুঝিবে। "পুনঃ পুনঃ আসিতেছেন" অর্থাৎ জিয়ায়া মরিতেছেন, মরিয়া আবার জিয়াতেছেন; এইরপ জায়-মরণ-প্রবন্ধে বা চক্রে যুরিতেছেন। "মায়াতে আসিয়া" অর্থাৎ "মায়া শক্তি, সর্জ্বনিছার পূর্বে অব্যক্তা ছিল, এক্ষণে তাঁহাকে নিজ শরীর হইতে ব্যক্ত করিয়া," এইরপ ভাবার্থ বুঝিবে ম

ठजूर्थ माख्य मृथिं সংক্ষেপে বলা হইয়াছে একণে পঞ্চ মাজে উক্ত मृथिই বিশদরূপে বর্ণিত হইতেছে—

(&)

(मरे वाहि-शृक्ष क्रेट वृक्षाश क्रेन। . (मरे रकाश-मध्य वृक्षाश्चरक्रे विधकत्व क्रिया (मरे रकाश-महोताण्यानो (कान এक पनिर्वाणीय পুৰুষ ষয়ং আবিভূত হুইলেন। তিনি জিমিয়া দেব তিৰ্ম্যক্ ও মনুষ্যাদি বিবিধ 'ৰূপ জীবভাব প্ৰাপ্ত হুইলেন। পশ্চাৎ ভূমি সৃষ্ঠি করিলেন'। তৎপশ্চাৎ সপ্তধাতুর জারা জীব-শরীর সকল নির্মাণ করিলেন॥

ভাত ভাষ্য। পর জন্ধ (ত্রিপাদৃপুকষ) হইতে সমুংপন্ন হিরথর (অর্থাৎ তেজােমর) অও মধ্যে যিনি স্বরং .
প্রান্নভূতি হইলেন তিনি 'স্বরংভূ' 'হিরণ্যার্ড' 'প্রজাপতি' 'জন্মা' ও 'বিরাট্' নামে প্রসিদ্ধা। জ্রীপুকযের সংযােগে না হইয়া জন্ম। স্বরংই আভিভূতি, এই
কারণে জন্ম এখন 'স্বয়্নভূ' নামে প্রসিদ্ধা। হিরপ্রয়
আবরণের মধ্যে প্রান্নভূতি হন এইজন্য 'হিরণ্যার্ড'।
দেব ভির্যাক্ প্রভৃতি বিবিধ জীবভাব প্রাপ্ত হইয়া
স্বরংই আবার ভাহাদিগকে বিধি-নিষেধ-রূপ নিয়মবিধান দ্বারা পালন করেন, এই জন্য প্রজাপাতি'।
নির্দ্রণ আদিপুক্ষ জন্মই স্তাণ্ বা সাকার ছইলেন,
এই জন্য 'অন্না'। বিবিধ বন্ধ সকল বাহাতে প্রকাশ
পায় ভাহাকে 'বি-রাট্' কহে। এই বিরাট্ (জন্মাও)

हेहांत्र मृतीय, धर छना रेदन 'वित्रार्ह शूक्य'। धर्र क्राण कार्यानूकण अक वख्र हे नाना नाम । "मह व्यापिश्वय क्रेट वित्रार्ध , रार्था वक्षा क्रेन" ভাষার্থ—আদি পুরুষ বা পরব্রক্ষ, ইহার একটি অঘটন घर्षनाभिष्ठी मिक्कि আছে -यादाक गाया, श्रक्रि, खावाक, धवर क्षांनामि विविध नाम वावशांत कता रुरेशा थाका मुधि विविध—खस्त्रत मुखि ७ खकात - मुक्ति। बक्तात (य मुक्ति, ज्रिश्दर्स এই দৃশ্যমান জগৎ ममख धकार्व क दल वीक ऋथ खबिष्ठ हिल। (म मगरत প্রকৃতির ব্যক্তভাব নফ হয় না। অর্থাৎ श्रक्ति जधन अ वाक जाएम। हेशकि थ अशंनर करहा थ७ श्रामात श्रात श्रात मिरिकरे बकात भृष्टि কহে। এবং প্রকৃতিরও যথন অব্যক্তভাব হয় ज्थन गर्थिलय र्य। गर्थिलएयत भएतत व्यापि मुखि। व्यापि मुखित शृद्धि किहूरे ছिल ना। वक्याब कि बिडीय बिश्व हिलन। वह अवस्थि महाक्षलय नाष्म वावश्व। ७थन जाहात माया वा श्रक्ति ज्यायाका इहेसा थाकिन।

शक्का मञ्जा

थादिक ? त्मरे— এर अथ७ मिछिनानम उन्नुवछ्दि विलीन इहेशा थारकन। खका-क्रज मृष्टि वात वात ह्य ना। अकवात गांक स्टेशा हि। कथन स्टेशा हि धकथा (वपछ विनिष्ठ ख-शावश। ज्य खक-क्रड श्रायादा राष्ट्रे या अप्राप्त १५ स्टाल १२ या यथ।—"मङ्ख (छो तकायुक मक्ष जूमि तकायुक। श्रमा इकः ছ্রালোক উৎপন্ন হইয়াছে। একবার মাত্র ভূলোক উৎপন্ন হইয়াছে। মৰুৎগণের মাতা হইতে একবার याज इक्ष क्रेशाष्ट्र। এर मकल পদার্থ অন্য ক্রয়া वात वात २ मृष्ठे इत्र ना व्यर्था श्रुनः २ मृष्ठि । अरे मकन পদार्थहे भूनः इया ভावार्य-थ्रथ्थानाय धमकल शकार्थत वीष धकार्ववष्टल अवस्थि थारक; একেবারে নষ্ট হয় না। ত্রেক্যা যখন সেই একার্বি সলি-ल क घनी जु क कि तशा शृथिवी मृशि क दिन जथन मिह वीज मकल शृथियो इहेट श्रक्रिंड इहेशा मृत्लाकामि लाक मकल প্রাত্ত হইতে থাকে। 'গ্লাক' विलिए छालांकित (प्रवर्गन वृचिद्य। ध्वर 'मक्-

शलित ,याजा विलिए अमिजि (मरी) वृतिएज हरेरव। 'इक्ष' बनिएक अयथि व्यर्थार खीहिया श्रकृषि भाष्टित वीजयञ्ज वृक्षित्व । भार्थाकाविष्ठानं वरलन "मृष्ठि आविर्जाव माज"। अअ श्रालाग्न अम्क भाषार्थं त बीज मकल थारक। जांश किनजा। এই नियम - আছে বলিয়াই একা। (খণ্ড প্রলয়ের পর), যখন সৃষ্টি करतन िंक् शूर्व मृष्टित नाग्र व्यर्श शूर्व मृष्टे वस সকল আবিভাব করেন মাত্র, নূতন কিছু মাত্র করিতে ५०म मण्डल ५२० व्यक्ति १२।०स वह जिनि गरा (पथ, यथा—"ঋउक मडाकांजोजांजिशतमाधाजांग्र । ভভোরাত্যজায়ত ততঃ সমুদ্রোঅর্বঃ॥ সমুদ্রাদর্ব-वामिधमः वर्मदाञ्जाञ्च । ञाह्यात्रां विषधम् विश्व शियाजावणी। स्याष्ट्रभाम शाजा यथा श्रविषक भाषा मित्रक श्रिवीका खितिक गर्थायः॥" मर्क्ला विल-जर्श विधाजा भूर्य रयमन मुर्छि कतिशाष्ट्रिन म्यावात यागापि मुखिएज ठिक् मिर

পঞ্ম মন্ত্র।

সকলই সৃষ্টি করিবেন * মাক্—এখন প্রকৃত প্রস্তাবৈ
পুনশ্চ স্থানা বাউক'। পুক্ষ হল্ডের এই পঞ্চম
মন্ত্রটি চিক্ মেন ব্যাকরণ্ণের স্ত্রা মন্ত্রের প্রথমার্কে
ভ্রেল-কৃত সৃষ্টি এবং উত্তরার্কে ভ্রেলা-কৃত সৃষ্টি উক্ত
ইইয়াছে। তৎপরে ভ্রেল-কৃত সৃষ্টি একবার মাত্র এবং ভ্রেলাকৃত সৃষ্টি বার বার অথচ চিক্ পূর্কবিৎ
ইইয়া থাকে, এই ছই বিষয়ে বেদের প্রমাণ দেওয়া
ইইল। এক্ষণে ভ্রেল-কৃত সৃষ্টি, ভাঁহার মায়ার সাহায্যে।
ইয় তদ্বিয়ে প্রমাণ দেওয়া যাউক্। তৈতিরীয়
আরণ্যকে ৮ম প্রপাঠকে ৬ঠ অনুবাক দেখুন যথা—

^{* &#}x27;সৃষ্টি দ্বিষ' এবিষয়টি নিরূপণ করিবার জন্য বেদের প্রমাণ প্ররোগ প্রদর্শন বিস্তৃতরূপে করিতে, গেলে একটি ক্ষুদ্র পৃত্তিকা হওয়া সন্তব কিন্তু সেরূপ বাহুলা হৃষ্ট ব্যাখ্যা বা ভাবার্থ-প্রকাশ এক্ষণে আমার উদ্দেশ্ত সিদ্ধির ব্যাঘাতক স্কুত্রাং চুইটি মাত্র বেদমন্ত্র ভূলিয়া মীমাংসা করা চুইল।

ভাষার্থ ।— একা, কামসংকারবতী মায়া শক্তির দারা " আমি, এক,—'বহু इहे" এই রূপ সক্ষণ করিলেন। इहेल। (महे श्रेक्य जानात मक्षण्य कतित्लन,--" পূर्ववर लाक मकल এवर प्रव ভिर्याग् यञ्चापि कीय जकल इएक।" इहेल। जिनि (जह जकल आयात कीय ভাবে প্রবিষ্ট হইয়া মূর্ত্ত অমূর্ত্ত উভয় বিধ **क्हेटलम। अज्ञाश्वेत खन्ना-क्रज मृधि वियदा किक्षि** विশान कति एक । अहे । य मस्तित छेखता कि यक টুকু বলিয়াছেন সে টুকুভ স্থাত মাতা। ইহার বিস্তার তৈভিরীয় আরণ্যকে আছে, সেটুকু না বলিলে ভজ্-यूज्र धार्मिक পाठकगावत गगाक পतिज्खिलाख रहेर्य ना, ञूखका यिला इंटेल। ढिखिनीय आजगा-কের প্রথম প্রপাঠকে ত্রোবিংশ অরুবাক দেখ— " আপোरा रेम यामनर्मलिलायर। म প্রজাপতি (तकः शुक्तत्र । एगास्य ग्रामः मय-वर्ड डेम् मुख्याशिष्ठ। **** काम खम्धा मग-वर्जाध यनत्मारताः श्रायाः यमानी । मरजावनु यमिक नित्रवियन्। श्रुणि প্রতীয়া কবয়ো यनीयে ।"

शक्य यञ्ज ।

मश्किश ভাবার্থ — "याहा किছু দেখিতে পাইতেছ এখন, धुममंखरे मृक्षित शूर्य किनल छलरे हिन, भेश्पृष्ठ शक्षाकत याश्रा श्रेकारणा (कवल यश्काल उ जलहे हिल। (महे धक्रार्वि मिलि म्ध्रा शुक्तिशर्व श्राप्ता (यहाकारण), जगनीयत श्राप्ताणित, मृखित खना मगाक्ता था विर्जु ७ इहेशा अविश्व इहेलन। र्ভीकात गत्नागत्धा मर्ख विध मुखिजनक काग, व्यर्था९ शूर्ववर मृष्टि इडेक ववः विध मक्षण्य डेमिड इहेल।. (ভिন্নশাখার মন্ত্র এ বিষয়ে প্রমাণ দেওয়া হই-তেছে "काम खमधा" हेजामि) मृषि काल প্रका-পতি इहेट काम উৎপन्न ईहेल अर्थार "ममस मुक्षि कति" धेरेक्रा नक्षण উদিত হইল। (कथन १) यथन मन इहेट कार्या इहेट थाक उथन। জिट्ड-क्तिय প্राकाशिकान, जाशन २ श्रनस्य প্राक्ति मुखि প্রকার ঠিক্ করিয়া লইয়া, ব্যক্তজগতের উৎপত্তি निशिष्ठ मक्षण्याक कार्रण क्रेटिक ज्याकर्षण श्रुक्ति लाज कतिलन॥" এই ভাবার্থব্যাখ্যা মধ্যে " ভিতে জিয় প্রজাপ ভিগণ" এই একটি কথা चाहि। देशत ভাবার্টাও প্রকাশ করিতে হই-

(७एছ। प्रतंडा घिविध, कर्याप्रत धवर आजान गागक जिल्लास उर्शन मन्साकां जिन्न नाम দেবজাতি বিশেষ । याद्यात्रा क्याविष्यकात्रा विष्ट-मायुका लाख कतिया युक्तश्रूय रहेया तरियाएएन, जाहाँ पिशक 'कर्यापव' करहा अहे कर्यापवशनक (वर्ष 'প্রজাপতি' বলিয়াও ব্যবহার হইয়াছে। ভাহার কারণ, ত্রেক্ষা সৃষ্টি করিবার পূর্বের নিজ শরীর কিন্সিভ করিয়া এই জাভীয় কভকগুলি দেবগণকে अधि निक भनीत स्टेट श्थक कतिया लन्। डीहा बाई अथान " জিভেন্তিয়া প্রজাপতিগণ"। এপর্যান্ত ৫ম মজের উত্তরার্জের ভাবার্থ, তান্য বেদ ছারা বিশদ कतिया श्रकाण कता इहेल। श्रक्त-एखतार्कित श्रम छालित मर्किथ ভावार्थ वला इहेट एह— " जिनि कि मित्रा দেব ভিহাক ও মনুষা বিবিধরণি জীবভাব প্রাপ্ত हरेलन?' পভ পক্ষি প্রভৃতি কৃমি কীট পর্যান্ত জীব-গণকে ভিহাক জাভি কহে। ইহারা ভুমোত্তণপ্রধানা প্রফাভ (অথ। ९. শরীরের উপাদান বস্তু এবং জ্ঞানের উপাদান তত্ব রকল সমস্তই ভামস) হইতে উৎপন্ন

পক্ষ মন্ত্র।

ञ्चलताः रेहाता आहात विका एत रेगयून এर ठाति। ছাড়া आतं किছू गाज जानिना। धरे जना जिर्शक जािक निक्छ। यञ्चाकािक तकः श्रधाना शक्रिक रहेए छेर्शन। स्वताः किसिर् खान उ शर्मा उ हेहाँ ता श्रवा धहे जना मनुगाजा जिर्गाक् काकि वार्थका खर्छ। स्वकाकित वरे मर्जात्कारक वाम कतिया थार्कन। देशेवा मखुश्राना शक्रि ष्टरे उर्भन्न। स्रुक्ताः नना नर्सनारे (यम-विमास (यमार्क निकाज इहेशा हेहाँता (कवल धर्मा ७ खार्न-बरे (मवा कार्या উषाछ। धरे छना रेहां वा मर्स्वा एक्से জাতি। ত্রশা এই ত্রিবিধ জাতিরই জীবগণকে ভাহা-(भत्र शृक्त २ कंन्याञ्चादत मुधि कत्रिलम। "পশ्চাৎ ভূমি সৃষ্টি করিলেন," অর্থাৎ রস রক্ত মাংস অস্থি মজ্জা শুক্র এবং সপ্তম ওজঃ এই সাত প্রকার শরীরের উপাদান বস্তু সৃষ্টি করিলেন। "তৎপশ্চাৎ मश्र धाजुत घात्रा जीव भतीत मकल निर्माण कति-लन," ष्यथार উक्त मक्ष भाजूत ममर्थि (यक्राभ नश्च थांजू मंत्रीत्रक्राण পत्तिग्छ इत्र, मिहेत्रण धवर

一种

मिर क्रिश मिलिक जाशान क्रिलन, क्रुड्याः धरे मगरয় मिष्ठ मुक्त জীবগণ নিজ নিজ পূর্বা কর্মা-तूमादत (कह वााख, कह मिर्ड, कह मतीम्थ, कह मन्या, (कर्, वा "पिवजा-एजागा भन्नीत्र ज्यामिशा श्रिके रहेल। ध विषश्रि , সামবেদের ছান্দোগ্য खाकार् यर्थ প्रार्थिक (पथ—यथा—' ज हेर् व्याखा वा मिर्ट्या वा वृदका वा वजारका वा कीरिं। वा পভक्षा वा पर्भा वा मभरका वा यम्यम् जविष जमा जविष " हेजामि। ভাষাকার ভগবান্ শঙ্করাচার্যা ইহার वााथाएक ज्या विलयाएकन-"यम् यर् शृक्षिय লোকে 'ভবন্তি' সমভূর্: ভদেব পুনরাগভ্য ভবন্তি। यूर्गमञ्चादका छात्रि मर्मादिर्गाष्ट्राः या शुत्रा ভাবিতা বাসনা সান নশ্যতি ইতাথ ? " व्यर्थार "इहालाक (य (यज्ञश हिल मि श्रूनः श्रूनः (मरे क्रथ रहेशारे जम धंर। किरिएए। मरुख काछि युराज शव ठिक् ভार्र थाकित। मर माति षष्ठग्रागत शूर्य मिक्षेष्ठ वामना किছू (७३ विस्माण পाইবে ना।" প্রসঙ্গনে বলিয়া রাখি, ত্রনজ্ঞানে ममख नके रहेशा थारक जबर हेराउ लामकारम

বলিতে হইতেছে, "যতদিন পর্যান্ত বেদা জান না হইবে ভাবৎকাল কর্মাবন্ধন • দৃঢ় থাকিবে, স্থতরাং মনুষ্য যোনিতে আসিয়া যদি জীব, সিংহাদি পশুবৎ কর্মা করে ভবে ভাহাকে কর্ম-জন্য পশু রাসনা-বাসিত হইয়া মরিতে হইবে। এ অবস্থায় মরিয়া ভাহাকে পশু যোনিই লাভ করিতে হইবে; সন্দেহ নাই। এই জনাই বুদ্ধিমান্গণ, বেদ বেদান্তাদি জ্ঞান শাস্ত্রের আলোচনা বিনা ক্ষণকাল বুথা নই করেন না।

(3)

দেবগণ সেই পুৰুষকে হবি কণ্পনা করিয়া তথন যজ্ঞ ,বিস্তার করেন। এই যজ্ঞের ঘৃষ্ড স্থানীয় বসস্ত ঋতু হয়। কাঠস্থানীয় গ্রীয়া ঋতু হয়। পুরোডাশাদি হবিস্থানীয় শরৎ ঋতু হয়॥

ভাণ ভাষ্য। দেবগণ—বলিতে সাধ্যগণ এবং বেদদ্রুষ্টা ঋষিগণ বুঝিতে হইবে। ইহারই পরমন্ত্রে (৭ম)
একথা সুস্পাই হইরাছে। ভৈত্তিরীর ঞ্জিতে স্পাই
অভিহিত হইয়াছে যথা—"বহিষোইহং দেবযজায়া
প্রজাবান ভুয়াসং ইত্যাহ—বহিষাকৈ প্রজাপতিঃ

প্রজাঃ অস্জত তেনৈব প্রজাঃ স্জতে।" (তৈঃ সঃ ১মকাঃ প্রাঃ ৭ম) অর্থ--দেবগণ যথন প্রজাপতিকে (खना या विधाज्यक्यक) इदिकाश कण्या कितिनम, मिक् मिक्स एक जिनि यथन यलिएन या हेक्स कतित्वन स्य "जािय धथन मिनगा्वत योनगयाः ज र्वि, अख्या विविध প্रজावान् रहे " खथन ख्रुक्तनार श्रंषाणि श्रिष्ठा मकल मृथि कितिलन, ग्रुडतार (पर-.शांवत यानगयां आहे या प्रकार्यक व्हेट आजा मकल मुक्ते इहेल। এই দেবগণই যে সাধাগণ এবং (वषगञ्जक्रिका-श्रीयगण, এ वियय প्रत्रमञ्जू युग्नेक वाक क्रेट्व मजा, ज्यां भि ज्ञान क्रांता काथा क्रेट व्यामित्सन এथन ७ (दि चिंग्राभि मुके जीप-मकत्नत উৎপত্তি इस नाष्ट्र। युद्ध ना इक्टल ७ मुधि रहेरव ना, ञ्चताः याखात कर्जुत्राश हेराता काथा र्हेट आंगिलन? ध विषश्री निःमिक कतिशा त्राधि।—वापि शूक्ष खन्न इहेट बन्नाए ७ खन्नाथा-जियानी वितारे शुक्य जाविज उ रहेशा जिनि निज শরীরটি একবার কম্পিত (গাঝাড়া) করিলেন, (मरे मगरा (यः मकल मूक शूक्य मिन्नान खनालाक

यष्ठे अञ्ज।

প্রাপ্তে তাঁহার শরীরসহ , ঐক্য ভাব প্রাপ্ত হইরা व्यविष्ठ, हिल्लन (किक्रालि? ভारा প्रमाखित धाराय প্রকাশ করিব। ভাষারা আবির্ভু ভ হইলেন,। क्रिंडि (म्थून—''मडिपारे डिगाडे। मडिश्रुडी। भंतीत मधुत्र । ज्या ययाश्म मामी ९ जिला क्वाः (क ज्रा । वां ज्राणना अवस उप जिल्लेन्। य नथाः (७ विथानमाः । य वानाः (७ वानिथनाः । यात्रमः मार्थाः (कूर्यार्जूः)। यखत्रः कूर्यः जूनः मर्शवः ज गववीर " रेजामि। (छः आः शः ऽ खनूः २७) खर्थ—''প্ৰজাপতি সৃষ্টি করিবার জন্য व्यक्ति। वसु मकल धरे ज्ञाशे स्ट्रेंटि, धरे जाशे व्हिज कित्रिया निक मंत्रीद्राक किन्निक किदिलन। छ९क्रगां९ गार्म इहेट अक्न (क्वू जेवर वांड ज्ञान नागक श्विग्राग देशिक इहेटलम कार्श श्रिका निक इहेटलम । नथ इहेट दिथानम नामक श्रीयग्राग ऐथि इहेटलन। वाल इहेटड (क्ल इहेटड) वालिथला श्रीवंशन উष्टिक इक्टलन। जाँकात्र भन्नीत्रत तम धाजु क्केटक कूर्य (कक्ष्म महीही श्रूक्य) প্রায়র্ভ ত হইয়া তৎ-क्षनार जिनि (कुर्य शुक्य) (महे धकार्नव जनजानि

शूक्ष शुक्र।

यएशा প্রবিষ্ট হইয়া ইভন্তাভঃ বিচরণ করিভে লাগি-लन। विधाज्ञूक्ष जाशांक क्षे ऋश विष्ठत्र कित्रिक हिथिया कि दिनन," हेजा नि॥ दिन्दगद्भा अहे येख कतियात (कात श्रीकात ज्या मामधी हिन ना ञ्राजतार ज्थन जाँशा युद्ध जार्था गानम युद्ध-यादारक ভান্ত্রিকগণ অন্তর্যাগ কছেন সেই যজের বিস্তার करतन धहेत्रण अथ दुबिएं हहेरव। धहेजना পুরাণ ও ভন্তেও বাহা উপাচার দ্বারা পূজা অপেকা गानम शृक्षा वा अखर्शारात প্রধান্য की दिं छ इहे রাছে। অধিক কি মানস পূজা না করিয়া मिल्ला इस ना अक्र विश्वि (पथा यास। अहेक्र थ डीथ वाम मदस्य जावाल क्राडिएं न्यारे बार्ष मि नकल अञ्चि जुलिया यात्र विखात कतिएकि ना, ভবে সংক্ষেপে এই মাত্র বলিয়া রাখি—বাহ্যে যে मकल वाजानमी প্রভৃতি ভীথ গুলি দেখিতেছেন ध ममस्त्र खखरत्रत्र जीथ मकल्पत्र खञ्चत्रत्य किल्पिज गाज। অसुरत्रत्र जीर्थन् श्राक्त जीर्था असुरत्रत्र वांतानिगीएक यादांत मृजूर ना इहन, छाहात वाश-वात्रांगनीएक कि कतिरव १ व्यावात व्यख्रतत वाता-

गनीए याद्यांत मृज्य क्रेल, डांश्तरे वा वाश् वाता-পদীতে ক্রিবে? তবে অবশ্য স্বীকার করি প্রাচীনগণ বাছ্য বারাণ্দ্রী বা বাছ্য রুন্দাবনাদি ভীপে शिशा वाम कितिशाष्ट्रिन, हेहात जूति रे श्रामान পाउशा याग्न १ जाइँ। दिन वाक् ले मकल जैदिश वाम कतिवात উদ্দেশ্য 'मिरे অख्छोथि त वा जीथ वाम्त्र माश्या कता गाज । अर्था ९ डाइनता वाक् महे महे डीय थाकिया অखरतत जीय वारमत्र खंड छे थवाम मान धानापि नाधन नकल षांता পतिशुक्ति विधान कतिएजन यांज॥ (प्रवर्भन श्रंष्ट्र मक्नर्क यर्ड्ड त वस कल्लांना करतन, ভाষাভেও বেশ निशृष् ভাষ व्याटि । वम् अञ् भ्रञ्भानीय कित्रयादिन विलयादे वमख श्रृ हिन्नकाल हे की वर्गावत ग्रृं जूना जायूर्व कि वा भन्नीत्र (পायन करता जीषा ঋजू कार्छम्दानीत करतन विनिद्यारे प्रिथ हित्रकालरे जे अजू एक जागापित भारीत एक कार्छ जूना नीतम इहेशा थारक । भारद श्रेष्ट्रक शूर्त्राणाण ज्यानीयः क्राट्उर এशन अ अञ् व्यागारमञ व्य-পाठा रुहेशा अस्थि। व्यर्शर শরদে ভুক্ত দেবোর শীজ পরিপাক হয়-না।

(9.).

দেবগণ, সেই অগ্রজন্মা পূর্ফ্যকে মানস্যাগে, যজ্জনাধন করিয়া উৎসর্গ করেন। তদারা মানস্যাগ সম্পাদন করেন। যাঁহারা সাধ্যগণ—.
যাঁহারা ঋষিগণ—তাঁহারাই মানস্যাগের কর্তাদেবগণ॥

ভাত ভাষ্য। "যজ্ঞসাধন করিয়া উৎসর্গ করেন," অর্থাৎ যজ্ঞের সাধন পশু, ভাঁহাকে পশু কম্পনা পূর্ব্বক ঘূপে বন্ধ করিয়া ছাগাদি বাহ্য পশুগণকে যেমন মন্ত্রাদিদ্বারা বলি দিবার জন্য উৎসর্গ করে ভদ্রেপ উৎসর্গ করিলেন। 'যূপ' পশু বন্ধন কাঠ অর্থাৎ হাড়িকাঠকে কছে। বিরাট পুরুষের বাধিবার উপযুক্ত যূপটা কোন পদার্থ কম্পিত হইতে পারে! বিষয় সমস্থার কথা!! ইহার উত্তর, কেহ দিতে পারেন বলিয়া বোধ হয় না। ভবে, দৃঢ় বিশ্বাদী ভক্ত সাধুর নিকট রেশ উত্তর আছে। ধার্ম্মিক পাঠকগণবোধ হয় ভাঁহাদের উত্তর শুনিতে উৎকর্প হইতেছেন, শুরুন। দৃঢ় বিশ্বাদিগণ বলেন "যত বড়ই বিরাট্

পুৰুষ হউন না কেন, দুড়ভুম বিশ্বাস রূপী যূপ কাঠ उँशिक्शकांशाम वाँधिक शास्त्र। । । शृथ मायाना यूप नरह। हेरा जनस जनामि जाजार जाशिक (शाएं।) আছে। ইহার অগ্রভাগ গুলোক হইতে ७ व्यानक উक्त इहा ७ छक्त ज्ञा व्यापा विष्यु प्राप একবার বিরাট পুরুষকে বাঁধিতে পারিলে বিশ্ব জনা-(७त नकन প্রাণিকে বাঁধিতে পারা যায়। ফলভঃ এই क्रेट विज्दितिएत मर्याय श्रकतात्त मृष्टि क्रानिय ॥. वर उर्नि । इरेट काश्राक १ उछत--वर विधाजा যাহা হইতে প্রাত্মর্ভ ভ, সেই বিধাভার বিধাভা আদি-मात्राञ्चल वा जिलाम् श्रुक्य, डाँशांक। जिलाम् श्रुक्य जर वित्रार्ध शुक्राय भाष का कि? উ खत- जिभाम् शुक्य काরণ-শরীরী, নিতাণ, নিরাকার। বিরাট্ शुक्य कार्यामहीही, मखन, माकाहा। जिलान् श्रेक्ट्यह পাদ ভিন, বিরাটের পাদ একটি মাত্র। (৩য় মজের ভাবার্থ ভাষ্য দেখ) স্থভরাং মহান্ পার্থক্য জাছে। व्यर्था विद्यार्ध-शूक्य इहेटल्म व्यागारपत विधाजा उ लिভागर। किस जिलाप-शुक्यक मरक य कि मध्य তाहा ध পर्यास (वपरे निक्र भग किति भारतन नारे,

আমরাত কোন্ছার! তথাপি যিনি 'বেন আমা-পরাৎপর আদিনারায়ণই জিপাদ্ পুরুষ "ভদ্ধারা यानम-याग-मण्यापन करतन।" ইহার ভাবার্থ এক্ষণে वला याछक्। = य्वश्रांख (मत्रांश वितार्हे श्रूक्यरक উৎসর্গ করেন নাই—বা উৎসর্গার্থ বিরাট্কে মানস-यूट्ट व्यापका करतम नार्ह, जावर यक मण्यूर्व इश , नार्रे, (यह উक्तक्रां अंदमर्ग कतिदानन, जिल्कां १९ " ভদ্দারা," সেই-উৎসর্গ-কার্য্য-দারা, ভাঁহাদের সেই यानम्यारः मण्यन्न इहेन्। कि स्वन्त ভाव! ভावूक-গণ! এমস্ত্রের কি স্থানর গৃড় ভাব! একবার স্থির-নাই যে এরূপ গঢ় ভাব সম্পূর্ণ রূপে লিখিয়া व्याशनामित्र मगएक खाशन करता। व्याह्य। शुका-मख-नागा शंक्षर्वताङ कि मजा कथाई कहिहाए इन, তব গুণানামীশ পারং ন যাতি।" অতি সত্য, পূর্ণ সভ্য,—একটি বর্ণও ইহার 'বাড়ান' কথা नट्या "याद्याता जाधारान, याद्याता श्रीयरान, जादा-

त्राष्ट्रे मानमयार्शत कर्छा • (प्रदर्शन"। अकृत्न, भैम मञ्जानूनारमतं এই শেষ অংশ টুকুর ভাবার্থ ভাষ্য कর। याडेक।—'সাধ্যাণ' বলিতে এক প্রকার (मद्दलाक-निवामि জाভিবিশেষ इक्टि পाরে, ভাহা नट्ट। ভবে ईक ? खन्नात्र मंत्रीत कम्भान (গাঝাড়া দেওয়াভে) পাত্রভ্ত কতিপয় প্রজা-পভিগণই এখানে 'সাধ্যগণ' শব্দে বুঝিৰে। অর্থাৎ कणां अ पक প্রভৃতি সৃष्टि-সাধন-যোগা প্রজা-. পতিগণই এখানে 'সাধাগণ' শকে লক্ষিত হই-याटि। धरेक्रण 'अयिगम' विनिट्छ धर्थान छ्राः-পরায়ণ মুনিগণ নছেন, কিন্তু যাঁহার। বেদমন্ত্রসকলের প্রত্যক্ষ করিয়াছেন; কেবল মনোমাত্রশরীরী মুক্ত शूक्यविष्णय, डाँश्वािक वृविष्ड इहेरवा এह माधार्मन এवर এই अधिमन इंडांता, जन्मात मृष्टि कत्रि-यात हेक्यात व्यनखत ब्रमात नतीत हहेए मन्याब भरीती इहेता প্রাত্তি इहेताছिलन। . मर्सछ् यक वा वितार यक रहातार करतन। रहाता अर मुके द्यावत जनगानि जगर मगूनारतत मुष्टिकर्छ।; (महे जना हेहँ। निगद्व (यदम প्राज्यभाषि विनिया

श्राय म्ला

वर्गवर्गत आहि (टिडिइनैस मर्हिडा (मथ) जमार्था किलाश প্राक्षां भिक्ति (यम-मञ्ज-मकल्नित मृष्टि करतम, (मह जना डाँहानिगरक श्रीय वर्शाए मञ्जू प्रयो नाम हरा। युक्ता पर माधानंगरे आयामित भिषा,— 'এই मयसि' खन्ना शिकायर नाम शाहेतन। अकरन वानका, - हेर्नाता अकाभि विर्वा विर बक्षां প্रकाशिक वर्श एको, ज्य . चानिय्रग रुय ना (कन? (य गृर्ष्ट्र कर्डा चानिक ভাহার গার্হ্য যেমন বিষময় হয়, ভদ্রেপ এক জগতের নানা কর্ত্তা হ'ইলেও জগতের কোন नियमरे थाकिरव ना। अख्य ७ कर्जा जकरे कथा। धरे छाना महर्षि भागिनि कर्जात नक्षण कतिशाष्ट्रम 'সভন্তঃ কর্ত্তা' (পাঃ ১।৪।৫৪)। অতএব মনে কর, একজন কর্ত্তা নিয়ম করিয়াছেন জল নিম্নে প্রবাহিত হইবে, আর একজন কর্তা তিনিও ভ স্বভন্ত, স্কুভরাং जिनि हेका कहिए भारतन जल ऐक्ट প्रवाहिज এ অবস্থায় বিষম ফল হওয়াই সম্ভব। অভএৰ কৰ্ত্তা (প্ৰজাপতি) একের অভিরিক্ত কোন मर्गनकर्छ। श्रीकांत्र कतिएक शादन माहे।

যুক্তিমূলক ঈশ্বর এক ক্যক্তীত কোন শাল্রে দুই প্রখা-निष्ठ इस नाहे। योपिय ''धरकारितयः मर्सप्रिक्यू गणः" वरः "विज्ञगागर्दः मगर्ववात्य ভ्वम जाकः পতিরেক আসীৎ" (ঝ॰ ম॰ ১০ হু০ ১২১ মন্ত্র ১) धवर (वर्ष हेन्स क्सामि खानकारनक (प्रवर्गाणक अथंत ভাবৈ স্তু ভি দেখিয়া পাছে কেহ ''বেদ অনেক नेश्वत-वामी" ভাবে, এইজন্য বেদ সমুংই বলিয়াছেন "ই জ । भिज १ वक्न मित्रिमाङ्ः" (४० म०५ स्० ১७८. यख ८७) এवर "क्रभर क्रभर यघवा वाखवीं जि" (४० २० ७ २० ६० मञ्ज० ४) ज्वर '' मिट्डा अधि-विकिं (अ) ग० ७ इ० ६ मंख ८६) वदः "खगरग्र পুরুরপঃ" (ঋ৽ ম০৫ স্০৮ মন্ত্র৫) এবং অহং शुक्त (२० २० २० शुक्त ১२৫) धवर "स्वर्गर् विश्राः" (अ॰ य॰ ३० द्र० ३३८ यह ६य) हेजानि; अयरम धवर धहेनुश यजूतामि, नकन (वर्षिट धक नेश्रंत्रवरे मानाविध (कार्या मृष्के) छि अर्थाए नवम-एस गाज-निक्रिणिक इहेशाष्ट्राः ज्द वागापित अधी व्यथे। व्यर्शर मृष्टिकडी विलिया निक्रिणि इहेशाएए।

कि क्राप्त छेखत-मृष्ठित माधनरयाभा याँचाता অর্থাৎ যাঁহারা কৃষ্টির সহায়তা করেন, তাঁহারাই এখানে প্রজাপতি নামে ব্যবহৃত, এ সহায়তা, সেই मर्जिङ् नामक (याङ्गाक यङ्गार्काम श्रूक्यामध कर्ड) वित्राहे याख्वतं विखात कता गावा। यखाएख विधा-ভার অনুকুলে সেই সেই লোকের সর্জন-সংকশ্পই (অমুক লোক হউক এইরূপ) তাঁহাদের সহায়তা वुविद्या উक দেবগণ অর্থাৎ বিরাট যজের कर्नुगन यमि अपूक श्रेक्य, शक्ष भूक श्रूक्यगान र्धश्रिषा ও क्रमणा ज्ञेश्रजूला, य्यर्डू क्रिं विलिए-ट्टिन—" आश्रीि आत्राखार" " अर्थार नेथत-मागुजा गुक्ति थाल शुक्षाण मन्थूर्ग याशीन, जाशाना यर्गत त्राक्ष भारेशा थार्कन।" এইরপ আর व्यक्ति वनिशाष्ट्रन—"मर्किर्ण प्रवा কামচারোভবতি," অর্থাৎ সমুদায় দেবগণ তাঁহা-मित्र উদ্দেশে উপহার প্রদান করিয়া থাকেন, এবং সমুদায় এলাকে তাঁহারা স্থেক্চাচারী হইয়া थारकन।" এ সমস্ত हे मठा, उथाणि मूक्यूक्यशन

मश्कु मञ्जा

निष्दित छात्रकुल इहेन्नाई मृष्टित महाला, कर्तिशा थार्कन । डीश्रा नेश्रेर्त्र श्रेशन क्रमडा जगर-मृष्टि, ভिषियात डीक्स्प्रत विद्राधि ये कि कूटिं इय ना। युक्तश्रूक्यगाणित धक्री ख्वावह इय ना, স্তুরাং এক প্রজাপতি বিধাতারই স্বতন্ত্রত্ব व्यवग्रं इं इंग्लि। এই वियस खक्र खक्र हर्य व्यथारয়त 8र्थ পাদের সপ্তদশ সূত্র (জগদ্যাপার-वर्डाः প্रकारणामिशिष्टिखाः। हिट्ड विभागः रहेशाष्ट्र। ज्ञावान् मक्षत्राघार्या जे स्ट्रात जाया অতি বিশদ করিয়া নিরূপণ করিয়াছেন। তিনি ज्लाके विलिशा हिन-" जगद्र ९ गें खा निवा भार वर्छ-शिषा व्यनार व्यनिषाणां वाकर अर्थाः गुकानार ভবভি। জগদ্ব্যাপারস্ত শনিভাসিদ্ধায় ঈশ্রুগৈয়েব" व्यर्श द नेश्वतमागुष्णा প्राश्व मुक्तश्रुक्य मिर्गत क्र ग ए व्य ग्रेष ছাড়া আর আর অনিমাদি সমস্ত এখ্যাই হইরা थारक। व्यञ्जव ऐक प्रवर्गन विधाजात नियमाधीन, धवर - धक्याज हित्रगात्रार्छ (विश्वाष्टारे) . मकत्नत कर्जा; इंश्वे स्वित इंश्ला ज्य श्वेशिंगिरक প্রজাপতি কছে, ভাহা তাঁহারই নিয়মে অর্থাৎ

ভীহারই কর্ত্ত লইয়া।' থেমন রাজা কর্তা থাকি-তেও রাজমন্তিকৈও সাধারণে কর্ছা কহে, দেবগণও, সেইরূপ প্রজাপতি। যাক্ হউক একণে আর একটি জিজ্ঞাম্য ৷—এই প্রজাপতি দেবগণ—যাঁহারা बक्तात भतीतकम्मान প্রাত্ত ভ,—ইহারা মুক্ত-शुक्यभन, ভाषां युविलांग, किन्ত किन्न क्षेत्रा बक्तांत महिं मायुका लां कतियाहिएलन १ . छेखत-कोबी जिने दामा (पथ-" (ज (ज्यू खमा-লোকেয়ু পরাঃ পরাবতো বসন্তি ভিমন্ বস্তি भाश्वीः मगाः मा या जन्नाः जिल्हा या ह द्राकीः जाः জিভিং ভাং ব্যুষ্টিং বাশুতে ভদ্য এবৈতৎ এক্ষ-জিভেন্নিয় হইয়া অর্থের#সহিত বেদপাঠাদি কার্য্য खाता कीवन-याशन करतन, डाँशता बक्तात लादक গমন করেন, ত্রেক্ষার সমান আয়ুঃ প্রাপ্ত হইয়া সেথালে বাস করিয়া থাকেন এবং ত্রেন্সার যেমন छे एकर्य मिहज़े १ छे ९ क्य मां करतन, खकात (ययम मर्साङ: धार्षि-मायर्था जजाश नार्षि-मायर्था लांच करत्रम," व्याज्य मुक्तश्रुक्यगंगरे खन्न-नंत्रीरत

मश्रम्, यञ्ज ।

मायुक्ता लांख कतिया किशाहिन। बक्ता कतिएक स्थापिशकिर भाराया कतियात जना निक गाज रहेट (किन्शिक, कित्रिया) आविर्छाव कर्त्रम। हेहाँ ताहे धहे (वर्षाक (१ मस्त्रतं माणा जात একবার দেখ) মানস যাগকর্ত্তা সাধ্যগণ এবং বেদ-यस-जिया अधिरान। अक्ति इड्राप्त अतीत-मश्क किकिए ভाষা कबा याछेक।—यूनिवब ভগবাन् वानित कर्टन, '' অভাবং বাদরিরাহ (হ্যবং'' (अक्रमुख. ৪ অ০ পা ৪ স্থ০ ১০) অর্থাৎ বাদরি মুনি ঞাতি দেখিয়া বলেন যে মুক্তপুৰুষগণের শরীর মনো-व्यक्ति यथा—''यनरेमंजान कागान श्रमान রমতে ত্রক্ষণোকে "—অর্—ভাহারা ত্রক্ষণোকে গিয়া (करल गरनत दाता चाल्लियिक वस्त मकल (स्वडःह উপস্থিত হয়) উপভোগ করিয়া থাকেন। যদি यन ছाড়া শরীর ইন্দ্রিয়গণ থাকিবে, ভাহা হইলে धरे व्याजिएक 'मरनत दाता' धकथा विलिएकन ना, ञ्चत्रभ् जाकारमञ्ज भंगीत् भरनागरा गाज् । किन् मर्सर्वा गोगाः मक राश्रविगानी यह वि कि गिनि कट्टन "ভायर छिमिनिर्निकण्यामनाए" (जन्नस् ज

অত ৪ ৷ পাত ৪ ৷ সূত ১১) অর্থ—যেমন তাঁহা-मित्र यन थाकि व्यक्तित हाती काना यात ज्ञान भतीत ७ रेलिशामि७ डाँकाम्त प्राष्ट्र, यार्ड् ভিষিষয়েও প্ৰভতির অভাব নাই; যথা—"স একধা ভবতি ত্রিখা ভবতি''—ব্যাৎ মুক্তপুৰুষ স্থীয় मक्राल्य कथन अक इन (ग्रानाग्रा) कथेम अवा जिन इन। (भंदीत हे क्तिश ও भन) मर्कादम-. বিভাগ-কর্ত্তা বাদরায়ণ মুনি কি মীমাংসা করিতে-ছেন এখন শুরুন—'' দাদশাহ্বছ্ভয়বিধং বাদ-রায়ণোইডঃ" (ব্রহ্মসূত, অত ৪। পাত ৪। সূত ১২) व्यर्-वामद्रायन वर्णन यथन घुरे প্रकात व्य िरे পाउरा यादे एड उथन धरे क्षण भीगारमा इहेर र-मुख्नश्रक्यभाग कथन उ वा मत्नामाद्यभंतीती इन, आवात कथन उ वा भारीत, हे लिया उ यन जिनहे ज्यात भन क्रिया थार्कन। जार्गित. मक्षण्य ज्रायाच अ विष्ठित। यागीताहे यथन यागक्रमक्रियाता विविध भारतीय-धार्या পार्ट क्रेश्ना थार्कन, ज्थन जार्शनाज মুক্তপুৰুষ! তাঁহাদের ক্ষমতার কথা বলিবার আব-श्रक कि!! देशाँता यादा महाला कतिर्वन उएकाराए

मद्या विश्विष् ভाषा कर्डेवा जाहि। (थहे मगर्य जात একবার ৭ম মজের অনুবাদটি পাঠ করিয়া রাখিলে ভাল হয়) 'দেবগণ' বলিভে মানস্যাগের কর্তা প্রজাগতিগণ—কশ্যপ এপ্রভৃতি বুঝিলাম। এমজে 'দেৰগণ" বলিভে ঋষিগণকেও ভ বুঝিভে হইবে? व्यवशा हेर्नाता अकि युक्तश्रक्य । माधारान ममुन हेरात्राज প্রজাপতি। সাধ্যগণকে প্রজাপতি. करर, ভাহার কারণ ভ বুঝিয়াছি, ইহারা কিসের अधा—गाहारक शकाशिक नाम शाहेवात छेश-युक्त क्हेटक পाल्यन ? २म मट्य (पथ—हेहाँया कना इंहावाउ প্रकाপि । তবে इहामित्र क्षि नांग (कन? (तम मञ्ज भकल विधाजांत हेम्हांत रेहाँ। एत क्राय व्याबिज् उ रश धरे कना रेहाँ-मिशिक अधि कर्ड (अधिनायन जार्ड इकेट एट यञ्च-अछ।)। ভবে " अकात्र मुश रहेट । विष वाहित रहेशाएए" এরপ অনুক্রতি রহিয়াছে, কারণ কি ? श्टर्बरे श्रमानिङ करा रहेश्राष्ट् डिक यिशन,

खकांतर नियमा। खकांत रेक्षा अवर डारापत हेक्। व्यक्ति। अयिता यञ्ज नकल প্रकारः कतिया मानगराख्वत घाता बक्तारक পतिञ्छ कतिलन, मुखे यस मकल ((यम मकल) श्रकांभ कतिएड लाशिट्लन। व्यावात (महे मकल मुख प्रके। श्रीय-গণই जिस्त्रपुर्थ (महमकल मञ्जूशिलई (तम मकल) , डिशिनिस इरेलन। शरत क्रमणः डीराता आवात मक^{्रभ} जिल्ल इहेशा व्यनारक, जिल्लि व्यापात्र जिल्ल मखिजिनिदक हे ज्यामिक्राश किर्य (वन, खक्शेत्रण्यत्रा, मूर्थ मूर्थ े किं इस्या वामिर छि। विपन धरे জना धकि नाम 'क्षिकि'। 'बानू व्यं नामिष्ठि जे चार्थ। चाज्यव (वम काहात्र अ ति जिल् नरहा हेहा खक्तवानी निष्ठा नित्रक्षन। धहे कना हेहारक मकल দর্শন-শাস্ত্রকার একবাক্যে মানিয়া গিয়াছেন। (कवल जिक्किशन कट्यन; "मायामा खन्यमापि मुख পুৰুষ রচিত নহে বটে, কিন্তু বিধাতৃপুৰুষ রচিত"। धरे ऐकू डीहोत मण्ड विष्यं चाहि। डाहार्ड किंदू

क्षिनाहै। धकहे कथा। विशाज्यक्षे ७ (मह ত্রেকা ? ত্রতিনি নিরাকার, ইনি সাকার; এই विश्विषाद्य। जात क्षि मत्मर उपिष्ठ रहे-(७८६। (यम यमि खक्तवानी, (कांन सनुषा देशाः त्र हित्र छ। नाहे, व्यर्श व्यापोक्या, ज्य व्यापत यथा বিবিধ ঋষিগণের নাম পাওয়া যায় কেন? যথা— श्रायान—"जिङः कृष्णिवहिष्णापियान् इवज छेज्सः" (य॰ ३। २०० ३००। यस ३१ (पथ)। यस्र्रिंग---. जागन्न अदय आर्थिय अधीनार ने नामज्ञी जायर यखगान;" (७क्रयजूः गाः भाः ख॰ २)। किका ७> (मथ)। সামত্বদে—"তং' তা গোপবনো গিরা জिनिष्ठेपरश्च व्यक्तियः"। (मायम० इनः व्याः ১ অর্জ ১দঃ ৩ মন্ত্র ৯ (দেখ)। অথক্বিবেদে—"প্রভী-চীनः অङ्गितमार्थाका नः शूर्वाह्णः (अथर्ख-(यममर्हिडा ७छ काछ. ७छ खनुवाक्) धरे छ ठात-(वर्षाक् श्रीयगर्वत नाम (प्रशिष्टिशि धवर, म्हल-বিশেশে পুত্রযুত্তাতে পিতার শোক-সঙ্গাতও দেখা शिशाष्ट्र ; यथा—"देनः ७ এकः शत्र छेड এकः एटी-(य्रम (छा) जिया मर्विणय। मर्विणय। मर्विणय।

क्षि शिर्शामियानार अज्ञाप किनिएक" बहे गञ्जि भाक्षात्र . ५० मधानत १७ स्टिन धवर् मागावामत ছন্দ আর্চিকের প্রথম প্রপাঠকের ২য় অর্চের ২য় দশভিতে আছে। মন্ত্ৰিভে বৃহত্কথ ঋষি স্থীয় वािकनागक गृंजशूक्रिक किन्ति छेशाम जिया हिन। উপদেশ, অবশ্য, পূর্ণভত্তভানপরায়ণ মহাত্মার মুখ-নিগত বলিয়া বোধ হয় কিন্তু ঋষিপুত্রের মৃত্যু ও मत्मह উপস্থিত হইতেছে, অতএব বেদ পৌৰুষেয়, गश्जातजानियर ? উछत्र-- जानक न्युल् अशिरार्गत नाम अ महाजातजानित नाम हे जिहामअ आहि, थाकुक, ভাহাতে কিছু মাত্র ক্ষতি নাই। ঋষিগণের नाम প্রায়শঃ আধ্যাত্মিক। স্লবিশেষে হিভোপ-দেশ গ্রন্থে যেমন কাক কুর্ম প্রভৃতি পশু সকলকে लहेशा हे जिहाम विति हिंड हरेशा ए जिला तृह पूर्य वािकनामक धकछ। मनःक्ष्णि मृज्ययिकूमातः स्ति त्राधिया जे उललाक महान् उलाम अमख हरे-शाष्ट्र गाज । প্রকৃত পক্ষে কেহ বৃহদুক্থ নামা

मश्रम्भन्त ।

यशिय हिल ना, धरং वाकी नामक जनीय मृज, शूज अ ছिল न।।" তবে এ खेषायाणी स्वत्रार विक्रणचात्र (विष्णां भाषा । किर्जा । किर्जा । विष्णां । वि धास् काकाणि शण नकत्मत ऐ सिथ अकियात वर्ष-রহিভ, বেদের বৃহত্তকথাদি ঋষিগণের নাম একেবারে निরর্থক नेट्र, आध्याचिक सुन्दत ভাব আছে। मुनित ভাষো উত্তম-রূপে বিশদ রহিয়াছে। সংক্ষেপে, একটি হুত্র ও ভাহার হুই এক পংক্তি ভাষা উদ্ধৃত कतिएकि, यथा-- "পत्र अविजागानागावर" (रिजः सुः भा । स् १) यए भारः ववतामिकः उए भक-मार्गाना (यव न जू मून्सा ववतनागत्काञ्ज विव-क्षिकः ववत्रश्वनियुक्तमा श्रेवङ्गञ्चावमा वाशावज वक्ट् भकाषाए" ভाষার্থ ভাষা যথা—বেদে এক-ऋल आहि,—"ववत्रः शावाद्व त्रकागराज" अर्थ इश्ल-"প্রবাহণগোতোৎপন্ন ববর নামা ত্রাহ্মণ এই-क्राथ कामना क्रिटलन"—अश्रुटल मार्क्ट इहरक भारत, मुक्ते मनूया घषिक देखिशाम यथन इंदेल खर्थन (यन পুৰুষ-নিৰ্দ্যিত. মহাভারতাদি ইতিহাসবং? এই

সঁক্ষেত্রে উত্তরে জৈমিনীর এ ৫ম স্থাট বুঝিবে।
অর্থাৎ জৈমিনী উত্তর করিতেছেন যে, উক্ত প্রুক্তির
ওরূপ অর্থনাহে, ওরূপ অর্থ মানবর্গণ নিজ সংক্ষারাত্ররূপ করিতে পারে বটে কিন্তু বাস্তবিক দেখিতে গেলে
উহা আধ্যাত্মিকার্থ হইতেছে । যথা—"ববর" এইরূপ ধ্বনিযুক্ত "প্রাবাহণি" অর্থাৎ প্রবহণ সভাব
বায়ু (*) এইরূপ অর্থ—হইতেছে । এইরূপ যেখানে
যেখানে আমাদের স্থুল সংক্ষার জন্য সন্দেহ হইবে
সেই সেই স্থানে ব্যাকরণাদিদ্বার। আধ্যাত্মিক অর্থ—
ভাঙ্গিয়া লইতেই ভগবান্ জৈমিনীর আদেশ।
স্থভরাং বেদে ঋষিনাম দর্শনে, কৈহু যেন চমকিয়া
উঠিবেন না । এবং বেদের মধ্যে স্থানে স্থানে শ্বি

^(*) প্রবহণ স্বভাব বাসু অপ্রসিদ্ধ নহে—দিদ্ধান্ত শিরো-মণির গোলাধ্যায়ে মধ্যগতি বাসনাধ্যায়ে সপ্রবিধ, বায়ু নির-পিত আতে, তথ্যধ্যে প্রবহণসভাব (অর্থাৎ প্রবহ নামা) বাসু দ্বিতীয় হইতেছে, যথা—

[&]quot; ভূবায় রাবহন (১) ইহ প্রবহ (২) खদুর্দ্ধী স্থাছন্তব (৬) স্তদমুদ্ধবহসংজ্ঞাক (৪)। অক্তান্তে হিসি স্বহঃ (৫) পরি-পূর্বকোইম্মাদ্ বাহাঃ (৬) পরাবহ (৭) ইমে প্রকাঃ প্রসিদ্ধাঃ।"

সপ্তম মন্ত্র।

विर्णाद्यक জमा मृजा, स्थ द्वःथ, রোগ শোকাদির করা। আছে, কুপে পতন প্রভৃতি বিপদ্-পাতের কথা आছে, विविध অন্তত २ आधार्शिका स्थान २ वर्षि त्रशिशाष्ट्र, मि ममखहे आशािष्ठाक जानित्व। श्रीयशन যে আধ্যাত্মিক, প্রকৃত মনুষ্য নহেন, প্র কথাত বেদ निएक र लिया एक । यदाप्त अथम मखल उ०० श्रुख्य १म मञ्ज (अरु भा अस्मि, हेजामि) এবং ভাহার ভাষা দেখ। এব০ ঋ০ ম০ ১ সু০ ১৫৮ ঋক্ ७४ "नीर्घडगाः" ইত্যাদির ব্যাখ্যা দেখ। ভদ্জিন ঋ০ ১। ৭২। ১, মন্ত্র (নিকাব্যা বেধসঃ ইভ্যাদি) मिथ, मिथिएल ज्लाके त्विएक लाजिएव "विक निका, बक्त हरेए ब्याविज्. ज याज, किह रेशत तहिता नारे" रेजामि অনেक श्रमांग आह्य। वाल्ना ज्या निवृक्त इहेलाम। अक्तरन उर्लग्रहात कता याडेक।---मुखिंत জना याँ हाता गानम-यागवाता महे जानिश्रक्य खकारक छेरमर्भ कतिलान छाङ्ग्रा मकरल एमरग्रा এবং সেই দেবগণ বলিতে এখানে সাধাগণ ও মন্ত্রদেফা श्विश्वा धरे প्रांख धरे পुरुष्ट्रज्ञ १ म मख्य व्यञ्चाम পार्ठ कित्रा तुवा शिला। ভावार्यভाषा পार्ठ

क्तिया कि वृश्विलाम ? माधागन ७ मखामक। श्विगन निक् र প্রাছভূত, এই বুঝিলাম। আর বুঝিলাম, इड्रात्रा जन्मारेक जन्मायुकाथाथ युक शुक्य। मुक्तश्रुक्यगानित ज्ञेथत्रवर नमष्ट्र क्रम् था कि कि व्यात्र वृत्यिनाम (य, युख ना इहेट्न जिंडू वन इहेट्य ना, श्वाक्र " जिल्वन, युक्त क्रेटिक्रे ममूक्र क्रेटि" এইরূপ একটি প্রাকৃতিক নিয়ম আছে। সে কথা (यरमञ श्रांकाण च्यारह। ञ्चत्राः मियरत यख्वीत्र माया विना थाकि लिउ खकात महकाति महे युक-श्रुक्य (प्रवर्गन (व्यर्शन नाधार्गन । अधिरान) योनम-याश कतित्मन। তবে मृंखि इहेल। এই পर्यास ज विन् वुबिएड পातिलाग। এवर এই সকল ভাবার্থভাষ্য পাঠ कतिएक २ श्रामाधीन (तर्मत्र व्यापोक्यत्रप्र व्यर्शर বেদ কোন মনুষ্যাদি কর্তৃক বিরচিত নছে। এবং (वर्णित श्रीयगण जाशाजिक। धमकल विषयः यमकल र्थियान धवर यूकि र्थानिक इहेशाएह, मि मयखउ

সপ্তম্পত্ত।

यख-कर्जा (प्रवर्गन (यूक्न शूकैयर्गन) कथन यत्न भाज-শরীরী ইইয়া থাকেন কখনও বা যোগীবৎ শরীর रे जिया अ यन এर जिनिष्ठिक और्न कतिएक शास्त्रन। ध्रे कथाणि य मुक्ज शूक्य गां । जा मागर्ग वर्ग क तिवाब मगरत वर्षिक इरेशार्ड, रेशांट किथिए मान्ह थाकिएडएए। मत्मर धरे,—डांशामित भनीत गत्ना-व्यक्ति श्रेमार्ग (मउरा। इहेराहि वर्षे किंचु कथनउ • काम मिथिएडिं मा, ज्य, अक्रथ व्यक्ति विकक्ष वृष्टेल! यारहजू 'अकवा कि इस मामामस इष्टेड পারে অথবা ত্রিবিশ্নময় (অর্থাৎ যোগিগণের नाश भरीती) रहेए भारत कि खू छे छ यग इरे व डीशामित्र अक्षण्य (हेक्हा) व्यापाच उ विविद्य। याहा यथन हेका ভाशह हहेशा थात्क, हेका किन-(लन "मदनामय रहे" जिल्माल मदनामय नतीतीहै क्हेटलन। हेक्ट्रा कतिदलन "भंतीत हेल्यित उ यन जिविधमस रहे" रहेटलन।— अविधरस माम-

(वंदानत्र क्रांच्यात्रात्र) व्याचित्र (भग था॰ २त्र थ॰ (मथ) ज्यारे बाट्स, यथा—"म .यमि शिष्टलिककार्या-ভবতি সঙ্কল্পাদেবাস্য পিতরঃ সমুত্তিতন্তি **** যং যমন্তমভিকামো ভবতি যং কাময়তে সোহস্থা मकल्लारित मगू खिखेखि एउन मन्नाद्या बही सर् সংক্ষেপে ভাবার্থ এইরূপ—"মুক্তপুক্ষ যদি পিতৃ-शन्क (पश्चिष्ड हेक्का करत्रम, उर्क्षनार शिज्ञन यशः (मथान आमिशा উপস্থিত হন *** তিনি এই क्षण यथन यादा कामना करतन ज्थनहे ज्लक्षणार मिहे र मक्षिणि वस काहात्र मचूर्थ आमिया छेप-পাদে ৮ম হতে (मक्षणाप्तरं जू उक्टुएडः) धैवर ভাষার শারীরক ভায়ে অভিবিশদভাবে মীমাংসা রহিয়াছে। অভএব উক্তদেবগণ (সাধাগণ ও शिशिश्। यानम्याशं कतिवातं जना यत्नायाः ज नतीती रुरेश्वाहित्नन, रेराएक जात्र कान मत्मर त्रिल न्।। एत्व शूनक आरं धकि मत्नि हरे छि शास्त्र, यथा—यमि (मर्राण जिल्लानःकण्य ज्या यात्र कति-वात्रहेवा आंवश्वक कि, मश्कल्भ कतित्वहेख मकल

ष्टिम मञ्ज।

সৃষ্টি হইতে পারে? • উত্তর—শারণ কর, পূর্দের
একবার থলা হইয়াছে; মুক্তপুক্ষণাশের সকল ক্ষমতা
আছে—কিন্তু ঐটি ছাড়া, অর্থাৎ সৃষ্টির ক্ষমতাটি
কেবল ঈশ্বরের হস্তে থাকে। সুক্তরাং তাই।লিগকে বজ্ঞ করিতে হইবে এবং যজ্ঞপুক্ষ হইতেই
সৃষ্টি করাইতে হইবে। এই জন্যই দেখ, বেদমন্ত্রসকল, ঝিষগণ, প্রভাক্ষ (মনোময় শরীরে)
করিলেন বটে কিন্তু নিজমুখ হইতে প্রকাশ করিতে গারেন নাই—সেই যজ্ঞপুক্ষ বিরাটের মুখ হইতেই
প্রকাশ করাইয়াছেন এইরূপই নিরূপিত হইয়াছে।

(b)

যজ্ঞপুরুষ, দেবগণের, মানস্যাগে পরিতৃপ্ত হইয়া সেই-সর্বহুৎ-যজ্ঞ-হইতে সর্বপ্রথমে দুধি ঘৃতাদি ভোগ্য বস্তু সকল উৎপন্ন করিলেন। অন্তুর বায়ুদৈবত আর্ণ্য পশু সকল সৃষ্ঠি করিলেন। তদনন্তর গুামায় পশু সকল সৃষ্ঠি করিলেন॥

ভা॰ ভাষ্য। সর্কবিখসংসার স্বরূপ পুক্ষ याख्ड व्याङ् क्न (महे गानम यागारक "मर्साङ् " करहा मर्ख + इ + क्लिं — "मर्खछ्ए"। "मर्खश्रधा मिश्र श्रामि (छोत्रा) वस्त नकल ऐर्পामन कतिरलन" अञ्दल मत्मर, -- शाया शख मकल (शा यश्यापि) चार्या—मुखि ना इहेटल, मिश्र श्रृ शिक्ति कित्रिक्षि चामि उर्भिष इर्ल १ उछत्र- अ मिश अवर अ श्रु, . घूरक्षत्र विकात ७ घ्रक्षमात्र नवनी ७ इष्ट ७९ पन न ह् । । । पिश्र ७। मि त्रक्वि ला वत्र जनवि ए । जानिदनः। পार्रकशन हमर्क् इ इहेर्यन न। विधा-ভার বিশ্বজ্ঞাতে কিছুই বিচিত্র নহে। আমি कल्तित नाश अक श्रकात त्रर कल रस। जिसा किलिल ऐश इरेट अन वाहित इत। ठाउँल मिन्न कराए (यज्ञेश जाज्ञ इस किंक् मिहेज़्रेश अवर ठिक् दमहेन्न शिक्षाचाम युक्त बाद्या जावाद थारक। याशिशक, পर्वाङ्गामि अत्रगाखिङ ज्लिशिशन अहे अञ्च थाहेश कीवन याशन कतिया थार्कन। अ अञ थाहेट रूभ ' ७ वाञ्जनां मित्र किছू गांज जाव राज

षाष्ट्रम मञ्जा

रश ना। धरेक्र थक्ना-गर्धा पश्चिमा श्रक्ता र्णार्थ जाएक जाशाकरे नका कतिया धरे माञ्ज "श्वर जाकार" जर्शाव, मिथ अ श्र छर्शम कतिमन वला क्हेशार्छ। कनजः हेहा छेপानकन माज। উৎপৎস্থান জীব সকলের খাছা শস্তাসকল আদৌ मुधि कतित्लन, এইরূপ ঐ কথার ভাবার্থ বুঝিতে हरेरा। द्राफार एय अन रस अकथा आगि विश्वेख लाक প্রমুখাৎ ভনিয়াছি। যিনি বলিয়াছিলেন. इहेत्रा जीर्थ পर्याप्टेन कतिर्ज २ (कमात्राष्ट्रीयत्र निकर्ष धक महात्रा श्रीविधे इहेग्री शर्फन। जनसुत সেখানে এক গুহাভে অতি বৃদ্ধ তপসীর শরণা-গত হন। তিনিই এরপ অন্নফল তাঁহাকে আহার कत्राहेश तका कतिशाहित्नन। "वाशूरेनवज जातना পশু সকল সৃষ্টি করিলেন'' ভাবার্থ যথা—ভৈতিরীয় भाषात्र खाक्षनजारम উक इहेत्रारह—"পশুগণের অधिकाञ्पावजा वांग्र् वाज्या প्रधानकलाक अग्रापाव-ভার উদ্দেশেই উৎসর্গ করিবে"; ভৈভিরীয় ভাষাণ ७।२। ५ (तथ । धहे कानाई ध माख "वाशूरेपवड"

श्क्य स्क।

বিশেষণ দেওয়া হইয়াছে। হরিণ গবয় প্রভৃতি পশু সকলই আরণা পশু। গ্রাম্য পশু বলিতে গোমহিষ প্রভৃতি বুঝিবে।

(\$)

मिर्च मईछ्९-यख-रुरे शिक् मङ्ग मक्न बवः माम मङ्गोज मक्न धीपूर्ज् रुरेन। जाँदा ' रुरे एउरे हन्मः मक्न बवः जाहा रुरे एउरे' यकुमङ्ग मक्न धाइर्ज् रुरेन॥

ভাত ভাষ্য। বেদের রচনা ত্রিবিধ। কডকগুলি পাছাত্মক, কভকগুলি গীভ্যাত্মক এবং কভকগুলি গাছাত্মক। (এই জন্যই বেদের অন্যতম নাম ত্রেরী) তথ্যধ্যে পিছাত্মক মন্ত্রসকলকে থক্ কহে। গীভ্যাত্মক মন্ত্রগুলিকে সাম, কহে। এবং গছা- ত্মক মন্ত্র সকলকে যজুঃ কহে। এই সকল বিষয়, মহর্ষি ফ্রেমিনি, নিজ প্রনীত পূর্ষ্ম মীমাংসা নামক জৈমিনি দর্শনে "তেষা মৃত্যন্ত্রার্থবশেন পাদব্যবস্থা, গীভিষু সামাধ্যা, শেষে যজুঃ শক্ষঃ" এই তিন্টি

नवस् शञ्ज ।

स्टि धरः खे स्किक्शित न्नरत्र मुनिक्ष ভाष्या विभेष क्राला निर्गोष क्षेत्राहि। "ह्नः मकल डाका हरेए उर्शन इत्र। ? अरे वाका अकरे मत्मर इट्टिइ; अक् मञ्ज मकल इत्सावज्ञा 'इत्सावज्ञ यक्ष मकल उर्शन रहेल' वलाए उरे ह्यः मकत्नत **उ**ंदिश कि वना इहेशा हि जित श्वक कि शा शूनक ছमः मक् ला उर्णिख-विधानत जार्णिश कि? উखत्र,--जार्পर्ग--ছ्याविधात्रक व्यक्ति नकल. আছে যাহাতে এরপ 'ত্রাক্ষণভাগ'বেদেরও প্রাত্ত-র্ভাব তাঁহা হইতেই ইইয়াছে; এইরূপ করা মাত্র। বেদের তুই ভাগা। মন্ত্রভাগ এবং বিধি-ভौগ। 'মন্ত্ৰাগ' সংহিতা নামে প্ৰসিদ্ধ गर्मि वाशक्य निक थ्रीक युवधास् थ्रथमा-थ्याद्य "मञ्जू जाकारयाद्यिमनाम् दश्यः" धरेक्रे पर्दा व लक्ष कित्रशाह्न। ভाতএব कि मञ्जूकाश खानागजार्ग ममखरे (मरे गुख्य मुक्य रहेट ब्राइर्ज ड जानिय। यहर्षि यामाप्य निज थेगोज छेखत योगारमा नागक जक्षास्ट (यरमज उर्पा जका

क्टैंटि, निक्रणण कित्रशिष्ट्नं। खक्तश्याद्यत श्रेथम व्यथारत्रत প্रथम भारतत "भारत्यानिष्। परे स्विहि भारीतक ভाষা मह (पथ। (एंड् (कड् जार्भक्षा करतन, यञ् (यमविककं विनिशाष्ट्रिन। यञ् मः श्विजात श्रांथया:-धारित्रत २० श्लोक (मथ—छाक्।एक त्लियाएक्न— "অগ্নি-বায়ু-রবিভাস্ত ত্রেং ত্রহ্ম সনাতনং। ত্রদোহ यखानिकार्थर अश्यक्षश्मामलकनर्' व्यर्थार, ''बका, . অগ্নি इरेट अक्लक्ष मञ्जनकलटक, वायू इरेट यजूझं क्या मञ्जमकला क धवर स्या इहे जि भामलक्य यञ्जनकलएक याशकर्छ। (प्रकारनंत्र याश ज्वल क्रि-वात छाना चाकर्यन कितिलान।" चुक्तार श्रुक्य-ष्ट्राक्त अहे नवम माख्यत महिले मनूमः हिलात अहे श्लाकि विकक्ष इहेशा उठिल? उछत— श्रक्र কথা একই, কেবল বলিবার ভঙ্গীমাত্র ভিন্ন। यदन कब, किह यमि জिखामा क्रा ''वाली काहा रहेट भारति ?" जङ्खात (कर कहिल, "जीताग इट्रेड 'दे किट् या कहिल 'जित्राम खामुक वार्ग व्याकर्यनं कतिया 'याजित्नन'' এञ्चल, अत्यापत छेकि এবং মনুসংহিতার উক্তি সেইরূপ পৃথক্ মাত্র।

मागदनीय ছान्पायायः हर्ष প्रभार्यकत मश्रम थए একটি মন্ত্র আছে—"অগ্নে র্যারো র্যজুং বি नागामिजार " এই मজের ভাবার্থ মহর্ষি মনু প্রাহণ कतिशाष्ट्रन। व्यश्नामि (मवज्रस इहेट अभामि र्वमखरात्र आकर्षन है। कि ? अवशा हेहा धकही বিশেষ জিজ্ঞাসার যোগ্য। উত্তর—ত্রসার শরীর मधा अशि वाश् अ त्रवि धरे जिथाजू आहि। जग्राक्षा यथन व्यश्चि भावूरक मश्यूक्षिक कतिरामन. ज्थन श्रेष्टाञ्च मकल वाहित इहेन, यथन भातीतिक वाशू धाजूरक नथवाहिन क्रिंति लाशिक्षन ज्थन यजूर्यक मकल श्रकाण इहेल। धवर यथन णजी जिक स्र्रा धाजुरक উত্তাপিত করিলেন তখন সামগান সকল বাহির হইল। ভাবার্থ ইহার অনুভব করিয়া (मिश्टल প্রকাশ পাইবে অন্যথা সাধ্য কি যে लिथिया (पथारे! याँकाया इत्यावका अधुक्र मकल मर्खिषा व्यथायन कद्रान जांक्रां पिश्रांक जिल्लामा किर्या मिथून, डाशामत श्रंड यह गकन भार्त यश्चिष्ड _ वाघाड नाश ना, প্রাণ বায়ুডেও 'কোন আঘাত लाशा ना, (करल জाठंताश्चि डेमीशिड इंस कि ना?

স্তরাং এখনও ঝয়েদের প্রকাশ অগ্নি (জাঠরাগ্নি) इरेटिर इरेटिए । यजुर्स्टिम डेकार्रानक किरिन, উচ্চারণ করিতে ২, হাঁপ পাগে। অর্থাৎ भंदीरद्रद्र मकल यांयू (विद्याय প्रांग यांयू) উদ্দীপিত ना इरेल राजुर्याञ्च मकल छिछात्रिज इम्र ना हेश স্থিয়। স্থভরাং এখনও যজুর্ঘন্তসকল বাগু দেবভা हरेएडरे প্রাত্তি ভ হইয়া থাকে। সাম মন্ত্র সকলের উচ্চারণ যর্জ বের্দেবৎ কঠিন না হুউক কিন্তু স্বর धाम मूक्ता जानलशानि এक नीर्य (य जमाता मिखिक नवाल প্রতিঘাতিত বা আঘাতিত হয়। मिखिकरे स्र्यांत स्वान वा स्रा, स्वतार स्रा रहेट मागदापत উৎপত্তि । धथन उ रहेट उछ । लिथिय़ा এভদপেকা আরি অধিক স্পাঠ করা অসম্ভব, ভবে কেহ यमि প্রভাক অনুভব করিভে ইচ্ছক হন ভाष्टा रहेल ভाष्टाक आगात निकर्ष यशानि जिनिहः (यम्हे खायन कतिएक हहेर्य। यक वर्ष्ह बुकियाए इडेन मा (कन, शंकाक खंदन दिना, खिद्रा वाशू स्र्गा रुक्ट कार्गानित उर्शिख-वियस निःमर्कर रहेए পाরিবেন বলিয়া আমার বিশ্বাস হয় না।

দশম মন্ত্র।

उँशि इरेट अश्व मकल उँ९ शत्त इरेल। अवः अश्व अ शर्म अकल उँ९ शत्त इरेल। याहारम्त इरेशिंगि म्ख, अक्षा श्रु, मकल ममछरे उँ। हा-इरेट उँ९ शत्त इरेल। अवः (मर्रे डँ। हार्रेट शिवो इरेल) अवः (मर्रे डँ। हार्रेट शिवो इरेल) उँ९ शत्त इरेल। डँ। हार्रेट हार्श मकल अवः (स्व मकल उँ९ शत्र इरेल)

क्यापि यख्डीय । ৮म मह्य 'वागा' এই विष्यवधाता व्यक्तीय পणभागत मृष्ठि ष्टिक इहेशाएए। कलकः यएख नावकार्ग भा जायापि शास्त्र विद्यास २ চিহ্ন আছে r 'तंदमत विधि ভাগে (खाचान গ্রাম্থে) (म मकल लक्क युम्भरिक्यामाज इरेग़ाइ । यथा--" ञूल প্ৰতী মাগ্নিবাৰণী মনড়াহী মালতেত" हेजामि। अर्थार् "याद्यात मतीरत काला अथह भाल वर् २ हिरु थाकिरव এवर यादात नतीत हारी-शुक्त कहरत, ठक्कुर्व य व्याप्ति उ क्र्यांत्र नाप्त जल्दर्न ও প্রদীপ্ত হইবে, ঈদৃশ অন্ডাহীকে (গোকে) উৎসর্গ করিবে।" এইরূপ অশ্ব, ছাগাদির সম্বন্ধেও विश्विय २ लक्षन विश्वि जाहि । मिरे २ लक्षना जनस পশুসকল যজীয়। जंदि जितिक शामा वर्शि व्याप्य न्यवश्रीं जानित्। व्यागा প्रधमकल्त्र माञ्ज देख वरेशाहि। अवस्थ देखा माञ्ज এकविश >>)

দেবগণ সৃষ্ঠির জন্য মানস্যাগ বিস্তার করিয়া যথন নিজ অনোঘ সঙ্কণ্পদারা বিরাট্ পুরুষের বৈরাজকাপটি (বিরাট শ্রীর) সৃষ্ঠি করেন, (জিজ্ঞাসা করি) তথন বৈরাজকাপটি কতিবিধ প্রকারে পূর্ণ হইল ?

ভাত ভাষ্য। (সর্কাদৌ কতিপর প্রয়োজনীর ।
উপদেশ) বিরাট্-সৃফির মধ্যেও ছই অংশ বুঝিতে
ইইবে। প্রথম বিরাট্ পুরুষের উৎপত্তি, দিতীর
বিরাটের বৈরাজরপের উৎপত্তি। দেবযোনি
ইইতে কমি কীট মোনি পর্যান্ত জীবগণের জীব
সকল একত্র করিয়া দেখ, '(যাহার নাম সমষ্টিচৈতন্য) ইহাকেই 'বিরাট্ পুরুষ' কহে। এবং
দেবযোনি ইইতে কমি কীট যোনি পর্যান্ত জীবগণের স্থল শরীর সকল একত্র করিয়া দেখ, ইহাই
বৈরাজরপ। বেদান্তে এই কারণেই বিরাট্ পুরুষকক
সমষ্টিচিতন্য এবং জীবপুরুষকে ব্যস্টিচিতন্য বলিয়া
ব্যবহার ইইয়া থাকে। ইহার মধ্যে'বিরাট্ পুরু-

ধের আবির্ভাব (*) এই পুক্ষ হাজের ৫ম মন্ত্রে
কথিত হইরাছে। এক্লণে এই একাদশ মন্ত্রে বিরাট
শরীরের (বৈরাজরপের) উৎপত্তি সম্বন্ধে জিজ্ঞাসা
করিলেন। 'ড়দ্নস্তর ১২শ হইতে ১৪শ মন্ত্রে
উক্ত জিজ্ঞাসার উত্তর স্বরূপ, বৈরাজ রূপের বর্ণনা
করিবেন। বর্ণনাতে দেখিবেন বিশেষ শনপুণতা
আছে, অর্থাৎ বেদ একদিগে যেমন বিরাট্ পুরুষের
অস প্রত্যঙ্গ সকল বুঝাইয়া দিবেন, অপারদিগে
আবার ঠিক সেই সকল বর্ণনা দ্বারা ত্রিভুবনের
সৃষ্টিও বুঝাইয়া দিবেন॥' এক্ষণে ১১শ মন্ত্রের
ভাবার্থের ভাষ্য করা থাউক।—লোকগণের শিক্ষার
জন্য বেদপুরুষ, নিজেই প্রশ্বর্কতা এবং নিজেই

^(*) त्वर्ण खांत्रभः जाविकांव स्ता উৎপত্তি এবং উৎপত্তি स्ता कला विषया शांत्रमा काशांत्रश्च किकिंद गृह कार्लग्रं बाह्नि। वर्शाद উৎপত্তিটা না कि मांत्राटक कल्लिंड, मृंडा नरह, मिहे खना 'कल्लना' (कल शांकृत खांत्रांत्र, व्यक्त्रांत्र हम खवर व्यविकांवि ना कि महा वश्चरे हम (महे खना व्यविकांव स्ता के प्रकार हम। बहे हिंद्रनी हेकू वहहे खांत्रां ना शांकि ना कि ता वह हिंद्रनी हेकू वहहे खांत्रां कार्ति । পाठकंशन अपन जाविकां विषय (वस वार्षिण व्यक्ति व्यक्ति वृद्धिक पात्रितन।

একাদশ মন্ত্র।

উত্তরদাতা হইয়াছেন। এখানে ভিবিখ। अकि माणाना ভাবে, जात अकि विलयक्ति। गेट्युत প্রথমার্ছে সামান্যভাবে একটি প্রশ্ন আছে এवर माखा भाषा विष्यास विषय कारी जाति श्रेम व्याष्ट्र। ज्याषा প्रथमार्कित व्ययुवान कता इहेशाएइ; हेशां एक धकि नामाना जादव श्रंम इहेशा ह े जो हात्र छेखत ১७म ७ ১८म मस्त जारह। मस्त শেষার্জের অনুবাদ আমি পৃথক্ করিয়া দিলাম (*) এই শেষার্জের অনুবাদে যে ঢারিটি বিশেষ প্রশা चार्ष्ट, (म मकरलं के छे छव ' छ ९ श व छि ३२ श मर छ ह म्लाके इहेशाएए॥. "ज्थन विशाक्तता कि विश " প্রকারে পূর্ণ হইল?" এই জিজ্ঞাসার একটু ভঙ্গী আছে।—বিরাট পুৰুষত 'জীবঘন' অর্থাৎ সমষ্টি-रिज्ञा अक्तथ डीश्रज अञ्चलानि वाष्टि जीवगर्वत नगा वाखिक लिक्रभ्तीत ७ जूल भतीत नारे। ভবে দেবপণ মানস যাগে ভাঁহাকে পশু কম্পানা करतम, পশুভাব, विना অভিমানে হয় ना,—जुভिমान

^(*) जर्शाद श्वक् शादत्र ज्ञान् कतित्रा निथिनाम।

रिना लिक्नभंतीरत इस ना-लिक्नभंतीत, रिना कूल শরীরে হয় না, স্থভরাং বিরাট্কে পশু করিভে इहेटल ममखहे जावगाक, जार्श डीहात, जाजियार्न, लिक महीत, कूले महीत, मकल छिलिरे छारे। अक्टल लाक প্রসিদ্ধ একটি শ্লোক, উল্লিখিভ হইভেছে। श्लाकि महाकवि कालिमारमत । "ज्ञाक्तृ इरवश-का जिल्ला विविद्याभाक्षिण कि. कि. कि. कु ख म्हल प्रमन व ला स्था किकर । ज की ज र । ज की ज र । ज की ज र । कीर्তिवली गर्भनवनहती मूलमण्याः क्नीनः, खनाग्र-ज्यानि প্রাণুড় গণকলিকা শতন্মাং ফুলপুষ্পম্"। অর্থ—''হে রাজন্ ! 'ভোমার অ্থ সকলের থাবন निरक्षन शृथिवी जल धूलिय श्र इशं उ ९ भारत भारत नातीं- । গণের বৈধব্য জনিত শোকাঞ্জল প্রবাহে এ ধূলি-তৎপরে সেই পক্ষিল ভূমিসকলে গজমুক্তাগুলি পতিত ও রোপিত হয়। বদি বল কি রূপে ? কেন, ভাষার আশ্চর্যা कि? রাজন্। ভোষার মদমভ ইন্ডিগণের কৃত্তস্থল যথন হন্ডিপকের (মাল্ডের) वाकुमाधारण विमीन एय, जथन जाश क्रेरज मुका

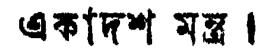
একাদশ্ব মন্ত্ৰ।

मंकन विकिश रहेश थाएक। युख्या के मकल शिक्षमुका वैविভिक्रण शिक्षिण ভূমিতে প্রোখিত হইলে উহারাই কীজ হয়। 'দেই মুক্তাবীজসকল হইতে कीर्जिया वल्ली প্রাত্ত হয়। इहेग्री উহা গগন-क्रिशी वरन शिया श्रमुक इरेशारह। महाताज ! এरे कीर्जियलीत मूल इहेट जिल्ल मर्गताज वाञ्चकि, खल-वर्ग (यधवाङ इंश्व शज्यक्त, नक्ष्वक्ति इंश्व (कातक (कुँ फि) এवर (महे मकल (कात्र कित मधा... একটি প্রস্কৃতিত হইয়াছে—যাহাকে সাধারণে চক্রমা कट्ट"! পाঠकशन! यहाँ क्वित धरे वर्नकां है स्पत्रन ক্রিয়া রাখুন। এখানেও প্রায় এইরপ রূপক কণ্পনা हर्देशाष्ट्र । प्रवर्गन, मानगराश विवर्गा-र्श्वक्रवत अ छि-यान, लिक्ननतीत उ कूल भंती दित क भना त्रभक खाद्रा मण्यामन कर्त्रन, अक्राल अरे य मामाना-ভাবে প্রাশ্ত इहेल काशीद ''ভখন বৈরাজরূপ কভিবিধ প্রকারে পূর্ণ হইল।" ইহার মর্ম্ম এইরূপ—" ভাঁহারা मानमगार्श शूक्यरक श्रक्ष कल्लाना करत्ता, श्रक् কণ্পনা করিতেত লিঙ্গ ও সুল শরীরের আবশ্যক গ अ ७ ७ व । इ । त अ ७ यान मन्यापनार्थ (मग्रयः कान् २

र्वञ्चरक, निक-भन्नीत काला ध्वः (कान् कान् भागर्थ-(करे वा कूल-भंतीत ऋाश धावना कतिताहिएलन?" (एवगर्गत थहे ভावना वा कण्लानात छाता (मह (मह উৎপন্ন পদার্থের অধিফাত্দেবতা সেই সেই বস্ত रुरेश्राष्ट्र। यद्य कत, प्रवर्शन ভावना कति दलन, यन ভাষার, চক্র হউক, স্নভরাং চক্র, মনের অধিষ্ঠাতৃ-(एव इक्टेलन। ऋर्या, ठक्क क्छेक, अख्रा ठक्क्र अधिष्ठा ज्राव स्र्या इरेलन, रेजानि। जाराता निस्-मक्रण्य ञ्चताः डांशामित मक्रण्य जायाच उ विचित्र, (महे जनगृहे धहे क्रिया हहेशार्ष्ट्र। जामापित ज्ञास्त्री अर्थाए मानमशूष्टाएक क्रेश कण्या गण्डे इडेक ना (कन, िछ পরিভালিমাত্র ফল অবশ্য ইইবে, কিন্তু উজরপে পরিণত হইবে না। এইটুকু দেবগণের মানস-পূজা এবং আমাদের মানস-পূজায় বিভিন্নতা বুঝিবেন।

একাদশের শেষাক্রের অন্থবাদ যথা—

्वर (कान् भागि एक दिवाक भागी वाह्य मूथ इकेल? (५) (कान भागि के वा वाह्य गल

हरेल ? (२) कान् शमार्थरे व। खेकयुशन हरेल ? (७) এवः कान भमार्थरे वा भमयुशन हरेल ? (-8)॥

ভাত ভাষ্য। এসকল বিশেষ প্রশান্য-क्रिश श्रिक्ष—याद्या माख्यक श्रिथमार्कि इहेब्राह्, डेहा ॰ लिक्नभंदीत्रविष्या। भियार्क्त कूल भंदीत विषया श्रेक् इहेल। ट्यांज (১) प्रक् (२) ठकूः (७) जिस्राः (8) नामिका (৫) এই পঞ্চ জ্ঞানেনিয়। বাক্ পानि वा इंख (२) পान.(७) পायू वा भूतो (या९-मर्शित हे सित्र (8) উপन्छं - वा रेमथूरन सित्र (७) 'अरे शां कर्पा किया । यिमकल रे किया बाता कान छे भा खिं ७ इस जा शामिश कि खा मि खिस करह। धवर कर्च वा कियाविष्णय याश्रामिश्तात्रात्रा मन्ना इय, धक्रे हिल्यागर्गक कर्पालिय कर्ह। ऐख्य हेलिय (३०) मण। প্রাণ, অপান, সমান, উদান ব্যান এই পঞ্চ প্রাণ। প্রাণের স্থান হাদয়, অপানের স্থান खञ्, मगातित सान नाजि (मंग, छेमानित सान कर्छ-कूल এवर व्यात्मन न्यान नयस नित्र । व्यव्या प्रतन

নিম ভাগ সমুদায়। দশ্বিথ ইন্দ্রিয়ের অধ্যক্ষ মন;
এবং ঐ সকলের কতী বুদ্ধি, এই সমষ্টি (১৭) সপ্তদশকে 'নিক্ষ শরীর' কছে। অভএব সামানা প্রশ্নে
বুঝিতে হইবে, "এই সপ্তদশ পদার্থেরই জিজ্ঞাসা
হইয়াছে" অর্থাৎ জিজ্ঞাসা, হইয়াছে, "বিরাটের
ভৌত্তে কোন্ পদার্থ ? তৃক্ কোন্ পদার্থ " ইত্যাদি।
বিশেষ প্রশ্নে সূল শরীরের চারিটি প্রধান অংশ
মাত্র গৃহীত হইয়াছে।

षामन्या

रेहाँ त्र सूथ, खाक्य वर्षेन । वाल्यशन ताक-नारक कतिरान । 'रेहाँ ते खेक्यशन रिकार रुरेन। পाप्यशन रुरेट सूप् इरेन॥

ভাণ ভাষ্য। ত্রাক্ষণকে দেবগণ বিরাটের মুখ মনে করিলেন। স্ক্রাং ত্রাক্ষণ, মুখের অধিষ্ঠাতৃ-দৈবভা হইলেন। ক্ষতিয়কে বিরাটের বাহুযুগল মনে করিলেন। স্ক্রাং ক্ষতিয়, বাহুযুগলের অধিষ্ঠাতৃ-

मिवजा इरेल। दिशादकं विवादित छेक्यूशल मदन कतिलन। ञ्चतार नेवण छक्यूक्रलत अधिष्ठाष्ट्-দেবতা रूरेल। शृक्ष, विदाधित शामग्राल गरन कति-लिन। ञ्चत्रार भूक, পाদযুগলের অধিষ্ঠাত্দেবভা इहेल। (प्रयान मिक्नमःकण्य धहेजना डीश्रापत मत्न कन्ना, व्यापाच, এकथा दे जिशुदर्स निक्रिण इह-য়াছে স্মরণ কর। ত্রান্মণ, ক্ষজিয়, বৈশ্য ও শুদ্র এই চারিটি শব্দ এখানে ধর্মপর (অর্থাৎ ত্রাহ্মণতু वा बिक्तनारमव, क्वियुष् वा नजरमव, विश्वष् वा अर्था-(मव, शृं कञ्च वा मांगरिषव) धर्मिश्र नर्ह। धर्मिश्र क्रेटल खामार्गाए क्यां विलया श्रे विकास किंचु (मर्छ। অসম্ভব, যেহেতু জাভি জমোর সহিত थारक। खोकागामि रमक्राभं नरक, मश्कात विराणस्य (উপনয়ন ও বেদারস্ত) दांরা উৎপন্ন হইয়া থাকে। धरे जना मनूमः शिक्षां खानाशामितक 'वर्न' मः जा पिय़ार्टिन यथा—" खाचानः कि खिर्या दिक्तिया वर्गा विकाखरः। চতুর্থ একজাভিন্ত শুদো নান্তি তু পश्चमः॥" व्यर्-जाका किञ्ज उर्वेष्ण धरे जिन्छ দ্বিজাতি অর্থাৎ তুইবার জম্মে, একবার প্রকৃত জন্ম;

षिडीय भी जय, याद्यं माम मर्कात (উপনয়ন उ (यम खोकात) धवर शुंक धक्कां कि कार्शर धकवात गाज ङाच्य, व्यर्शर डेशनश्न ७ (वमाभाशन क्रथ मश्कात नाहे। किंद्रु जारे विलया कि के जिमक वर्ग विनव भूमाक वर्ग विनव ना १ अहे आभक्षा ग्र विलिए इन-शूज " ठेडूर्य" (ठेडूर्य वर्ग १ अर्थार সংস্থার লাথাকিলেও বা সংস্থার জনিত গৌণ জন্ম ्ना इहेटल अ विজ-मियानियक्षन हेहा पिशे एक भूजिय वा मामदावात अधिष्ठांन इहेत्रा थादक, ञ्चलाः শুদ্রে বর্। তবে অবশ্য পঞ্চম বর্ণ বলিয়া আর (कष् नाहे॥ এইত গোল মনুবচনের অর্থ। ইহার ভাবার্থ বলি দেখ, মনুভে 'বর্ণ' একটি শব্দ ব্যবহার क्हेशाष्ट्र, इकात कार्य अहेत्राथ "वर्गनः वर्गः" कार्याए वर्गन कतारक वर्ग कंट्या वर्गन कता 'त्रश्कनान' अकरे कथा। व्यर्था९ (स्वर्गन यानम्यार्श निर्णन श्रुक्य क्रण विकार्ड विज्ञार्रश्रक्यक्रणी रिज्ञमर्गन क्रिया ভাষাতে আকাণাদি 'চারিটি বর্ণ' অর্থাৎ চতুর্বিধ बर् कलाहेशाहित्नम। धहेजना हेरामिशाक यञ्च वर्न विनिया वावहार्यं कतियाहिन। कन्छः याहा জম্মের

দ্বাদৃশ মন্ত্র।

मटक इय ना—यांका मश्क्रांत विर्णिय बाता वावक्छ धवर मर्कात नाफ नक इय, जाका जाकि इरेटज भारत ना। प्रथ जे यनूर करे जाएह—"रियाइन भी जा विष्णादिक मनाज कुरू एक खोगरा 'म की नर्भन भूज प याण शक् जि नावरः,॥" वर्य-य विक निष्कत्र बाक्ष १ विधासक (वप भार्य व्याधाना कतिया व्यन) किছू अधायन करत, मि अजिमी ख हेर-जत्यरे मृजज প্রাপ্ত হয়।" এখন বলুন, একজাভিতে কি কখনও व्यथत्रकां कि (कर्षा कना) इहेट भारत ? रेक, व्याखरक कर्यादाता भा करून पिथि? यनुवाक कर्यादाता भा कतिया विठालि था उयान फिथि १ এই জनाই मुधि-প্রকরণে দেব ভিষ্যক্ ও নর এই সকল জাভির नाम উল্লিখিত হইয়াছে। তাকাণাদির নাম কুতাপি नारे। তবে অবশ্য বর্ণধর্ম এবং আশ্রামানি ধর্ম বেদ इरेटिरे अंकाभिन , इरेग़ाइ रेश (क ना चीकात कतिरव ? এখানে ভাষাণাদির লাগ দেখিয়া পাছে मन्दर करतन विलया এত व्याथाः कतिए रहेट ए । এथानकात खान्नगामि वर्ग अर्था सुध वाल्थाज्जित व्यक्षिकाज्रावजा विराग्य दुविरव। छेश-

क्य उ উপদংহারদ্বারা ভত্ত নির্ণয় করিতে হয়। উপজেমে দেখ 'দেবগণ কর্তৃক মানস্যাগে 'বিরাট'-श्रीक्षरक ने अ कल्लाना धवर जी इरत अवस्व मक्रानत वर्न-ठल्ह्यामि अधिष्ठा ज्रावा मकल्व मृष्टि निक्रि भिक इहेशा हि कि ना? जित्र है (पथ, अहे " खार्या (पार्म) মুখ মাসীৎ" মন্ত্রটিও অধিষ্ঠাত্দেবভাপর, জাতি-ू भारत नार्च, हेवा चित्र व्हेल। তবে व्यवभा এই চারিটি অधिष्ठी ज्ञात 'वर्ग' नाम माउ, मिट्ड পात्र, यारङ्जू अरे ठाति टिप्निय जात्र वाता लियगन विता है-शुक्यक्रभी हिट्छित तर् ফलाहेशाह्न। এवर मञ्ज मिरेकना थरे ठां तिरिक वर्ग विनिया वावरांत कतिया-ছেন। বিরাটপুরুষের রং ফলাইতে এই চারিটি ছाড়া অন্য পঞ্চ বস্ত লাগে নাই বলিয়াই মনু "नास्त्रिकु शक्षमः" । शक्षम वर्ग नाहे धहे क्था न्श्रिके वित्रार्शिन। यिन् वन् श्रम् () ७ म मस्य) हस्त स्र्गामि । ज्ञानक जिथिष्ठ। ज्ञानवात मृधि निक्रिणिज रहेशाह्य, ভবে फियल खामानानि छाति हिर्दि किन १ छेखत-शत गाञ्ज वितार्धित लिक-भन्नीत दलिएन।

धगास विवादिव कूल-भेदीत हिजिङ हहेताहा। व्यर्थाए वित्राष्ट्रि विविध श्रित्रगार्भ अ वित्राष्ट्र । लिक-"मतीत्रां जिया विद्या हे शुक्य कि कित्र गार्भ ज कित्र गार्भ कित्य শরীরাভিমানি বিরাট্পুক্ষকে বিরাট্ কছে। পর-गख्य हित्रगार्शक हिजिक इहेशा हिन। अयस्य हाति। यां वर्ग्याता विता है युर्जि हि जि इहे लिन। अ ७१-পর আর একটি সন্দেহ,—আমাদের চির সংস্কারানু-क्रि जामार्गि ज्य क्रां कि क्रेल ना, धक्या क यनू या-জাতি, কর্ম বিশেষদারা ত্রাক্ষণাদি অধিষ্ঠাত্দেব-ভার অধিষ্ঠানে, ভ্রাহ্মণাদি বর্ণ হয়, অর্থাৎ দেবপুজক (यमन পূজারি, রন্ধন ব্যবসামী যেমন রাধুনি, মন্ত্রণা कार्या नियुक्त रयमनं, यञ्जी, इन्तांकार्या नियुक्त रयमन ङङ्लाम, थानमाभागितिकार्या नियुक्त रयमन थान-সামা, তজুবয়ন ব্যবসায়ী যেমন তজুবায়, তোমা-मूमि कार्या नियुक्त यमन खाबक वा जायामूरम धवर गनमाकार्या वामनभील यामन गनक छेलाधि প্রাপ্ত হয়, ভদ্রেণ বেদপাঠাদিরদারা ত্রন্ধ আর্রাধনা-कार्या नियुक्त खाक्तन, वाल्वल ब्राक्तनभामनानि कार्या नियुक क्विय, छेक्त्रवाल (मर्ग विमिन इहेट भगा-

ज्या नकलात' क्या यिक्य 'उ डिक्यलि क्यिकार्य। याममणील रियणाः धवर धहे जिविध वर्षतः स्वात वाजा जगाउन माश्या करतं. त्य, तम मूल विलयां मर्खा उ ग्रावर्भ প्राथ रग्न गाज। वाखिक দেখিতে গেলে পূজারি, রাধুনি বা মন্ত্রী ইত্যাদি জাতি নহে, তদ্ৰাপ ৰাক্ষণ, ক্ষজিয় ইত্যাদিও জাতি मद्र। हेर्श्रे यमि स्त्रित रहेल, खर्व खाक्रांग मिवा कार्या कतिया भूज इडेक धवर भूज विषयों कतिया बाक्यन रूडेक ? रेक जाशा रहा ? (क) ध्वर मशामि धर्माभारखरे, वा रकन "खायान कथनहै भूज रहेर्ड পারে না, এবং শুদ্র 'কথনও ত্রাক্ষাণ হইতে পারে ना।" विलिशाष्ट्रन ? यथा—" व्यनार्या मार्या कर्यान गार्शाः চানাर्गकिर्मिनः। मध्येषार्गा खरीकाणा न मर्गो नामगाविछि॥ (मञ्च० २। १७) छार्थ—"खन्ता विछात कतिया विलिशाष्ट्रिन य शुक्त, विकाजित कर्या कतित्व विकाि इयमा धवर विकाि धक्काि बिक (भृत्मत्र), कर्मा कतिला शृक्ष इय्र ना, याद्यकू भृक्ष अ खाँचान देशता भन्नज्ञातित विभन्नी कर्मा कनित्रा পরস্পর সমান হইতে পারে না, পক্ষে ইহারা যে

शामण् यञ्ज।

পরস্পর অসমান অর্থি কাত্যন্তর, তাহাও নহে।" অতএব এখন মহান্ সন্দেহ উপস্থিত (খ) ? উত্তর— অত্যে (ক.) চিহ্নিত প্রথম প্রশের উত্তর করা या डेक। - এরপ প্রশ্ন के का है। दल ते आ मण के जुला। (य कॅंग्डोल (कल्डेकी कल) (म कॅंग्डोलरे, आभ कथन उ इरा न।—इरेल वागमज इउरा वाम्हर्ग न इर वरि ' किन्छ इय कि? ज्याभ या खाचान व्यर्थाए ज्यानसन-भश्कात अ जनसङ्ग जाज जक्कार्या युक (वपाला-চনাদি इইতে অধিষ্ঠাত্দেব ত্রেক্ষণ্যদেবের অধিষ্ঠান याशत मंत्रीरत रहेशाष्ट्र, मिकि कथन उ भूम रहेर्ड भारत ? शूक्त वर्ग वार्थाए व्यक्षिण्ड्रितवा 'मामरमव' ভाशां कथनरे अधिकि रहेट भारत ना। देश একেবারে অসম্ভব। এইরূপ যে শুদ্র, সে কখনও जाका रहेए भारत ना। अडतार अक्रभ अक्रह लां करत नारे, व्यर्श मृत्न बाचागरे नहर, म वाकि भूज-कर्म कि हा शा भूज । शाक्ष इरेट्न भारत वरि। ভাভ হইয়াও থাকে। "যোহনধীভা দিজো (यम मनाज कुक (७ व्यापर।" (मञ् २ वार्व क्यां ० ३७৮)

- CT

धके मनुवहन छ कथारे, किलग़ाष्ट्रन। यपि वल वावकात क्य ना (कन ? जज्ञादा अहैगाज विलिश् यरथे इंदेल-गश्रुट कित मश्रु कृता हे या शिल् ७ ला कि 'यशूषाक' विलिशा वावशांत कतिएक वित्रक इस ना, लापाटलं याद लापाल यद्शि। लिलं "लापा-लित या" दलिया लादिक मस्योधन कतिए का ख इय ना, बाजाब वाजा (शत्न अ 'बाजा' विलि जि लाकि ' नित्रख হয় ना, এই রূপ মানবের জ্ঞাণ্যদেব ফুরাইয়া গেলেও (এক পুৰুষে হয় এরূপ নহে কাহারও বা পিতার আছে কিন্তু পুলের আদৌ এক্ষণাদেব হয় मारे, अञ्चल विलिए ङ्हेल, विजीय श्रुक्य युवाहेया गिशाष्ट्र, धहेक्रल (लोट्डि इहाल, ज्डीश श्रूक्र्यं, প্রপৌত্রে হইলে, চতুর্থ পুক্ষে, ইত্যাদিরণে বুঝিতে इहेर्य)। ভাঙাকৈ অর্থাৎ দে নিজে হউক বা ভাঙার विजीय ज्जीयानिकाम निम्नज्य श्रुक्ष्यरे वा रूपेक खाचान, विलिया वावश्व इहेया थारक। अक्र वाव-हात गात्व जाकाशात्क, 'जाकाशंख्य' करहा 'जागि बाक्तन' विनशा • अভिगान हेकू রাখে এইজন্য শাজে ইহারা 'ব্রাক্ষণক্র' পদবাচ্য। মনুসংহিতায় এবিযয়ে

डेखगज्ञार्थ डेशरमंग जिल्जारम् । याडवर 'वडकरम वर् चित्रं करेल जानित्य, "कर्जाबाजा जात अथन (कर नुजन कतिया जामानामि वर्ग रहेट भारत ना," जल छानम-क्राय विषया त्राचि,—खेचा पिर्वगरेनतः यानमयार्ग পরিত্প্ত হইয়া ভাঁহাদের সঙ্কণ্পা নিজ সঙ্কণ্পানুগভ व्हेल यक्षन 'मिवकां जि, जिरी क्षां जि ज मनुया काजित मुखि करतम उथन डांश्वरिक मनुगुड़ाजित मयस्य किश्विष् विराधिय कतिएक ब्हेश्यक्ति। विराधिय धरे—यागकडी (प्रवर्गन मनुग्रागनिक कर्माविष्णयदात्रा চতুर्জा कण्भना कतिया তাঁহার অঙ্গ বিশেষের বর্ণ (বর্ণ + त्र । এই त्र वाशाविक) कित्रा हिंखा करतन ; এই " कांत्रण खना, यञ्चा-भृष्ठि, वर्ग-धर्णात मरक्र कतिला । পুরাণের মতে কেবল বর্ণ-ধর্মের সহিত নহে কিন্তু (यर्गि छे ले लाकन गांक,) यर्ग-धर्मा ७ चांचाग-धर्मा धरे छे छ-स्त्रत महिल युश्रिष्ड क्रेट्य। य्यरक्तू वार्ध्यय ठाति ना इहेटल वर्न-थर्मा थाकिटव काथाय ? अख्यार 'वर्न-थर्या ७ जालाग-थर्पात महिल गतुषा-मृक्षि इहेगाएह" हेराहे फिता। व्याज्याय मुखित व्यापिएक चिनि यक्त वर्ग ब्हेगात्र छे शत्रुखः (मञ्जापि खर्गजात्र छत्या) जिनि

रमहेन्र वर्ग हरेशाहित्यन । धरेखना महाखांत्रहरू यनिज्ञां एक्न, "कार्या मानवर्गन-सुर्धा कोन बर्न किन नो পরে কর্মবিশেষদ্বারা ত্রাহ্মণাদি বর্ণ হইল।" সেই चार्याध (महे यून वर्षात्र ममान हिलामा चामिट छह, धारः स्वकात (श्क्रब श्विष्ठ वर्गाधाम-धार्मत ব্যবস্থাপক এন্তপ্রণেডী গোডিল, আপন্তম, আখ-लाग्रन প্রভৃতি মহর্ষিগণ) ও মন্বাদি স্মৃতি সংহিতাকার. यहरिंगान रावन्द्रा कतिलन " गूल शुक्य (य धर्न डाहात यरभौग्नभाग अराहे वर्ग इहेटव।" कार्थाए या मूल পুरुष खाक्तन-वर्गण। প্রাপ্ত হইয়াছে ভাছার বংশ-পরম্পরা সকলেই ত্রামাণ হউক, ভার্থাৎ ত্রাহ্মণ বর্ণ हरेगांत छाना (यक्तश छेशनश्रनामि मः कात, खकाठरी) ও বেদপাঠাদি বেদবিহিত আছে সে সকলে অধিকার रूडेक। এইরূপ ক্লিয়াদি বর্গকলের সম্বন্ধেও ব্যবস্থা हरेशां हि। ग्रजार बचागामिवविशेन बाजागंगन, बाज्यनवर्भा हरेटल ७ श्रंक बाजान नट्स, डीश्रा (क्वल " जां जि जां जां । " जां जा व । " जां जार । व व व व ।" 'र्रिश्मकांक) ७ "जाकि बाका" अस ममानार्थक वृशिष्य। एउदि यां हात्रा जाकात्भत्र यश्य कां क भाजरक

'खाक्राणा' विषया चाँबहात करतनं, ककृत, श्रा डांश्राणत' हेक्या खम्मा किन्तु खाक्याणि नामक छाडि मक्रमत सृक्षि कर्त्रन नाहे हेहा हिता

একণে (খ) চিহ্নিত প্রান্থার উত্তর দৈওয়া যাই टिंग्स,—गतुमः विखाटक, काटि,—'' बाक्यन मुख रश ना, न्यूंज कथन खाक्रान रश ना," हेजानि। ° है हो 'ड 'ठिक्हे बिलग्नार्या (क) हिन्डि প্रশোর উত্তর আরু একবার দেখ, ভাহা হইলেই বুঝিতে, পারিবে। ভবে প্রদক্তমে বলিয়া রাখা উচিত--यञ्ज अद्भाकि । अकजयायत त्विद्य । अर्था अक-धक वर्णित खेत्राम खमाणिति अरु कतिरल, " डाइाक धर्माणाख उ मुक्तिविधानानुमातः मिरे वर्तत मःश्वादत मः इंड इर्टेंड इरेंदि। खंडधव काष्ट काटक र यथन जाहारक रमहे वंबंह इहेर ज हहेन जथन जिनि जात्र जाविषिजीय ज्जीयापि जन्म वाजीज धक्रामा कथनं उ वाना वर्ग छ। छ। छ इरेड भारतन ना ; हेरा युक्तियुक्त (*)। यञ्च अहेका न्यारिक्त

^(*) में जा वर्षे विश्वामिक ছिलान बार्कार्स, किन्न भरत छे ९ क छे जा चात्रा वसर्विष मांच करतन, ध चर्णेना धक करमरे १

ষ্থা— নৃত্যুগহিতার নবম অধ্যায়ের ৩৪ এবং ৩৫ স্থাক দেখুন। অতঃপর ইহা ছির হইল আছণারি বর্ণ, তার্মাণাদি জাতি নহে। জাতি বলিয়া ব্যবহার লোকেও লণজেও আছে. সে কেবল গৌণ ব্যবহার যাত্র, এবং ইহাও মুক্তিও পাস্ত ছারা ছির হইল যে সৃষ্টির আদিতে মনুষ্যজাতি কর্মহারা জালাদি বর্ণতা প্রাপ্ত হইরাছে, কিন্তু এখন জার কেহ ক্রিজ বংশের পরম্পরা-প্রাপ্ত-বর্ণ-ধর্মকে পরিভ্যাগ পূর্বক উৎকট ভপস্যা ভিন্ন মাত্র কর্মবিশেষের জন্তু- ঠানছারা অন্যবর্ণতা প্রাপ্ত হইতে পারে মা। জামি যে মীমাংসা করিলাম, তাক্ষণ-ক্রিয়াদি-বর্ণ-ধর্মপ্রা-ভত্তহংশীরগণকে যে তাক্ষণাদি ব্যবহার (কি লোখে ক্রিজাগণকে যে তাক্ষণাদি ব্যবহার (কি লোখে

উত্তর,—উৎকট তপস্থা, সকল মুক্তিকেই পরান্ত করিয়া থাকে।
ফলত: উৎকট ভক্তিতে ধ্যমন আজিও দিতীর শ্রহ্ণাদ জয়ে
নাই, তর্জাপ উৎকট তপদ্যাতেও আজি পর্যান্ত দ্বিতীয় বিশামিত্র
কৈছ জন্ম নাই ইহা স্থিয়। পজান্তরে এই বিশামিত্রের দৃষ্টান্ত
দারাই ব্রাক্ষণাদি যে 'জাতি' নহে কিন্ত 'বন' মাত্র, একশা সম্পূর্ণ
প্রমাণীকৃত স্করাং নিঃসন্ধি হইয়াছে।

'द्यामण महा ।

यायकात्र गाळा। ध कथात्र छार्शर्या कि? लीन काशास्क करह । विल-किशिर माधनी। नहेशा जाशन यखट्ड चान्त्र रखट्ड कार्ट्याट्याद माम लानि, यगम भवाक्तमनील्डाक्रभ मामृश्व लहेशां (काम दानदक "मिश्रहायांगयकः;" जाशीर "अरहारा मिश्र" अज्ञान नावकात कत, जक्ति विकागारमविकीन व्यवाक्षिक व्यव " न्रापयम विरोग कि जियाशाशमण्य उष्ण एक जिया रहे-मार्ड अरेगांक मान्यां नरेशा जाका उक्किश वावरांश. वियरम महर्षि शङ्क्षानि, शानिनीस वाक्रम्बत क्रमण बार्सन श्रीपंग भारमन ५०४ स्टान (एकन जुलार क्रियार्टम् विष्ः) यहाष्टार्या विर्मय विष्ठांत्र कतिया-(इन। अम्लि भार्रक्तरणज्ञ भित्रज्ञित कमा उद्या कियमश्रम एक ज वाश्यां कित्रया मिटक स्हे-८७८६ यथा-

"मर्स्स अएक मकाः अनमपूर्तारस्यू वर्कस्य, जामनः किञ्चा रियाः मृज रेखि ब्याकम् अनमपूर्तारस्य। अवर कार-" छनः ब्याक्य स्थानिम्ह अक्ष्म जामनकातनम्। छनःब्यकानार स्थारीता का किञ्जामन अव मः" वर्ष-जामन किञ्चस रिया मृज अर्ड मक श्रीन किञ्चस

श्रीमयक्तित याहक। धारे कथा विनिग्नाद्वन (*) जिंशः व्यर्थार ज्याहर्याखंख (३) व्यन्य (२) विषाधाँतन प्यर (यानि (७) यनिएड बीख उ , क्लाड, व्यर्श र शिड़ा उ याजात उपार्कान जन- वरे छन नयुनात्र, जाकनवन-जारक लाख कताया। या गानुरवत धारे जिनकि खर्वत य(था जक्क वर्षा ७ रामाधासन धरे घरे निष्, क्वन পিতা ও মাতা जमकू लाखन, धरे खगढि चाहि, मं क्षां जियाचा गांज (व्यर्शः जिनिति अकड यथन इस नाहे, ज्थन (म खाक्षण नर्ह, ज्राय खाक्षण विलय्ना (य यावहात इस जारा क्वम जमकूटल क्या इउग्ना निवसन शोव— व्यर्थार त्राका अ विक्रमार्थि विहीन क्लिसित 'त्राका' वाव-र्वत (यगन (गोन—दिवत्राभा ७ किट्डिन्तिश्वामि छन्- ॰ रीन, (ভার কৌপীনপরিধারি, ভিলককুভলিমাত্রশারি, পাষওধর্মিগণের 'ষেমন 'বৈফব' বলিয়া ব্যবহার গোণ, एकाथा जामान विषय स्वताथ यंना क्हेन, धहेज्ञथ क्षित्र विश्व अध्य अ जिन अ वर्ग — विश्व यय कर्ष

^{্ (*)} মহর্ষি পভজালি, বলিলেন ''এই কথা বলিয়াছেন'' অভএব তাঁহার ন্যায় মহর্ষি যথন নাম করিলেন লা ভখন ব্যিতে হইবে এ বাক্য ভাহার অবগভ ভাভিবাক্য।

चामन यह।

জন্য ঐ সকল বর্ণতা প্রতি ইইরা থাকে; যাল সেই সেই বংশৈ জন্ম হইলে এবং কর্ম না থাকিলে ক্তিরাদি-ব্যবহার হর রটে, কিন্তু সে গৌণী। ফলতঃ এই গৌণ ব্যবহার নিবন্ধনই আন্দর্গ ক্তিরাদি সকল বর্ণ ইইরাও জাতিস্থানীয় হইরা উঠিয়াছে। বাস্ত-বিক জাতি এক মাত্র 'মনুষ্য' ইহাই দ্বর।

অতঃপর এই বাদশ মন্ত্রের ভাবার্থ বিস্তার করিতেছি, পাঠকগণ, অবহিত হউন। মহর্ষিবর পাতঞ্জলির।
মীমাং দিত ভ্রাক্ষণ পদার্থ ভ্রকণ্যদেব। ভ্রক্ষর্য বেদ
পাঠাদির হারা। শরীর মধ্যে এক প্রকার, তেজোবিশেষ প্রান্তর্ভ হইরা থাকে। এই তেজোবিশেষকে ভ্রক্ষর কহে। ভ্রক্ষর মুধ স্কর্প
হইল বা মুধ হইতে প্রান্তর্ভ হইল (সারনমতে)"
"ভ্রাক্ষণে হইল। আকাশ পদার্থের আকাশত
বেমন অথও উপাধি অর্থাই আকাশত বলিলেও
আকাশ, এবং আকাশ বলিলেও আকাশত বুলি
বিবর হয়—অবিনাভাব রূপে প্রভীতি হয়, তত্ত্বপ

bb .

व्याचापा ७ जाचा। जाणीर जाचाप (जना। (प्रय वा खनावकं म्) शंनार्थः आकां मण शाद्र्य नगारा जार्थातार्थाति । अथात्न. चक्रश-मच्ह्य त्य पाटक ভাহাকে অখডোপাধি কহে। অরপ-সমন বস্তর यक्तर्शक करहा जरवह रमथ आकामच उ जाकाम, পরমার্থত, একই হইল, সেইরূপ ভাকাণত ও তাক্ষণ जकरे रहेट्य। श्रुजरां जगाज जाक्यां निकंक बार्ता " जिन्नगारमयोगिकाथ व्यर्थे युक्तियुक्त । जनगारमय उ ज्राप्त धकरे कथा। श्राक्ताक कर्यानिष्ठ वाशा महीदित हिन जागमन शूर्यक मूर्य जामिया वाशि जिन-रम्ब व्यविष्ठा ज्राप्त जा भित्र महिल मायुका माल कतिया थाक्न। जाक्नन, ज्यांत यूथ-अक्रम (यां मुथ रहेरफ ऐर्वाइ 'वल) र उरारफ्हे धरेन्न खावार्थ श्रकाभ शाहेम ॥ ' (पथ, -- कीवशावत ममुमाग्र कुल्ला शादा स्थान मुक्ति जिनिहे ज विताहे,— अजतार मयूपारम रय वाग्याम क्रेट्न जारा जाराम वाश्रिक व्यशिष शिष्टाकि उरहेता अहे गुक्ति मूलक अहे जा कांवार्थ बहेल। . जामार्शित यूर्थ जमाग्रामव काश्चिमशी <u>क्रिया कार्यकाल कर्यन बिल्याहे</u> "जाकालत युर्ध

व्यक्ति। व्यक्ति। व्यक्ति। व्यक्ति। विव्य ह्रश्यत विश्वत, अथन अ श्रानापनारकात गर्च नके रहेगा निशास्त्र अहेज्ञा "दाङ्युशंल, ब्रांखनार्क कविरलन" वह राषार्भित्र गर्मा व त्विष्ठ हरेर्यः यथा—यग क श्राजाभिविद्यासम्बद्धारा मा मिकिविद्यासम्बद्धारा मिकिसम्ब युविद्य । धरे कि जिन्न वा 'न्दाव व' विधा जात योह-यूरान-अक्रथ वा (माय्रगय ७) वाक्यूरान इहेट उँ६-পশ। ञ्चतार नृष्यवष्ठ वास्यूगलात व्यक्षिकाञ्ष्यवा हरेशा वास्युगालक উৎপত্তি সহজাত অधिछ। ज्राप्यजा हेट्या महिक मायुष्टा जाब कतिया बाल्युशिल शिया षायशान करिया थाएकन। धरेखना श्रक्ष किया यिनि जिनिहे हेलाजुला तलविक्य शंकाल कत्रिष्ठ मधर्थ इहेशा शास्त्रन । धहेक्रां "हेहाँ के क्यूनल रिका इहेल" এই व्याप्त कुरूज वर्षा युविष्ठ इहेरव, यथा--क्षि-वानिका-श्रेष्ट्रि-वावमा-निर्भय-खननी मिकि-विर्णियक रिवश्राञ्च वा रिवश्रा वा व्यर्गरमव वा खश्रास्य याक्षत्र। व्यामिक श्विज कर्माविर्भयकात्र। निक देकपुर्शमदक (रमभरमभाखन्न भगनम्तान) পरिव सद्य, धारे देवकारमय, जारारमत्र रगरे शाविताम जेकपूर्यारम

13

व्यामिया विष्युन करतन। 'हेनिहे विथाजात छेक्यू शल मानीय वा जारा रेरेट उर्णमा धरेजना पूर्य उ वास्त দেবভা खार्चेन ७ कि जिस्त्रत नाग्र हिन ७ छक्यूरालात अधिष्ठाप्रमग्रहेत्लन, এवः ভত্তত্য मर्जाভ अधिष्ठाप्ः भित कूर्वरत्रत्र महिष्ठ मायुष्ठा माय करत्रम ।—ञ्चत्रार . शक्ष रिक्शान, कूर्वत जूला धनधाना मगृ विभानी इहेग्रा थारकन। धरेक्राथ "भागग्राम रहेराङ भूम रहेन" धरे दस्यार्भोरूत्र जारार्थ अहेत्रभ, यथा—मन्ना माकिना विनय नगुडा मिवा ७ महिक्रुडा প্রভৃতি পরোপকার-कार्या-जननी भक्तिक भूजक्ष वा भूजक्ष वा मानक्ष करहा अभूम প্রচলিত নীচজাতিপার নহে। যিনি 'मार्गापय' क्रेया जागामित वर्ग जिस्तित 'कायम्' जार्था ९ भन्नीदन व्यवस्थि रहेन्नाट्टन, वा भन्नीदन व्यवस्थि পরত্রেমাস্পদ আতারে ন্যায় প্রেমাস্পদ হইয়াছেন, मिरे भूजरे विपन्न भूजनर्ग त्वित्य। माजा व्य श्रंटर ना थाएक (म शृष्ट् यमम यानकार्णत जजगाजूना हरा, चंट्यांश्वा चंट्यां वा वियम कमार्त्र मध्या यगांनार एश, एकाश नामर्पय काश्य (श्वा) भूना मरमाज्ञ अ

वामन गडा।

योशा (वर्गानिक भूजिश्य शतायन हम, छाहारमय शामयुगरम अहे भूजिएत वा मागरमय श्रीविके हहेया शारमय प्रकाल अधिकाष्ट्रप्त श्रीविक्ष्य गहिक गायुका मान क्रांस (*) अहे मकम भूजपर्न र सनावकः रिकार । (महेस्रमाहे (मध श्रीकृष्ठ भूज जायान-एक

व्यश्वास्यात উপসং वात अक्ता या छेक। ४में
माख पित वे इक वा क्रिश्मणिक विविध भेगा मकत्मूत्रं
ध्वार या व्याप्त विविध भेगा मकत्मूत्रं
ध्वार या व्याप्त व्याप्त विविध भेगा मकत्म् त्र् विविध भेगा कि विवध भेगा पित विवध भेगा विविध भे विधिमकल, (जा जान नामक विभ कार्य भेगा । ध्वार या व्याप्त विधिमकल, (जा जान नामक विभ कार्य भेगा । ध्वार विधिम । ध्वार विधान । ध्व

कार्श्वम-वर्षात महिल मनूषा मृत्ते हहेल। वर्ग मृष्टिएल्ड वर्षि मृष्टि। वर्गी मनूषा वालील कात क्रम्
हर्म । ' एल्डार वर्षत छेल्लिख महब्द्र मला
हरेल। मत्रन छार ना विनिष्ठा अत्रल ब्रक्कार वर्मात
छार्ल्या कार्छ। मनूर्वात मनूषाछ लेमार्थ, करे वर्ष
वा वर्ष्या (रेहातरे मर्था अखित विके तहिम-कार्श्वमवर्षा। (यर्ष्ट वर्ष-धर्म कार्श्वभर्षा वालील थार्क मा)
वालील करमाना, अरे कात्र रिम अरेक्नल किस्किट

श्रुव रका।

वाद्या यथा—

वक्रचाद्य मनूर्यात उर्शिक किर्लन।

यथन श्रम् मास (১১ भ) शम छ नि मम छ है श्रमाविच्छा छ वर्श है हैं। त पूथ कि ? वाल्यू गल कि ?
हे जा मि त्रा , এবং উত্তর নামেও (এই ১২ भ मास्त्र)
यथन श्रीयाविच्छा छ कि ति । छ छ त ए उन्ना हहे ल,
व्यश् है हैं। त पूथ खाचा न, वाल्यू गल कि कि , छ क्यू गल
विक्री, এই ডिन हि है श्रिया छ, छथन 'शान्यू गल हहे छ ।
क्या हहे ल' अहे ते शे छ हत वा का ति व व शान्य प्रका शक्या छ ।
श्रा हहे ल' अहे ते शे छ हत वा का ति व व शान्य प्रका शक्या छ ।
श्रीय हहे ल' अहे ते श्रीय है है दि, व व श्री है । श्री मासू गल

चांमन यक ।

बहेटक" हेबाज कार्य भाषण्याम अहेताभ बहेटच । दिएम अज्ञा महत्राहत बहेशा अथारक, विकिन् वाक्रित है स्थत बिधि (श्वा) व्याष्ट्र । धरेक्रण मत्यर्शपुरक्ष ज्यायाम् मात्रगार्घा योगारमा कतित्रारह्न । , यथा—" क्रक रंजूर्किए १म कार्ष मुखि श्रकत्र (कानि श्रथमान नारे, नक्ल छ लिहे यथन शक्ष्यास ज्थन अथानकात कि शक्ष यज, कि উত্তর মজের এই ভিনটি উত্তর, मर्वावरे भक्षमीत व्यर्थरे क्ष्यमा बुविएक रहेरव।" मायगीय धरेक्य भीगारमाय शक्ष मह्या " रेट्रांत मूथ क्रेट कि क्रेल ? रेजा़ जिल ज्ञा अवर . खेखत महाज " रहें। त यूथ वरेट जाया, वरेल" रेजानि जल वर्ष द्विएक हरेए। अञ्ल यणि अज्ञापान ना थारक छेश निषद ७ खन्ताञ्जानि दिनाख छोइ मकरमज मगाक जारमाचना यमिना थारक जाहा हहरम मारकत একটি महज दुखि नार्य जासि जामिया উপস্থিত ब्हेगा षारिक। जङ्डां वृश्चि दल्ल "প্रथमार इडक या शक्योरे रूडेक शर्यायभारन ভाषार्थ अकरे यथन माँखाइटिए जभम मांग्रगाहारकात्र व्यथमासः व्यथमानः लिंग्सिक अक्षगीत वार्थ चित्र कतियात जना धाड

शशाम भा उसा ।" वा ख्विक किंह रूभा न हा मर्कादमर्वा। था। कर्छ। मर्काछकण्ण जगवान् माम्नार्गार्था ছिলেन ना। , जिनि य जेक्रंभ क्षथगारक भक्षभीत वार्थ वानियार्हन, जारात्र गृष्ठ व्याप्ति । चा जिथा । अरे—(या मु कि-श्रेक ता कि नियम 'आहि, '' य यस याचा इहेट डेस्ड इस, मिहे वस निर्मा जाहार जहे निया लय शांख हरेया पारक।" क्रमणः (मथाहेट हि, পুरुषस्क्रित मृथि थथ श्रामात्रात भन्न। व्यामि व्यक्ति मुखिए उदे मिथा है एक शिवम (मथ, शरावक्ष इहेट जाकान इहेन। जाकान (भूना इहेशा) जिएमत का शिक्षाक्षित्रका इहेशा जिएम व्यविष्ठ रहेल। तमहे जनाहे जनादक 'थर' करहा यथन जाकारणंत लग्न इहर्य (महाश्रेलर्ग्न) ज्थन मिरे खिर्मारे। ভारात लग्न रहेशांत आंत क्यांन स्थान नारे। (১) व्यनखत (मथ, व्याकाण रहेट वासू रहेल। यांश् (अपन्यक्रश रहेशा) व्याकारण श्रविछ व्हेशा व्यक्षिण्डमव्या व्हेल। त्महे ज्याहे व्यक्ति-

दोषणं सञ्ज।

(णंत्र छान मक इहेला। धेर भम विलीन इत्र मिरे जाकांटण्डे (२) जानखन वाशु हहेट जानि हहेना। . वाश्च (शाहक माहक हरेशा) वाश्च किशा क्रिशिक्। इ-(पर रहेन। এইজনাই বায়ু জগতে ভিবিধ—কোন वायु পाচक (हिमालदा चाट्ह), कान वायु माहक (উखत शिक्तम श्रामिश 'लू' करहा) धहेजनाई व्यशिक 'वाशून्य' कर्ए। वाशून्य कालरश अहे वाशू-(७३ विलीन इहेशा थारक। (७) अशि इहेर जल উৎপদ इয়। (महे जल (यान्न इहेয়ा) আয়িতে यारेया व्यक्षिणं ज्राप्त का रहेया व्यक्ति रहेल। धरे-कनारे कश्चि जिविध रहेशाएएन। कार्रगश्चि, जेसा व्यश्चिमार्था व्यथिष्ठान ना कतित्म व्यश्चित्र अक्रेश जिया मन्भामन (क कति छ ? व्यर्श (व्यश्ति शाहक पाइ-कष् उ श्रकामकाषुत्र व्यविध के वान्त्रत्रणी जल (मवजात , व्यक्षिकारनरू रहेशारहा ना काल वरे व्यधिक्षाज्यमय वाष्ट्रा (महे निख कांत्रन वार्या) शियारे विलीन रहेया थाटक (8) जनस्त कले रहेटक मृज्यिका उर्शम स्हेतारह। उर्शम मृज्यिका (शक्षक्री

रहेशा) (मरे जात्म शिया णश्चिण एत्परण रहेशा जर-चिं कि कि तिया थारिकन। (महे जनाहे (मथ क्रम जक विध न हा कात्रन, यङ श्राकात्र मृखिका, जलाक ' जिन्द्रीकात्ररे इर्टाज स्रेटिंग। ध्यर जिल्ला मुलिका षा जिल्लाकारण '(गन्नकारण) व्यक्षिण ज्राप्तवजा इहेशा' व्यारकन दिलिया थे थे थे लिया थे निर्देश कि एक विकार्निय 'जल घनीजुङ इन, ष्यनाथा जालत घनीजुङ्डा कथनह मांभात्र क्रेटि भारत ना। भरक जल घनी कु क्रेशारे धर्वव श्रीयवी উৎপन्न क्हेग़ाट्स धकथा रिजिन्नी ग्र आद्रगादक म्भके कित्रगा প্রতিপাদিত হইরাছে (৫) चात्र वाष्ट्रिय ना। कलाखः धविषद्य धाख सूच्या (य वक्विखात कतिता मा लिथिटल क्य ना, किखु कि कति, श्रेष्ट्-वाङ्गा-७য় আगाकि नित्रस कतिएछ। याचा रूफेक, এजक्रा (वाध रुग्न शांठकरान रेहा विभ वुबिएक भाजित्सन स्य (यरमज धरे विरमय निज्ञम (व्यर्शिष्ट रिय यादा इंदेरिक इस स्म जाहारिक भिन्ना ভাহার অধিভাত্দেবভা হইয়া অবস্থিত হয়) প্রথ-गांख त्रंथिएल इहेटव नां। शक्याएखत व्यावभाक। ञ्चत्रार माय्रगाष्ट्राया ख्यापिक शक्षगार्थ द्विया

(महेक्रा वाप्या। कितियां छिन। कार्या कर्देश पूर्य इहेट खाजा। इहेल। वाक्यूगन इहेट क जिय इहेल। खेकयूर्गल इकेट विमा इकेल धवर शामयूर्गल इकेट भूज इहेल"—এইরপ অর্থ করিয়াছেন। তবেই এখানে हेशत जावार् धहेक्रण इहेल—" बाक्यन वा बक्यना दिन इड्रांत यूर्यंत अधिकाञ्दान वह्दलन। क्वित्र ना . न्दाव देहाँ वाल्यूगत्न अधिकाज्दावजा दरलन," के जा नि । अथन वलून — अक्र अर्थ अर्थ था खा का शिला । रुरेट পाরে? कथनरेना। প্রসঙ্গকেমে বলিয়া রাখি, व्यागि প্रथमाञ्च जाथियाँहे, मस्त्रत वाकाला वार्-, वाम कतिशाहि. मि॰ किवन পाঠकविष्णासत मनकुश्वित জना। অनाथ। शुष्ठाश्रुत धमन অनেक পार्ठक व्याह्न याद्या मूल প्रथमाख ववः তाद्या वाकाना অনুবাদ পঞ্চমান্ত দেখিয়াই সহসা মুখ বক্ত করিতে शारतन। , अञ्जव विक धीत यथार्थ शिख्ज शामवाद्या य मकन পाठक आयात ए जाम्क यमार जेशिक्ज इहेर्यन, जाइँ। দের निकि विनी कुलार्य প্রার্থনা, আমি यञ्जानू वादार्य ভावार्य ज्ञाया यथन সমछ हे न्युके कि ति सा मिलाय जथन প্रथमाख-घिं जनूराम जना जागात

হাদয়ের, দৌর্বল্য ক্ষমা ফ্রিবেন। যাহা হউক এই মস্ত্রের (১২শ মস্ত্রের) ভাগার্থভাষ্য করিয়া আর ভিনটি সন্দেহ উপস্থিত, অভঃপর ক্রমশঃ সেই সকল সন্দেহের উত্তর দেওয়া যাইতেছে।

প্রথম সন্দেহ—মুথ, বাহু, উক্, পাদ, এই চারিটি অবয়বে ক্রমে অগ্নি, ইক্র, কুবের ও বিষ্ণু, এই চারিটি সহজন্মা অধিষ্ঠাতৃদেবতা আছেন। ইহারা শরীরের ও উৎপত্তির সঙ্গে সঙ্গেই আমেন এবং শরীর পাতানন্তর গমন করেন। মুখাদির ত্রান্ধাদি অধিষ্ঠাতৃদেবগণও
কি সেইরূপ সহজন্ম।?

দিতীয় সন্দেহ—চক্ষুঃ, শ্রোত্র, মনঃ প্রভৃতির এক একটি অধিষ্ঠাত্দেবতা দেখিতেছি (১৩শ মন্ত্রানুবাদ দেখ) কিন্তু মুখাদি অবয়বচতুষ্টয়ের ছই ছই অধিষ্ঠাতৃ-দেবতা হইল, ইহারই বা কারণ কি?

তৃতীয় সন্দেহ:—মনুষ্যজাতিসাধারণেরইত মুখাদি চারিটি অবয়ব আছে; অতএব সকল মানবই ত্রাকাণ, ক্ষজ্রির, বৈশ্য ও শুদ্র হউক?

প্রথমের উত্তর,—সঞ্চিত ও প্রারক্ত রূপে দেবজা দ্বিধ। পূর্বে জন্মাজ্জিত কর্মফলে যাহারা শরীর-

なん

गठेरनत मगरा উপস্থিত হন, তাহারাই শরীর-মহজনা। आगृजा अधिष्ठि थार्कित। त्मरे मंकल अभिष्ठा ए-দেবভাগণকে 'मक्षिडमंत्रडा' कर्ছ। জীবের একা-मृत्य हे नित्र य अधिका ज्ञान वह मिक्ष ज जा जी य प्रत्न जा হইভেছেন। আর যাঁহারা শরীর পরিগ্রহের পর वर्ड्यानकांत्व (वर्तामिन मश्कात धवर (वर्तामिन चा हात अ कर्म विरम्भ दाता थक थक हि चत्र दि चौ निया , अधिकाञ्च পদে অবস্থিত হন, তাঁহাদিগকে প্রারক্ত- ' (मदला' करहा (यगन गरामूर्थ कालिमाम, (करल ल्ला:-काल देव जात्राहे मत्रचारितवार्गिक निज गरेनत गरधा. (तिथानकात महजा इ हिन्दित महिङ) अधिष्ठी -দেবভা পদে বরিভ 'করেন, স্থভরাং মহাকবি হইয়া পড়েন। সেইরূপ মুখাদি অ্বয়ব চতুষ্কের ত্রাক্সণাদি-দেবতা-চতু खेश প্রারন্ধ দেবতা-জাতীয়। ইহারা বেদো-पिछ **म**श्कात ७ कर्षाविष्णिय जना जाशासुक, मश्-জাত নহেন। তবে, এই আগানুক দেবভাচভুষ্যকে रिटामिङ मर्कात ७ कर्यवित्मवद्याता रिनिरे गत्न कतिदवन जिनिहे कि आविज् ज कतिए शांतिदन? ना, जाश পाরিবেন না। ইহার কারণ ইতিপুর্ফো

भूत्रम श्का

বর্ণিত কেইয়াছে। স্মরণ কর বা আর একবার এই মন্ত্রের ভাবার্থভাষ্য আদি হইতে পাঠ করিয়া ফেল।

বিতীয় সন্দেহের উত্তর—, যাঁহারা বিশেষ ধনবান্ তাঁহাদের বাদীর এক একটি দ্বারে দুই দুইটি করিয়া দ্বারবান্ কি থাকে না? এবং প্রতাপবান্ প্রভু হইলে, উভয় দ্বারবানে মিলে মিশিয়াই দ্বার রক্ষা করিয়া থাকে। তদ্ধেপ অধিকারানুরপ বেদোদিত সেই সেই বিশেষ কর্মশীল হইলে, মুখাদি অবয়বচতুক্ষে দুই দুইটি করিয়া অধিষ্ঠাত্দেবভার সন্ধিধান পূর্ণ সম্ভব এবং সেই সেই কর্ম্বির সেই সেই কর্ম-প্রভাগে আগাস্তুক সেই সেই দেবভা, চির' সহচর সেই সেই স্থানীয় অধিষ্ঠাত্দেবগণের সহিত সাযুক্তা লাভ করিয়া সেই সেই জীবের সেই সেই পুণ্যমাত্রাকে ক্রেমই যে বিশ্বিভায়তন করিছে থাকেন, ভিদ্বিয়ে অধুমাত্র সন্দেহ নাই।

তৃতীয় সন্দেহের উত্তর—মানব মাত্রেরইত ১১টা ইন্দ্রিয় এবং ইন্দ্রাদি. ১১টা দেবতাও সেই সকলে অধিষ্ঠিত; তৃবে মনুষ্য মাত্রেই উক্ত ইন্দ্রাদি একাদশ দেবতাম্বরপ হউক। হয় না কেন? কৈ—ইহার কোন

উত্তর নাই কেন ? সেইরপি এখানেও বুঝিতে হইকে। यानवनाथातरणंत यूथानि ज्यवश्व ठातिक जाए विन-शाहे (य मकूटलुहे खास्त्रगापि छातिष्टि वर्ग स्हर्ष, अयन किছू नियम नाहे। ভবে ইহা অবশ্য সীকা্ষ্য যে, মানব-या (जंब मंदी (कंवल इंन्सिंगि धभावि (कंन जंभाव भहोत (लिक्नबीत এवर कूलमतीत) या अर्थाक (मवजा लहेशा, (म ममखहे (७७ काहि) चाहिन। कान २ मानदित जगाधा धक धकि (प्रवं व व इ জাগ্রত থাকিয়া কাষ্য করিয়া থাকেন, সেই কারণে (महे (महे यानव, अमहे (महे क्षांधं ज जिंचाइहे नारम প্রচলিত হইয়া থাকেন।—অর্থাৎ বাঁহার প্রজাপতি-দেবতা জাগ্রত তাঁহার বৎসরে ২ সম্ভতি হইয়া थारक। (लारक ७ (मथ, विलिश) थारक, " छ ध्यपूक माकाए पक्षथाणि ।" य गानैयत हेम्पप्रा জাগ্রভ, ভিনি অভিদাতা ও অভি প্রভাপশালী হইয়া थारकन। रा मानव का जिम्नम्भीन धवर पिथि उ अভियमत्र मूर्जि, उँ। शत हक्काप्तरण। जार्थाण। य गानव कि वाद्य कि ञञ्जदत ञ जिमृत इहेट ज मृदत व्यविष्ट्र विष्टा भाष्त्र, धवं प्राथिष्ट व्यक्ति-

ভেজস্বী; ভাহার সুর্যাদেরভা জাগ্রভ। যে মানব क्तिवन পরদারৱভ, মদ্য পানে সভ্ফ ও বধাদি त्राकत्माहिक विश्मा कार्या. जनायात्म , श्रव ह्यं, ভাহার নির্বতি (পাপ) দেবতা জাগ্রত। এইরপে य यानव (विषयार्थ कतिएक ज्ञालमाश्र्मा, विषयिक कर्या कतिएक का जिनमू श्रूक, भगमगामि नामा गिन्द्रा ভূষিত এবং পরোপকার করিতে লালায়িত থাকিয়া ' क्वित्र भश्राम खर्गान राज्य राज्य राज्य कित्रा थार्कन, काभ याँशाब निकि छक्का इरेशा इन, अर्थ याँकात (मवक इहेशा (ছन, --- व्यर्थ याँहात निकि धृलि-वर बहेशा व्याष्ट्र। ध्याक याँक्ष निक्छ (विविध मूर्जि धात्रन कतिया) चाजिन स्त्रत कार्या कति एक हिन,— ' জানিবে, সেই মানবের জেক্ষাপ্রদেব বা জাক্ষাপ্রদেবভা वा ভূদেবভা জাগ্ৰভ রহিয়াছেন। এইরপ ক্তি-शामि मयका उत्यात । " ष्यमगिष्मितिएन ॥"

, खरत्रामभ गञ्ज।

(330)

हिन्दू अन इहेट इहेटन। हिन्दू अविश्व हहेट मूर्या इहेटन। सूथ इहेट हेन्दू अविश्व हहेटन। प्राव्ह इहेट वासू इहेटन।

ভা॰, ভাষ্য। বাহে ধে চক্র, স্থ্য, অগ্নিও বায়ু • प्रिथिटिक हेराता জড़, (ठ उन नटि, किसु हेरापिशिटि अधिष्ठांन इहेशाएइ (य दिवंशक अर्भ (मिकि विम्निय)" मकल, उंशिता (ठ जन श्रेमार्थ। याशांक विलिए जिल् ठल, भ ठल्पान जात अक्रो श्रधान अधिष्ठान अभानक याज। याश्रांक (मिथि छि. स्र्रां, मि स्र्रामिय छात्रं এक है। প্রধান অধিষ্ঠান স্থান গোলক মাত্র। যাহাকে वलिए इ अग्नि, (म' अग्निप्तिकात अकरे। अधान अधिष्ठान द्वान याज। अरेक्षण मर्कज तुविदा अरे मकल (प्रवाणार्वित र्थान स्थन प्रक प्रकृषि शालक इहेटल उ हेर्हा दित खर्न मकल खार्शन २ कात्रन स्वान अधिष्ठा ज्रावजा वहेशा अंत्रशन करिया शाकन। (यगन छाल्बत श्रधान स्थान संयुक्त , इहेटल अ जाहात किकिए २ व्याप्य मकलाजी विशेषात्क, मिहजा अथानि उ

वुत्रिएक इरेरव। व्यर्शर् क्ष्मुर्पियकात्र श्रिशन स्थान धरे मृग्यान , हिल्लाक वा हिल्लागिक • इहेलि उ ভাহার কিঞিৎ ২ অংশ ভাঁহার কারণ স্থান মনে शिया अधिकाञ्दान बहेया बहियाहिन। अधिकाञ्-(एराजाई व्यक्षिष्ठानित हालक इहेता शादकन, अहेक्रापी (शालक इहेटल ७ ভाহার কিঞ্ছিৎ २ অংশ আমাদের • 'ठकूट जामिशा अधिशेष्टिन । इहेश अहिशाहिन। (मरे जनारे जायता (पिथिट भारेता थाकि। जन्मापत व्यक्षिक्ट्रिव जा विषाय आख रन। वहेक्राल व्या-(पराजात श्राम स्वाम खान खात्रीक, मृा, ७ कठेत এই चिनछि, उथाणि उँ। हात्र किकिट् र अश्मनकल दै। हात कात्रव श्वात्व (अर्थार् आर्यात्व मूर्थ अर्थार् वाशिन्धिः । वाभिया विधिष्ठा व्यव विश्व तिहारिहन। जाशाउहे आगता कथा किर्जिह। इंदात ज्नवसामजा निवसन हे मूक इस ।

"মুখ হইতে ইন্দ্র ও অগ্নি হইলেন," মূলে এই-রূপ আছে। এখানকার ইন্দ্র, অন্তরীক্ষ ও ত্রালোক ব্যিত অগ্নিকে গুঝাইবে। « যেহেতু শাখান্তরে বাছ-

ত্রোদশ মন্ত্র।

यूगल इकेट हेन्स्परणाम, छेर्পछि दर्नि आहि। धरः एमहे मजानूमार्त्र, पोतानिकश्न वार्ध्यूगलात 'अधिकाल्एवण हेन्स्क योकात कतिशाह्न ।

ভাবার্থ বলি—বায়ুদ্বভার প্রধান অধিষ্ঠান স্থান বায়ুলোকে তথাপি তাঁহার কিঞিৎ অংশ কারণস্থানে ভাবাৎ আমাদের প্রাণে আসিয়া অধিষ্ঠাত্দেবভা হইয়া রহিয়াছেন। ইহার অধিষ্ঠান যথন শেষ' হইবে আমরাও তৎক্ষণাৎ বিগতপ্রাণ হইব।

উপসংহারে প্রকাশ করিয়া রাখি, বেশে এবং
বৈদিক ব্যবহারানুকরণকারী মহাভারতাদিতে যে বেঁ
স্থলে অচেতন মৃতিকা জলাদির 'কহিলেন,' 'দেখিলেন,' 'ইচ্ছা করিলেন,' ইত্যাদিরপ চেতনসদৃশ ব্যবহার দেখা যায়, সে সকল, সেই সেই মৃতিকাজলাদির অধিষ্ঠাত্দেবতাদিগকে লক্ষ্য করিয়াঃ যেমন
বেদে একস্থলে উক্ত হইয়াছে 'মৃদত্রত্রীৎ,' একস্থলে,
'আপোক্রবন্,' একস্থলে 'ত্তেজ ঐকত,' জার একস্থলে 'তা আপ ঐকস্তা'—অর্থাৎ 'মৃতিকা কহিলেন,'
'জল কহিলেন'—তেজ আলোচনা করিলেন'—'জল

200

वारलाइना कतिरलन'— अम्रकल ऋल यूबिएंड इहरव, मृखिकामि भागार्श्व व्यक्षिष्ठा ज्ञान्य का किलन, व्यात्लावना क्रितिलन; इन्त्रापि। व्यन्धव त्यमापि শান্তে মৃত্তিকাদি পঞ্মহাভূত পদার্থের সম্বন্ধে চেতন मम्भ वावशात (मिथिया) (कङ् आत खाख इहेया, (वमा-मिटक जामञ्जानी वा जमजुव विषयात श्रीजिभामक ख्वात्न व्यक्षा कित्रिश गश्या प्रश्वा कित्रियन ना। ভবে ইন্দ্রাদি সম্বন্ধেও বলিয়া রাখি৷ বেদে এবং মহাভারভাদিতে দেখিবেন, ইন্দ্রিসকলও চেতনবৎ वादश्राहर । जागि (वर्णत छेन्। इतन (मथाहेव। ইচ্ছা হয়, পাঠকগণ মহাভারতের উদাহরণ স্বয়ংই थूँ जिया नहेए जातियन। (यर एतं को यी जिने नागक वाजागভাগে উक इहेशाए,—"'ভ হেমে প্রাণা অহং শ্রেয়দে বিবদমানা ত্রকা জগ্মুঃ"—"তে হ বাচ-মূচুভার উদ্গায়"— ভার্থ "সেই ই ক্রিয়গণ আপন্ ভোষ্ঠতা সম্পাদনের জন্য কলহ করিয়া (অর্থাৎ চক্ষু वलन यागिवछ, कर्नवलन् यागिवछ; इंडामित्रथ) खकात्र निकेट शिलन। डांश्ता वाकारक किल्लन, उट्ट वाका ! जूमि जागामित कलापार्थ मामगान

চতুর্দশ মন্ত্র।

কর "—এ সকল তাতি পাঠ করিয়া সহসা অসম্ভব জ্ঞান ইইতে পারে, নেই জন্য মীমাংসা করিয়া রাখিলাম,। ইন্দ্রিয়াণ অচেতন হইলেও এসকল তাতি ইন্দ্রিগণের অধিষ্ঠাত্দেবতাগণকে লক্ষিত করিতেছে জানিবেন। পূর্বেই বলা হইয়াছে দেব-ভারা সচেতন পদার্থ।

(38)

नाणि इहेए जखतोक इहेन। मसुक्ष इहेए इा (पित्) इहेन। श्रीमयुगन इहेए जृमि इहेन। শ্রোত इहेए पिग्नकन इहेन। शूर्व-कप्प यक्षा मृष्टि इंग्न बकारन प्रदे क्षा ममस्र इहेन॥

ভাত ভাষ্য। "নাভি হইতে অন্তরীক্ষ হইল,"
অর্থাৎ অন্তরিক্ষ লোকের অধ্যক্ষ অন্তরীক্ষ দেবতা
নাভির অধিষ্ঠাত্দেবতা হইল। 'ভাৎপর্যা—অন্তর-রীক্ষ দেবতার প্রধানদার অন্তরীক্ষলাক, তথাপি 708

उंग्हात किश्विट्र खार्भ मर्कल यागामत्र की यगान्त नां छि छ। न जानिया नेतीत्रभान (कत क्ले इहेन। " मखक इहेरा जा इहेल "—मखक वलिए . उ ्चिड मिल्डिक त्विए इस्ति। मिन् आत छ। এकरे कथ।। দিব্ এক প্রকার প্রকাশাত্মক দেবতা। মন্তিকে এই প্রকাশাত্মক দেবতা আসিয়া অধিষ্ঠাতা হইয়া বসি-(लन। এই দেবভার ক্ষণকাল ভিরোধান হইলেই , भेजी तक् जाव ए ज कि विका धर्म निष्या य खिएक जानिया জমিয়া যায়, স্তরাং জীবতথন অন্ধকার দেখে, মূর্চ্ছা হয়। जिहे দিব দেবভার যদি পুনরাগমন না হয়, ভাষা হইলে একেবারে মহামূর্জা (মৃত্যু) হইয়া পড়ে। যোগিগণ ভ্রুমধ্যে মুদ্রিত চক্ষুর ছারা যে কিরণ দর্শন कतिया थादिनन, मिर मकल कितन अरे मिन् मिर जातर मिखिक इहेटि शंतातृखं প্রকাশমাত্র জানিবে। याशामित मिखिएक हेई।त काल २ व्याविर्छाव अकल २ ভিরোভাব হয়, ভাহারাই অন্থ্রিমতি এবং সকল कार्याहे जाख इहेगा थारक। উगाम इहेवात उ প্রধाন कात्रण धरे माखिएक व अधिष्ठां जा मित् मित् जातरे आदि-र्ভाव जिस्ता जाव। 'भाष युशन इहेट जुमि

क्टेल'—जूमि आधाताजाय (पवजाक कर्ट। आधात-শক্তি उ ভূমি একই কৃথা। ভূমিদেবভার প্রধান अधिणान ज्यान এই शृथिवी, त्महे जमा शृथिवीति ভূমি কছে। ভূমিদেবতা (আধারশক্তি) নিজ কারণ পानगूनात्न किञ्चिर जारमा जाविष्ठ इहेशा थारकन। मिट जानारे मर्तिभन्नी तित वर्न मागर्ग भाषपात . क्हेशाएए। ভূমিদেবতা ক্ষণকালের জন্য ভিরোহিত क्हेल माश्र कि य जीव माँ जांकेट भारत। जाकि---(शृष् ভাবে ; অবস্থান করেন।। " শ্রোত কইতে দিক্ मकल इहेल "— फिक मयुपारंश श्रुक्त फिक्कर्य फर्भाष्टे। এই সকল দিক্, দিক্ দেবভার প্রধান অধিষ্ঠান স্থান धिह जनाहे देवाता पिक नार्य वावक् व हहेशा थारक। पिक (पर्वा जाशन कार्य- (जा बहे जिस्स कि समः (भ याहेशा वाधिकाज्रानदा इहेशा वाहिन। वागश দেখ, যে কোন একটি দিকে কর্ণ স্থাপন করিয়া রাখি ना (कन, किलु छनिव नकल मिरकेड्ड नेय, हेडांड काরণ कि? এই সর্বদিক্-ব্যাপি দিক্-দেবভার অধি-

(56')

গায়ত্রী, উঞ্চিক্, অনুষ্টুভ্, বৃহতী, পংজি, ত্রিষ্টুপ্, জগত্যী—এই মপ্তবিধ ছন্দঃ তথন যজের সপ্ত পরিধি হইয়াছিল। ছাদশ মাস, পঞ্চঞ্জত্, তিন লোক, এবং আদিত্য—এই এক বিংশতিকে একবিংশতি কার্তিকাকণ্পনা করেন। আর দেবগণ মানস্যাগ বিস্তার করিয়া তথন বিরাট্ পুরুষকে পশু কণ্পনা করেন॥

, ভা০ ভাষ্য। চতুর্বিংশতি অক্ষরে গায়ত্রী ছন্দং হয়। অফাবিংশতি (২৮) অক্ষরে উফিক্ ছন্দঃ হয়। দ্বাত্রিংশৎ (৩২) অক্ষরে অনুটুভ্ ছন্দঃ হয়। বট্ত্রিংশৎ (৩৬) অক্ষরে রহতী ছন্দঃ হয়। চত্বার্নিংশৎ (৪০) অক্ষরে পংক্তি ছন্দঃ হয়। চতুশ্চত্বারিংশৎ (৪৪) অক্ষরে তিয়ুপ্ ছন্দঃ হয়। ততুশ্চত্বারিংশৎ (৪৪) অক্ষরে তিয়ুপ্ ছন্দঃ হয়। অইচত্বারিংশৎ (৪৮) অক্ষরে জগতী ছন্দঃ হয়। এই সকল ছন্দের এক একটি অধিষ্ঠাত্দেবতা আছেন। তাহাদিগকেই মানস্বজ্বের পরিধি কম্পনা করিলেন এইরপ ইহার ভাবার্থ। অক্ষুপ্রামাণ-স্থল, দীর্ষ

প্রাদেশ প্রমাণ যজীয় কার্চ ২০টা একত্র করিলে
"বিংশতি কান্তিকা" কহে। কোনমতে হোম কার্য্যে
বিংশতিকান্তিকার প্রয়োজন হয়। কেনমতে একটি
অধিক অর্থাৎ "একবিংশতি কান্তিকা"। আবার
কোন মতে অফাদশ্ব (১৮) কান্তিকাও আছে।
এখানে মানস্যাগে দেবগণ একবিংশতি কান্তিকাই.
আহরণ করেন। কিন্তু মানস্যাগের সমস্তই আধ্যাআক স্থতরাং বেদ স্বয়ংই প্রকাশ করিতেছেন,
(মূল দেখ) দ্বাদশ্যাসাদি একুশটি পদার্থ দেবগণের
"একবিংশতি কান্তিকা" স্থানীয় হইয়াছিল।

"বিরাট্ পুকরকে পশু কিপানা করেন"—এটিত পুনকজি হইল। ইতিপূর্বে সপ্তমমন্ত্রে একবার বিরাটের উৎসর্গ হইয়া গিয়াছে, আবার কেন ? উত্তর—পশু-কিপানার সঙ্গেই পরিধি ও একবিংশতি কার্সিকাদিরও কপোনা হইয়াছিল, এইটি জানাইবার অভিপ্রায়েই এখানে পুন্রবার বিরাটের পশু হইবার কথা পড়িয়াছে মাত্র।

मिक्रमक्रण्य (प्रवर्गन मानमगार्ग, ७३ मकल प्रपार्थक "একবিংশভিকাটিকা" कण्यनार्श्वक आश्रंन कार्रिन

(कभ, हेशां जाशां जिक्जा हेकू कि? উख्य-निशंत याका मिट्य, जांका नके क्य ना, यतर अधिक क्हेग्रा वागापित नियटि शूनताशं इशः हेश युक्ति । भाख षाता विष्णयक्षाक्ष निनी ज आहि। (प्रवर्शन, आफि-नाताग्रापत উদ্দেশে এই সকল হোম (ভ্যাগ) করিয়া ছिলেন বলিয়াই আমরা অধিক পাইয়াছি। দ্বাদশ-মাদের ছোম করিলেন, আমরা ত্রয়োদশমাস (মলমাস महिंछ) लांड कतिनाम । शक्ष्यंज् हाम करतन, शह-नाग यए अज़। दशम कात्न वमख हिन न।। वमख अजूरे यर्छ। जुः जुरः यः এर जिनलाक रशम कितिलन, आभवा পाईलाग, जुः, जुक्ट, यः, यश, अरः, जनः, ভপঃ, সভ্য—সাভটি। স্থভরাং চারিটি অধিক লাভ इरेल। धवर (य চারিটি (মহঃ ইত্যাদি) সুদ লাভ इहेल, (मशुलि जामल जाशकाउ वर्षमधुत (जार्शि महत्रामिटलाक व्यक्ति शूगाजत) , धहेत्राभ (मर्गेश (इसम कतिद्वान धकि जानिजा, जामना लाख कतिलाम। মিত্র, অর্যায়া, ভগা, বৰুণ, দক্ষ এবং অংশনামে ছয়টি (*)

^(*) ইशं थाधानित २म मछालत २१ स्टब्हित ১म मछ छेख स्रोहि। भग मछाल ১১० स्टब्ह ७म मछ १७ जानिका छेख

' পকদশ মন্ত্র।

অতএব ঈশ্বার্পণ দারা সৃষ্টির বাত্ল্য বিধানই দেব-গণের ঐ সকল পদার্থের হোম করার মুখ্য উদ্দেশ্য বুঝিতে হইবে।

रहेशाह्य। २०म मखलात १२ स्ट्लित भ्य मट्य वाहे व्यानिए। डेक इंग्राट्स, यथा—मिळ, वङ्ग, धांछा, अर्यामा, जःभ, छग, विवसान् আদিত্য। ৯ম মণ্ডলে ৭টি যেবলিয়াছেন তাহার কারণ আছে। * ১০ম মণ্ডলের ৭২ স্তেরে ৯ম মত্রে (সপ্ততিঃ পুলেঃ ইত্যাদি) বলিয়াছেন। মিত্র প্রভৃতি ৭ জন আদিত্য প্রজাগণের বৃদ্ধির জ্থা, এবং অন্তমটি অর্থাৎ আদিত্যনামক আদিতাটি প্রজাগণের মৃত্যুর জন্ম। তৈতিরীয়সংহিতা ও তৈতিরীয় আরণাকাদি গ্রন্থেও এইরপ, কিন্তু শতপথ গ্রাক্ষণ নামক বেদভাগে আদিত্য দাদশটি বলিয়া নিরূপিত হইয়াছে। শতপর্থ ত্রাহ্মণ ১১।৩।৩।৮ দেখ। মহাভারতাদি ঐতিহাদিক ধর্ম গ্রন্থকলে শতপথ ব্রাক্ণোক্ত वामन व्यामिट्डात উল्লেখ दश्यादछ। "वाडाग्रामा ह मिक्ड वक्रालाइर्मा ज्वाख्या। ই ट्याविवयान् श्र्या ह पष्टी ह नविजा তথা। পর্জান্ত বিষ্ণুণ্ট আদিত্যা দ্বাদশ স্বতাঃ।" মহাভারত वािष्यवं ५२२ व्यथाय (एथ। यनवः ईहा (यन ठिक थारक, पिवशन जामिनाद्रायन फेल्म एक धिक ि जामिका स्थान, कदारक है ७िटि इडेक, बाउँ इडेक व्यं वा वानगि इडेक, এड व्यक्ति आफिंठा आभारमत्र नाज रहेत्राष्ट्र। "ज मुद्देश य मनीयरज"।

(:७-% थमार्क)

দেবগণ, নিজ সিদ্ধা সংকপেদ্বারা এইবাপে যজ্ঞপুরুষের উপাসনা (পূজা) সম্পাদন করেন। তৎকলে চিরন্তন ধর্ম সকল প্রথম হইল।

ভাত ভাষ্য। ঋश्विनीय शुक्षयञ्जित এই शाएम मञ्जूषि (শय गञ्ज। इकाट्ड পुरूषसूर्कत প্রতিপাদ্য विसय मः एक थि वर्षि इहेल। यानमया गक्छा দেবগণ, ভাঁহাদের সংকল্প সিদ্ধা স্থভরাং বিরাট--शूक्य इरेट जगर मृष्टि इह्ना। धवर श्रामिक धर्मा-मकल अ (महे माज मुग्ने इहेल। (कवल मृग्ने इहेल, थमन नर्ह, किंखु उजुला विजी सर्भा कथन उहरेर ना, এইজন্য 'প্রথম' অর্থাৎ "একমেবাদ্বিভীয়ৎ" इहेल। षांपण यञ्ज (पथून, जाशा क वर्ण-धार्यात मुक्ति ञ्चि वर्शाष्ट्र। जग्र म्सित माम माम भर्मे धर्ममृष्टित একটু অভিপ্রায় আছে।—शर्याभक्तित योगिक अर्थ "(य जिश्राट्क धात्रन केर्त्त।" स्वित्राट्-जिश्राट-धात्रन-क्रम পদার্থ জ্গতের সৃষ্টির সঙ্গে সঙ্গেই আবশ্যক। অন্যথা জগতের সৃষ্টিই লোপ পাইয়া যায়। ধর্ম

य क्रशांकत थात्रक अ कैथी। दिन खरू राक्त कित्रा-(छ्न,—'शर्षाविश्वमा क्वां ७: श्रां किं। लारक धर्मिष्ठे । প্रका উপাদর্শন্তি धार्षा भाषामभागूनिक धार्षा मर्खः প্রতিষ্ঠিতং তত্মাদ্ধর্মং পরমং বদস্তি।" অর্থ—'জগ-তের ভাবৎ লোকের যাহা প্রতিষ্ঠা অর্থাৎ আশ্রয় ভাহাকে अर्थ कट्ट। शार्श्यिव व यहा जा हे माशा त । " উপজীবন শ্বরূপ হইয়া থাকেন। লোক সকল যাহার खाता পाপ मकल्लत निवातन करत (महे श्रिशन माधन এकगां अर्था। अहे मकल कांत्र अर्थां क 'छे एक्सें ' অর্থাৎ 'প্রথম' মলিয়া থাকেন '' (তৈত আত । প্রত ১० ম)। পाঠकशन, একটু निविक्ठ इইয়া দেখিবেন, পুৰুষস্জের ষোড়শ, মন্ত্রের 'প্রথম' শব্দ এবং ধর্মা-লক্ষণ-প্রকাশিকা এই শুভির পরম' শব্দ,—যাহার व्यर्थ व्यामि कतिलाम 'উंद्रुक्छ'— এছটिই একার্থে श्रमुक्त । यादा इडेक अक्तर्ग भार्रकागरक यथामायर्था (मथा हेट इंहे एड हि, (यम (य विलित्न "धर्म विश्व-সংসারের ধারক" ভাহা কি রূপে গু আযাকে কট পाইতে হইবেনা; বেদ স্বয়ংই ভাষা বলিয়াছেন, यथा—ভৈভিরীয় আরগ্যকের দশম প্রপাঠকের তিয়ন্তি-

神

ভন (৬৩) অনুবাক্ দেখা উক্ত অনুবাকে, সভ্য, जगः, मग, भग, भाग, প্রজনন (বিধিপুর্বক অপজ্যোৎ পामन) গার্হপত্যাদি অগ্নিজ্য়, (অগ্নিছোত্র যাগে श्राणिक প্রধান কুওতায়ের অগ্নিতায়) তিবেদ, অগ্নি-হোত্র, যজ্ঞ, মানস্যজ্ঞ, ন্যাস, (সন্ত্রাস) এই দাদশ-টিকে ধর্ম-স্থানীয় বা ধর্মের অবয়ব করিয়া প্রত্যৈকের षात्रुष्ठान-कल (पथाइयाएइन। (यज्ञाथ एकीएड (पथाई-श्राष्ट्रिन, সকলগুলি লিখিলে, বৃহৎ্ব্যাপার হইবে, তবে छुरे একটি नমুনা দেখাইয়া দিতেছি।—"এই य (पिथ्रिक्ट, जसुरीकि शब्धन श्रवाहिक हरे-ट्टिष्ट्, इंशत अधिकीं ज्दम्य । श्रेमिश्कि-জমে সভাপ্তের অনুষ্ঠান করিরাছিলেন, সেই জন্য अकर्ण देनि वाशूष्ट्रवा, वाशूष्ट अधिष्ठां व्हेशा জগতের ধারক হইয়াছেন। এই যে দেখিতেছ द्वारिक (प्रतीभागान स्र्या नार्य श्रं व्य एडजः-পিও প্রান্ত উদিত ও অস্তমিত হইতেছে, ইহার व्यक्षिण्डा व्यापिका। व्यापिका शूर्व मृष्टिक मजाधर्यात अनुष्ठान करतन मिरे जनारे ध मुटिए व्यामिजामित्ज। इहेशा निक (ज्ङाबाता थातक हहे-

বোডুশ মন্ত।

রাছেন। ইত্যাদি, ইত্যাদি, ইত্যাদি।" এখন বোধ হয়, পাঠকগণ, ''ধর্মা, জগতের কিরাপে ধারক" তাহা বুঝিতে পারিলেন ? ধর্মা যে জগতের ধারক, একথাটি এবং তদ্বিষয়ের যুক্তিসকলও যজুর্ফাদীয় স্থতরাং ঋধেদীয় পুক্ষস্ক্তে আর বিস্তার করিলাম না, সংক্ষেপে বলিয়া রাখিলাম। পাঠকগণ, যদি এই . বিষয়ের বিস্তার বিচার দেখিতে ইচ্ছা করেন, তবে আমার যজুর্ফোনীয় পুক্ষস্থক্তের অনুবাদ দেখিবেন।

(১७ উত্তরার্ছा।)

পূর্বালীন বিরাজুপাসকগণ সাধ্য নামক দেবগণ হইয়া হাঁহাতে অবস্থিত আছেন; এখনও বিরাজ্উপাসনা-কারিগণ সেই মোক্ষকে লাভ করিতেছেন॥

তা তাব্য। একণে যোড়শমস্ত্রের শেষার্দ্ধে বিরাটের উপাদনার ফল দেখাইতেছেন।—এই পুরুষ-স্থান্তের অর্থপর্য্যালোচনা পূর্দ্ধক যিনি দেবগণের ন্যায় মানদ-যাগ করিবেন, তিনি উপাদনা-ফলে

शूक्य श्का।

वित्रिष्ट्यत माज्ञभा वा भौगुका वा माल्याकाज्ञभि मुक्ति প্রাপ্ত হইয়া থাকেন। "যাহারা মানস-যজ্ঞ कतिया मृष्टि॰ कतित्तान, छाँशामित य मुक्तिनाज क्रेशाष्ट्रिल, विद्राप्पुर्णामना कतिया এथन उ म्हि पू किरे लाज इहेरज्द अज्यव विज्ञाषु भामना कत ।" উপর-• कात्र राज्याम (मथ, — िंक् धहेत्र शहे जारार्थ । इहेरव। •कम्पान এই विवाह-छिपामक (अक्त हर्यान्छोन अ (यम-পাঠাদির সহিত) সাধ্য দেবগণ সৃষ্টি-জনক মানস-युक्त मन्नाम्दात काना প্রায়ভূতি হন;" একথা পূর্বেও একবার নিরূপিত হইয়াছে—কিন্তু জিজাস। করি, वित्राष्ट्रপामकर्गन य कटल्थ मुक्तिलां करतन नाहे, व्यर्शर वित्रािेश्वर्यत्र मायुष्णा लाच करत्रन नाहे, मि कर्ण्थ (অর্থাৎ সর্বাদিতে) ত্রক্ষাকে কাহারা মানস-যজ্ঞে পুত করিয়াছিল।" উত্তর—যাজুর্ফেদ মহীধরাচার্য্য वालन, कीक उ जङ्गात्रवर मृश्वि-श्रवाद जनामि, ग्रजनार मर्खश्रियं, विनिया (कर् 'धकिं। धितिए भारतम ना। चार्ज्य विताहिएं हि विताहिष्णामक मुक्तश्वयाणित অভাব হইবে ना। এই প্রণালীর উত্তর সকল

ষোভূশ মন্ত্ৰ।

দার্শনিক গণেরই সম্মৃতি। উপসংহারে বলিয়া রাখি ছান্দোগ্য উপনিষদে এই বিরাটের উপাসনাকেই বৈশ্বানরোপাসনা কহে। বৈশ্বানরোপাসনা দ্বিবিধ, এক একটি অঙ্গের এবং সমুদারের। প্রথমটিকে ব্যস্ত উপাসনা এবং শেসটিকে সমস্ত উপাসনা কহে। তন্মধ্যে সমস্ত উপাসনাই কর্ত্তব্য এবং ব্যস্ত উপাসনা করিলে উপাসনাই কর্ত্তব্য এবং ব্যস্ত উপাসনা করিলে উপাসকের অমঙ্গল হইয়া থাকে। এ সকল মীমাংসা ছান্দোগ্য উপনিষদের (ছা০৫ প্র০ দ্বাদশ্য খণ্ড—২৪ পর্যান্ত) নির্মাণত হইয়াছে। এবং বেদান্ত দর্শন ব্রহ্মন্থরের ৩য় পাদের ৫৭ স্থতের ব্যাখ্যায় ভগবান্ শক্ষরাচার্যান্ত উত্তমরূপে এ সকল কথাই মীমাংসা ক্রিয়াছেন। ইতি।

বেদাধ্যাপক-সামগাচার্য শ্রীশ্রীমান্ ব্রহ্মব্রত-সামাধ্যায়ি-সরস্বতি-ভট্টাচার্য্য মহাশয় কৃত পুরুষমূজের ভাষাতুবাদও তদীয় ভাবার্থভাষ্ট, সমাপ্ত। সন ১৬০০। শকাকা ১৮১৫। দৌর কার্ত্তিক পূর্ণিমা।

Frinted by I. C. Bose & Co. Stanhope Press, 249, Bow-Bazar.
Street, Calcultu.